

Електронне
наукове видання

ISSN 2617-572X
DOI: 10.25313/2617-572X-2023-5

«ПУБЛІЧНЕ
АДМІНІСТРУВАННЯ
ТА НАЦІОНАЛЬНА
БЕЗПЕКА»

№ 5 (35) / 2023

**Електронне наукове видання
«ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ
ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»**

**Electronic scientific publication
«PUBLIC ADMINISTRATION
AND NATIONAL SECURITY»**

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

№ 5 (35)

Київ 2023

ББК 66.061.43
УДК 351
П88

Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека» зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; Google Scholar; ResearchBib; Electronic Journals Library; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); CrossRef.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Видання включено до Переліку наукових фахових видань
МОН України (категорія Б) з державного управління (спеціальність 281),
на підставі Наказу Міністерства освіти та науки України
№ 358 від 15.03.2019.

У виданні опубліковані наукові статті з висвітленням теоретичних та практичних аспектів у сфері публічного управління та національної безпеки. Для наукових працівників, викладачів, студентів, фахівців у сфері національної безпеки, працівників державних установ, юридичних компаній, судів, правоохоронних органів й інших зацікавлених осіб.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2023
© Електронне наукове видання
«Публічне адміністрування
та національна безпека», 2023

ISSN 2617-572X Elektronne naukove vidannâ "Publîčne adminîstruvannâ ta nacional'na безпека"

Редакція
Головний редактор

Головний редактор — **Романенко Євген Олександрович**, доктор наук з державного управління, професор, проректор з наукової роботи Національного авіаційного університету, академік Української Технологічної Академії, академік Міжнародної Кадрової Академії та Академії наук публічного управління, Заслужений юрист України (Київ, Україна)

Заступники головного редактора

Непомнящий Олександр Михайлович — доктор наук з державного управління, професор, академік Академії будівництва України, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Жукова Ірина Віталіївна — кандидат наук із державного управління, доцент, заступник директора з навчально-виховної роботи Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», виконавчий директор президії громадської організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

Редакційна колегія

Арошидзе Паата — доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Державного університету імені Шота Руставелі (Грузія)

Ахметова Лайла Сейсембековна — професор політології, доктор історичних наук, професор кафедри ЮНЕСКО, міжнародної журналістики і медіа в суспільстві факультету журналістики Казахського Національного університету (КазНУ) ім. аль-Фарабі (Казахстан)

Бурик Зоряна Михайлівна — доктор наук з державного управління, старший викладач кафедри регіонального управління та місцевого самоврядування Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Львів, Україна)

Гечбаія Бадрі Нодаровіч — доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Батумського державного університету ім. Шота Руставелі (Грузія)

Гурковський Володимир Ігорович — доктор наук з державного управління, старший дослідник, професор кафедри інформаційної політики та цифрових технологій Національної академії державного управління при Президентові України, перший заступник директора ВГО «Центр дослідження проблем публічного управління» (Київ, Україна)

Гвожджевiч Сильвія — кандидат наук, кафедра адміністрації та національної безпеки Державної професійної вищої школи ім. Якуба з Парадижу в Гожуві-Великопольському (Польща)

Дегтяр Андрій Олегович — завідувач кафедри менеджменту та адміністрування Харківської державної академії культури Міністерства культури України, доктор наук з державного управління, професор, заслужений діяч науки і техніки України (Харків, Україна)

Дегтяр Олег Андрійович — доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри менеджменту і адміністрування Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова (Харків, Україна)

Драган Іван Олександрович — доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник, професор кафедри економічної безпеки, публічного управління та адміністрування Житомирського державного технологічного університету МОН України (Житомир, Україна)

Іваницька Ольга Михайлівна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри теорії та практики управління Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)

Кіслов Денис Васильович — доктор наук з державного управління, доцент, академік Української академії наук, Академік Національної Академії наук вищої освіти України, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Козаков Володимир Миколайович — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державної політики та суспільного розвитку Національної академії державного управління при Президентові України (Київ, Україна)

Кринична Ірина Петрівна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Дніпро, Україна)

Мідельський Сергій Людвигович — професор, Академік, Президент Регіональної Академії Менеджменту (Казахстан)

Мотренко Тимофій Валентинович — доктор філософських наук, професор, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом, Академік Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)

Новак-Жаляєва Лариса Миколаївна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України (Львів, Україна)

Пархоменко-Куцевіл Оксана Ігорівна — доктор наук з державного управління, завідувач кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Радченко Олександр Віталійович — доктор наук з державного управління, професор, професор Університету Яна Длугоша в Ченстохові (Польща)

Ромат Євгеній Вікторович — доктор наук з державного управління, завідувач кафедри маркетингу та реклами Київського національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Ситник Григорій Петрович — доктор наук з державного управління, кандидат технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри державного управління Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

Сурай Інна Геннадіївна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного управління та публічної служби Національної академії державного управління при Президентіві України (Київ, Україна)

Кухарчук Петро Михайлович — кандидат наук з державного управління, доцент, професор кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін Комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради (Житомир, Україна)

Шмагун Антоніна Вікторівна — кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління і проектного менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» (Київ, Україна)

Якимчук Аліна Юріївна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)

Яровой Тихон Сергійович — кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Агнешка Кістер — доцент, доктор наук, Факультет економіки, Університет Марії Склодовської Кюрі (Польща)

Недбалек Карел — доктор філософії (PhD) в галузі права, доцент, професор Європейського професійного докторату, MBA, адвокат (Чехія)

ЗМІСТ

ГУМАНІТАРНА І ПОЛІТИЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

Сабадош Анна Олександрівна
ДОСВІД ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ 9

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

Середа Валерій В'ячеславович, Ковалів Мирослав Володимирович,
Козяр Роман Якович, Петков Сергій Валерійович,
Скриньковський Руслан Миколайович
ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 15

РЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Голобородько Тетяна Василівна, Адамовська Вікторія Сергіївна,
Архипенко Світлана Вікторівна
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ:
КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ТА ФІНАНСОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО
АДМІНІСТРАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ 22

Терент'єва Ольга Леонідівна, Сич Тетяна Володимирівна
СУЧАСНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБЛЕННЯ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ
В ГАЛУЗІ ОСВІТИ 34

Шерстюк Любов Миколаївна
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ ПОВНОВАЖЕНЬ
ЩОДО КОМПЕНСАЦІЙ ВЛАСНИКАМ ЖИТЛА ЗА ПРОЖИВАННЯ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 40

СОЦІАЛЬНА І ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА

Ворніков Віктор Іванович
«ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО, ЩО САМООРГАНІЗУЄТЬСЯ» ЯК КОМПЛЕКС
МІЖКУЛЬТУРНИХ ВЗАЄМВІДНОШЕНЬ 46

ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Красько Тетяна Миколаївна
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСУ ІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ 54

Русенко Наталія Василівна СТАН РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	58
Сердюкова Олена Євгенівна ДЕРЖАВНІ ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	66
Тілікіна Наталія Валеріївна, Пеша Ірина Василівна ДЕРЖАВНА ВЕТЕРАНСЬКА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ.....	74

CONTENTS

HUMANITARIAN AND POLITICAL SECURITY OF THE STATE

Sabadosh Anna

EXPERIENCE OF COUNTERACTING RUSSIAN DISINFORMATION BY UKRAINIAN SOCIETY 9

NATIONAL SECURITY OF THE STATE

Sereda Valeriy, Kovaliv Myroslav, Koziar Roman,

Petkov Sergey, Skrynkovskyy Ruslan

ACTIVITIES OF LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES IN THE SPHERE OF NATIONAL
SECURITY OF UKRAINE..... 15

REGIONAL MANAGEMENT AND LOCAL SELF-GOVERNMENT

Holoborodko Tetiana, Adamovska Viktoria, Arkhopenko Svitlana

REGULATORY AND LEGAL REGULATION OF LOCAL SELF-GOVERNMENT DEVELOPMENT:
CONSTITUTIONAL FOUNDATIONS AND FINANCIAL POSSIBILITIES FOR EFFECTIVE
ADMINISTRATIVE MANAGEMENT 22

Terentieva Olha, Sych Tetiana

MODERN METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF DEVELOPMENT
STRATEGIES IN THE FIELD OF EDUCATION 34

Sherstiuk Liubov

PARTICULARS OF IMPLEMENTATION OF AUTHORITIES BY TERRITORIAL COMMUNITIES
REGARDING COMPENSATION TO HOME OWNERS FOR RESIDENCE OF INTERNALLY
DISPLACED PERSONS UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE 40

SOCIAL AND HUMANITARIAN POLICY

Vornikov Viktor

«THE SELF-ORGANIZING INFORMATION SOCIETY» AS A COMPLEX OF INTERCULTURAL
RELATIONS 46

FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION MECHANISMS

Krasko Tetiana

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF THE PROCESS OF INSTITUTIONALIZATION OF CIVIL SOCIETY
IN UKRAINE 54

Rusenko Nataliia

THE STATUS OF DEVELOPMENT OF THE ISSUE OF ENSURING THE INTERNAL POLITICAL
SECURITY OF UKRAINE..... 58

Serdiukova Olena STATE INFORMATION SYSTEMS AS A TOOL FOR RECONSTRUCTION OF UKRAINE	66
Tilikina Natalia, Piesha Iryna PUBLIC VETERAN POLICY OF UKRAINE AND WAYS OF PROVIDING OF HER EFFICIENCY	74

Sabadosh Anna

*PhD in Economics, Docent of the Department of
National Economics and Public Administration
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman*

Сабадош Анна Олександрівна

*доктор філософії з економіки,
доцент кафедри національної економіки та публічного управління
Київський національний університет імені Вадима Гетьмана*

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-5-8955

EXPERIENCE OF COUNTERACTING RUSSIAN DISINFORMATION BY UKRAINIAN SOCIETY

ДОСВІД ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ

Summary. The article considers the problem of information manipulation of society. The development of digital technologies has not only benefited us, but also contributed to the fact that fakes have become more and they are spreading faster. Misinformation has a negative impact on economic and political processes, threatens all security and national aspects of any country. Information security has become especially important in the context of Ukraine's war with Russia. In order to counter Russian propaganda, it is necessary to understand its main points, objects and psychological effects on the individual and society as a whole. Today, Russia uses disinformation as one of the weapons in the war with Ukraine.

Information security can be effective when it covers the whole society, institutes and institutions; media literacy of all segments of the population is formed.

It is important to study the history, main stages and tools of Russian propaganda. Analysis of the impact on the world community, the foundations of the formation of a negative and false image of Ukraine is a condition for opposing Russian propaganda.

Key words: information security, disinformation, information manipulation, Ukraine's war with Russia.

Анотація. В статті розглядається проблема інформаційної маніпуляції суспільством. Розвиток цифрових технологій надав нам не тільки блага, а й сприяв тому, що фейків стало більше і поширюються вони швидше. Дезінформація має негативний вплив на економічні, політичні процеси, загрожує всім безпековим національним аспектам будь-якої країни. Інформаційна безпека набула особливої актуальності в умовах війни України з Росією. Для того, щоб протистояти російській пропаганді слід зрозуміти її основні моменти, об'єкти та психологічний вплив на особистість та суспільство в цілому. Сьогодні Росія використовує дезінформацію, як одну з видів зброї у війні з Україною.

Інформаційна безпека може бути дієвою коли охоплюється все суспільство, інститути та інституції, формується медіа грамотність всіх верств населення.

Важливим є вивчення історії, основних етапів та інструментів пропаганди Росії. Аналіз впливу на світову спільноту, основ формування негативного та неправдивого іміджу України є умовою протистояння російській пропаганді.

Ключові слова: інформаційна безпека, дезінформація, інформаційні маніпуляції, війна України з Росією.

Statement of the problem. Misinformation is a challenge for everyone. It is broadcast on major TV channels, easily penetrates our news feed under the guise of completely innocent publications, such as from the life of the hometown, it

is filled with anonymous telegram channels, which under the guise of insiders often promote manipulations that have a very specific purpose. And all this has direct consequences that affect everyone's life.

Disinformation can be used to manipulate citizens in elections, which ultimately determines which reforms will or will not be carried out by the state and what its foreign policy course will be. Disinformation politicizes a wide variety of topics, from language to historical issues, and deepens divisions in society, making it even more vulnerable to harmful external influences.

Political information manipulation has existed for as long as humanity has, but in recent years it has been the focus of many countries and international organizations. In 2015, the EU set up a Strategic Communications Task Force to respond to this information challenge. There is a growing emphasis on countering NATO's information in its strategic documents, and information threats are highlighted in the national security doctrines of various nations.

In 2021, two government centers were established in Ukraine to respond to such threats: the Center for Countering Disinformation under the National Security and Defense Council of Ukraine and the Center for Strategic Communications and Information Security under the Ministry of Culture and Information Policy. Which was another attempt by the state to respond to this threat.

State and international institutions are far from the only ones who focus on them, and civil society and even business make a great contribution to this process. Major social platforms such as Facebook and Twitter are introducing new fact-checking mechanisms to limit the spread of misinformation. In various countries, including Ukraine, there are many public initiatives and think tanks that study this problem.

Analysis of recent researches and publications. Problems of information security at the present stage, the formation of state policy in the field of information policy in Ukraine has been the subject of research by such scientists as Teleshun S., Reiterovych I., Sashchuk H., Zaplotynskiy B., Panchenko O., Bilenchuk P., Borysova L., Dmytrenko M., Shevchuk V., Karpenko O. and others. Such scientists as Shevchenko T., Barovska A., Lukashenko A., Levchenko O., Dovnar V., Makarenko Ye., Pahnin M., Pashkov M., Dvorovyi M. wrote about methods of combating disinformation and how to resist the challenges of information warfare.

Teleshun S. emphasizes that the basis of globalization is the integration of information systems of different countries into a single global information system, the formation of a single information space, the creation of global information and telecommunications networks, intensive use of new information technologies in all spheres of public life, including public management [6].

Sashchuk H. claims that in the process of informatization a person has become informationally "transparent". If you have the desire and the means,

any available information about a particular person can be made available and used for their own purposes by another person, a group of people, a social group and the state. Only a small part of the population can prevent unwanted access to their information. Most people do not have this opportunity and remain defenseless in this regard. In particular, such a threat has advanced with the development of social networks. After all, the vast majority of people cover all information about themselves on social networks in the open access [5].

Formulation purposes of article (problem). The aim of the research is to study the mechanisms of disinformation by Russia in the war with Ukraine. The biggest peak of information security, of course, has come right now, in the context of Russia's full-scale war against Ukraine. When the information consumed by ordinary Russians year after year has become so deadly that it makes one disbelieve one's own sons, grandsons, parents and relatives in general. With the help of information, not only the brains of the Russians have been washed away, but also the whole civilized world is able to convey what horrors and barbarisms are taking place on Ukrainian territories, which has a great positive impact. After all, ordinary citizens watching this horror on TV screens are pressuring the authorities to take more radical measures to help Ukraine, whether it is tightening sanctions or supplying weapons.

The main material. In order to understand how Russian propaganda works, it is necessary to understand that it communicates with its consumer through narratives, and it is its experts who consider it to be the main structural element of Russian propaganda.

Narrative is an interpretation of events, the best example of a narrative is a myth, legend or fairy tale. Recently, the word "narrative" was introduced into fashion by postmodern philosophers. Narrative is not a description of reality, it is an instruction to understand reality. Narrative is always subjective. For example, the same war described by the victors and the vanquished looks different. At the heart of each description is its narrative — the narrator creates a model of the world in which the event takes place. The narrator, in fact, tells the audience what to think about this event.

The power of narrative is in the ease and clarity of presentation. When it is clear who is "own" and who is "foreign", who is "winner" and who is "defeated", and for whom to support and whom to condemn. And another secret of the power of narratives in their repetition.

Psychological research confirms that if people repeat a false statement many times, even if they know that it is wrong with each subsequent repetition, they will be less and less sure of it. The Russian media has fundamentally changed the paradigm of

news: facts and events are used to confirm pre-prepared narratives. Once the narratives are defined, they make less use of fake news, while most of them use deliberately manipulated and distorted interpreted real events.

Also, very often, the narrative is harder to refute. Everything is clear with the fake. We declare that this is not true, but the truth is actually different. Narratives are much more difficult, because we cannot refute manipulative judgments that are used on real fact

Since the direct military intervention in Ukraine in 2014, we as a country have been actively fighting against Russian disinformation, information operations, various fakes, manipulations, hostile narratives, as well as military, economic, diplomatic and political action — all that defines the term a hybrid war.

The hybrid attack began long before that, in 2006 Russian President Vladimir Putin officially unveiled a new ideological platform, the “Russian World”. Russia had already stated at the time that it had a duty to protect all compatriots in the Russian world, who defined themselves as all Russian-speaking people not only in Russia but also abroad.

“Russian World” is a certain ideological platform. Within a few months, the term gained geopolitical significance, as is often the case in Russia, and the idea was flooded with specialized literature, explaining the concept to completely different audiences. This technology will then be used by full-time writer at the beginning of the Russian-Ukrainian war, when the Kremlin will need to explain and encourage to join the so-called “Donbass irregulars”.

And already in 2008, Putin (2008) delivered his famous speech, almost legendary, in Munich, at a conference on security. He said agreements with the West had been broken, “NATO is moving to our borders” and Russia would respond accordingly. It is from that time that the propaganda and militaristic machines work synchronously.

In 2010, Russia adopted a new military doctrine, and in 2016 Russia changed another important strategic document that defined the country’s movement — the Concept of Russia’s Foreign Policy. In it 2 new tasks of Russia in the foreign policy direction were named:

- “strengthening Russia’s position as one of the powerful centers of the modern world”;
- “strengthening the position of the Russian mass media and mass communications in the global information space and bringing the Russian point of view to the broad circles of the world community”.

Unlike Western countries, where information operations are seen as short-term tactical actions during hostilities, Russia defines them in its documents as a continuous activity that does not depend

on the state of relations with a particular country. In other words, Russia considers itself in a constant state of information warfare, while the West does not.

The military doctrine of the Russian Federation since 2015 among the tasks of the Russian armed forces in third place puts the development of forceful means of information confrontation. Thus, the official security documents of the Russian Federation explicitly state that:

a) Russia believes that it is threatened by the United States, NATO and the West in general, that information warfare is part of this threat and an important component of modern warfare;

b) for Russia Euromaidan and Ukraine’s refusal to integrate with it is “a new threat to national security”;

c) Russia is “defending itself” from these threats through the development of information confrontation.

If Ukraine had studied more of the processes taking place in Russia, we would probably have been less surprised by the flow of disinformation that has befallen our society since Euromaidan. And it was and is an integral part of the military seizure of Crimea and the occupation of Donbass. For example, military strategists from different countries are still trying to understand why Russia managed to occupy the Crimea so easily. It is believed that one of the good reasons is a successful disinformation campaign. Eyewitnesses of the Crimean occupation recall how many Crimean people were frightened by rumors of a train with armed Bandera members who were about to come to teach them a good lesson. Of course, no train arrived. This was one of the fabrications of the Russian information forces, because of which the Crimean people began to look at Russia as a savior from the armed Banderites (banderivtsi).

Thus, misinformation has helped Russia occupy Crimea with minimal military costs and losses. It is these asymmetric actions that can be more effective than traditional military ones and are mentioned in Russia’s security documents.

What nonsense can be heard from the central Russian TV channels is not just propaganda — it is part of a military strategy to conquer our state, but not with a traditional war, it is called a “hybrid war”. This is a war in which the aggressor achieves political goals by combining methods of disinformation and active measures.

Here is what the main Russian propagandists said about Ukraine during the 8 years of war in the east of our country:

- Civil war continues in Ukraine, it is a question of delegitimizing of the institution of power in Ukraine, especially the Armed Forces of Ukraine, which according to their reports: kill civilians, break the truce, suffer terrible losses and defeats;

- Ukraine is an understated, inferior state, it means one that cannot cope;
- Russia helps Donbass and Crimea
- Russophobia flourishes in Ukraine;
- fascists and radicals are destroying Ukraine;
- Ukraine is a puppet of the West, in 2020 it was finally formed into a narrative in the so-called external management;
- Russian-speaking people are being persecuted in Ukraine, one of their favorite topics.

The anti-Russian position of the Ukrainians, as they say, is the cause and justification of Russia's aggressive behavior, and not the other way around — Russia's aggression, which results in an appropriate attitude. That is, the Russians seem to have a right to righteous anger against "treacherous and Russophobic Ukrainians".

It can be concluded that the Kremlin's narratives about Ukraine were extremely stable, and this was their strength. Russian propaganda has been repeating the same content for years, confirming these narratives.

The history of Russian disinformation in Ukraine really began with Euromaidan, so its roots grow from there. According to a study by the Kyiv International Institute of Sociology, the core of Russian propaganda is a quasi-logical chain (Fig. 1).

According to further research conducted by the non-governmental organization Detector Media, most residents of the south-east viewed Euromaidan as an armed coup, with a total of about 31% in Ukraine believing so. (2019) This stratum of the population was needed by Russia, so it supported his beliefs, constantly nourishing the narrative.

Another narrative is the war in Donbass, there were also correlations with the regions. The Ukrainians in the south-east were more likely to blame Ukraine than Russia for the start of the war, and less likely to believe that it continued because of Russian military support for the so-called "LPR" and

"DPR." And although in the south-east they did not agree 100% with the Russian narrative, but a much larger share of those who are unsure. And one of the purposes of disinformation is not only to promote thought, but also to confuse (2019).

In 2014, the conditional Russian narrative spread in Ukraine because it was the first, and because it was repeated over and over again in different variations for 8 years. Based on its analysis, the Kyiv International Institute of Sociology (2015) concluded that Kharkiv, Odesa Oblast and Donbass were the most exposed to Russian disinformation, and the West was the least exposed (Fig. 2).

As Ukrainians often heard conflicting assessments, both versions often coexist in their brains, for example, 45% believe that the war in eastern Ukraine lasted both because of Russia's military support and the interest of the Ukrainian government and oligarchs. This is how misinformation works, with frequent repetition of these embedded in the subconscious, and not necessarily critical.

The main material. One can see that Kremlin propaganda throughout its history has had a tremendous impact on Ukrainian society. It was one of the reasons for the beginning of the conflict in Donbass in 2014 and such an easy occupation of the Crimea. In general, it was aimed at splitting Ukrainian society by injecting information about the most painful points of citizens, such as: language, distrust of power, arbitrariness of oligarchs, and so on. And, surprisingly, it had a real result. After all, even the greatest patriots of Ukraine worked for this. Real facts were taken, and information was disseminated and gained scale, later raising society.

These technologies should be inferred and prevented in the future by ensuring an appropriate legislative process to ensure that journalism standards are met. The main challenge today is how to take systematic steps to respond to Russia's information war. At a time when information is increasingly be-

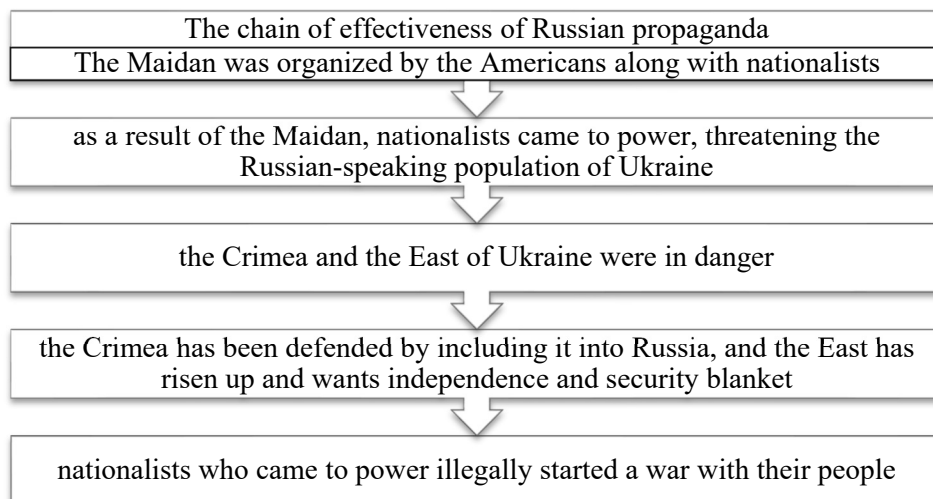

Fig. 1. The chain of effectiveness of the Russian propaganda [7]

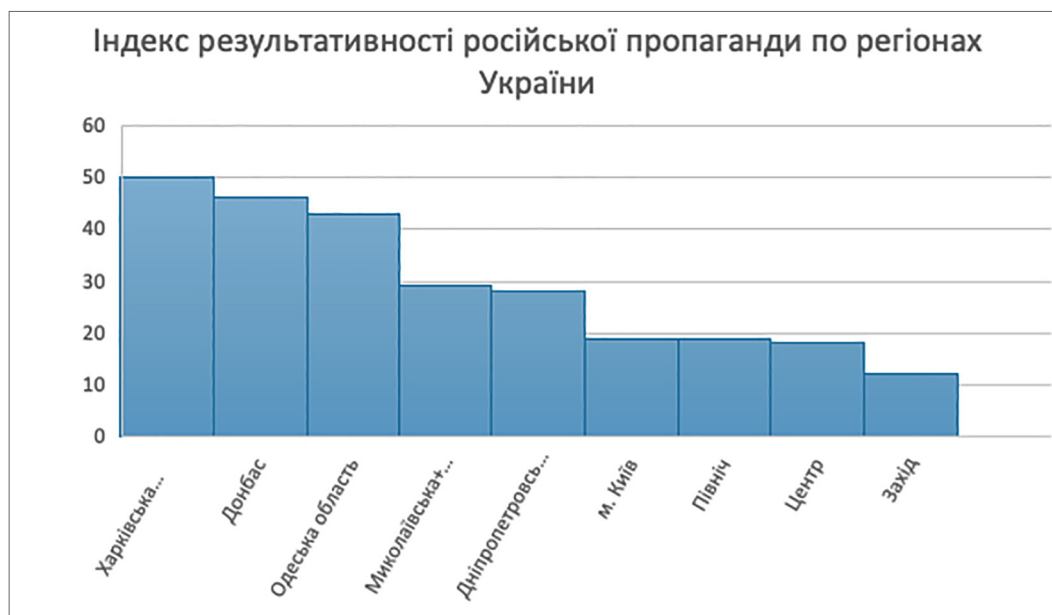

Fig. 2. Index of effectiveness of Russian propaganda in the regions of Ukraine [7]

ing used as a tool in war, it is necessary to respond flexibly to today's challenges and make appropriate decisions and laws.

If we mention the actions that need to be taken by public authorities in Ukraine, we must first pay attention to all cases of concealment of the truth by Ukraine, which have been committed since 2014 and which damaged the international image of Ukraine. There is no need to copy Russia's approaches to propaganda and disinformation. Instead, it is necessary to find a way of communication that would be open and truthful (paying attention to both negative and positive aspects). If we mention the actions that need to be taken by public authorities in Ukraine, we must first pay attention to all cases of concealment of the truth by Ukraine, which have been committed since 2014 and which damaged the international image of Ukraine.

There is no need to copy Russia's approaches to propaganda and disinformation. Instead, it is necessary to find a way of communication that would be open and truthful (paying attention to both negative and positive aspects). It is necessary to carry out more active communication with citizens of the east-

ern and southern regions of Ukraine. It is necessary to increase the number of transmitters, build new towers for broadcasting TV and radio signals. It is important to produce special information products for citizens living in the temporarily occupied territories in eastern Ukraine and the Crimea. Equally important is the blocking of the signal of the Russian and separatist media in the territory controlled by the Ukrainian government.

It is also worth paying more attention to creating and disseminating one's own narratives, which will be more effective in combating disinformation than refuting it each time.

It is important for Ukraine to create a regime of maximum support for the work of international journalists (primarily from the EU and NATO). For this purpose it is necessary to organize professional services of recording, translation, consultations, finding contacts for those journalists who work with Ukrainian topics. This will help to talk about Ukraine on the world stage, and will begin to refute the narratives that the Russian Federation has been spreading to an international audience for many years in a row.

References

1. Bilenchuk P. D., Borysova L. V., Neklonskyi I. M., Sobyna V. O. Legal Bases of Information Security of Ukraine: monograph / edited by P. D. Bilenchuk. Kharkiv, 2018. 289 p.
2. Karpenko O. V. Development of Strategic Approaches and Practical Recommendations to Counter the Spread of Disinformation in Ukraine through Social Media. URL: https://drive.google.com/file/d/1BzyRnKfv9_6jVqu8EN_zO-G6dwQPOaBnU/view. (date of access: 07.04.2023).
3. Media Literacy and Russian Propaganda. Kyiv, 2019. URL: https://detector.media/doc/images/news/archive/2016/164308/DM_KMIS_tables-03_2019_ENGL_WEB.pdf (date of access: 22.04.2023).

4. Putin V. Speech at the NATO Summit (Bucharest, April 4, 2008), UNIAN News Agency. 18.04.2008. URL: <http://www.unian.net/politics/110868-vyistuplenievladimira-putina-na-sammite-nato-buharest-4-aprelya-2008-goda.html> (date of access: 23.04.2023).
5. Sashchuk H. Information Security in the System of National Security. Topical Issues of Humanities, Technical and Natural Sciences. 2021. URL: <https://jti.donnu.edu.ua/article/view/11969> (date of access: 28.04.2023 p.)
6. Телешун С.О., Рейтерович І.В. Інформаційно-аналітична діяльність в державному управлінні: навчально-методичні матеріали. Київ: НАДУ, 2013. 36 с.
7. Індекс результативності російської пропаганди. Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://usp-ltd.org/pres-relizy-ta-zvity-indeks-spryjniattia-rosijsko-ukrainskoi-vijny-rezultaty-telefonnoho-opytuvannia-provedenoho-19-24-travnia-2022-roku/> (date of access: 28.04.2023)
8. Reiterovych I. V. Information and Analytical Activities in Public Administration: Educational and Methodological Materials. Kyiv: National Academy of State Administration, 2013. 36 с.
9. Панченко О. Інформаційна безпека в контексті викликів і загроз національній безпеці. Державне управління та місцеве самоврядування. 2020. № 2(45). С. 57–61.

References

1. Bilenchuk P. D., Borysova L. V., Neklonskyi I. M., Sobyna V. O. Legal Bases of Information Security of Ukraine: monograph / edited by P. D. Bilenchuk. Kharkiv, 2018. 289 p.
2. Karpenko O. V. Development of Strategic Approaches and Practical Recommendations to Counter the Spread of Disinformation in Ukraine through Social Media. URL: https://drive.google.com/file/d/1BzyRnKfv9_6jVqu8EN_zO-G6dwQPOaBnU/view. (date of access: 07.04.2023).
3. Media Literacy and Russian Propaganda. Kyiv, 2019. URL: https://detector.media/doc/images/news/archive/2016/164308/DM_KMIS_tables-03_2019_ENGL_WEB.pdf (date of access: 22.04.2023).
4. Putin V. Speech at the NATO Summit (Bucharest, April 4, 2008), UNIAN News Agency. 18.04.2008. URL: <http://www.unian.net/politics/110868-vyistuplenievladimira-putina-na-sammite-nato-buharest-4-aprelya-2008-goda.html> (date of access: 23.04.2023).
5. Sashchuk H. Information Security in the System of National Security. Topical Issues of Humanities, Technical and Natural Sciences. 2021. URL: <https://jti.donnu.edu.ua/article/view/11969> (date of access: 28.04.2023 r.)
6. Teleshun S. O., Reiterovych I. V. Informatsiino-analitychna diialnist v derzhavnomu upravlinni: navchalno-metodychni materialy. Kyiv: NADU, 2013. 36 s.
7. Індекс результативності російської пропаганди. Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://usp-ltd.org/pres-relizy-ta-zvity-indeks-spryjniattia-rosijsko-ukrainskoi-vijny-rezultaty-telefonnoho-opytuvannia-provedenoho-19-24-travnia-2022-roku/> (date of access: 28.04.2023)
8. Reiterovych I. V. Information and Analytical Activities in Public Administration: Educational and Methodological Materials. Kyiv: National Academy of State Administration, 2013. 36 с.
9. Panchenko O. Informatsiina bezpeka v konteksti vyklykiv i zahroz natsionalnii bezpetsi. Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia. 2020. № 2(45). S. 57–61.

Стаття надійшла до редакції 12.06.2023

УДК 352.07:342.25

Серета Валерій В'ячеславович
доктор юридичних наук, професор
Львівський державний університет внутрішніх справ
Sereda Valeriy
D. Sc. (Law), Professor
Lviv State University of Internal Affairs
ORCID: 0000-0002-7249-0323

Ковалів Мирослав Володимирович
кандидат юридичних наук, професор
Львівський державний університет внутрішніх справ
Kovaliv Myroslav
PhD in Law, Professor
Lviv State University of Internal Affairs
ORCID: 0000-0002-9730-8401

Козяр Роман Якович
кандидат юридичних наук
Управління Служби безпеки України в Рівненській області
Koziar Roman
PhD in Law
Office of the Security Service of Ukraine in Rivne region
ORCID: 0000-0001-9669-2758

Петков Сергій Валерійович
доктор юридичних наук, професор
Військовий інститут
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Petkov Sergey
D. Sc. (Law), Professor
Military Institute of
Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: 0000-0003-4160-767X

Скриньковський Руслан Миколайович
кандидат економічних наук, професор
Львівський університет бізнесу та права
Skrynkovskyy Ruslan
PhD in Economics, Professor
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0000-0002-2180-8055

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-5-8890

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

ACTIVITIES OF LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES IN THE SPHERE OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

Анотація. У статті на основі чинного законодавства України розглянуто діяльність органів місцевого самоврядування у сфері національної безпеки. Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та приватно-наукові методи пізнання соціально-правових явищ та діяльності з правового забезпечення національної безпеки України органами місцевого самоврядування (порівняльно-правовий; формально-юридичний, системний, логіко-правовий, соціально-правовий, інституційно-правовий метод та інші). Предметом правового забезпечення національної безпеки є юридичні норми, законодавчі та інші нормативно-правові акти, що мають значення для предметно-практичної діяльності, пов'язані з відносинами у сфері забезпечення національної безпеки та її окремих видів. Вказано, що система забезпечення національної безпеки складається з механізмів, що перетворюють прийнятну державою стратегію щодо забезпечення різних видів безпеки на скоординовану діяльність конкретних відомств, установ, громадських об'єднань і громадян на основі чинного законодавства. Зазначено, що у правовій науці склалося два підходи до правового забезпечення національної безпеки: видовий, коли аналізується забезпечення видів безпеки та галузевий, у якому правова основа забезпечення національної безпеки розглядається через призму галузей права. Вибір прийомів і методів нормативно-правового регулювання у сфері забезпечення національної безпеки органами місцевого самоврядування залежить від двох сфер суспільних відносин: сфери діяльності органів місцевого самоврядування як органів публічної влади, діяльності посадових осіб місцевого самоврядування та сфери участі населення у вирішенні питань місцевого значення. Правові відносини у сфері забезпечення національної безпеки органами місцевого самоврядування мають багатоаспектний характер, тому комплексне регулювання зазначеної сфери передбачає багаторівневість регулювання цих відносин.

Ключові слова: держава, безпека, національна безпека, правове регулювання, органи публічної влади, місцеве самоврядування.

Summary. In the article, on the basis of the current legislation of Ukraine, the activities of local governments in the sphere of national security are considered. The methodological basis of the research is the general scientific and private scientific methods of learning socio-legal phenomena and activities for the legal support of the national security of Ukraine by local self-government bodies (comparative-legal; formal-legal, systemic, logical-legal, social-legal, institutional-legal method and others). The subject of legal provision of national security is legal norms, legislative and other normative legal acts, which are important for subject-practical activities, related to relations in the sphere of ensuring national security and its individual types. It is indicated that the system of ensuring national security consists of mechanisms that transform the strategy adopted by the state to ensure various types of security into coordinated activities of specific departments, institutions, public associations and citizens based on current legislation. It is noted that two approaches to the legal provision of national security have developed in legal science: a species approach, when the provision of security types is analyzed, and a branch approach, in which the legal basis for ensuring national security is considered through the prism of branches of law. The choice of techniques and methods of legal regulation in the sphere of national security by local self-government bodies depends on two spheres of social relations: the sphere of activity of local self-government bodies as bodies of public authority, the activity of local self-government officials, and the sphere of population participation in solving issues of local importance. Legal relations in the sphere of ensuring national security by local self-government bodies have a multifaceted nature, therefore, comprehensive regulation of the specified area implies multi-level regulation of these relations.

Key words: state, security, national security, legal regulation, public authorities, local self-government.

Постановка проблеми. Закон України «Про національну безпеку України» наділяє органи державної влади загальною функцією, що покликана забезпечити, в межах компетенції, виконання законодавства у галузі безпеки і оборони України, яка в контексті Стратегії національної безпеки України диференціюється на декілька основних напрямів щодо законодавства: у галузі оборони країни; про державну безпеку; про громадську безпеку; законодавство про екологічну безпеку, про енергетичну безпеку; у сфері забезпечення безпеки особи; про інші види безпеки, передбачені Конституцією та законодавством України. Важливу роль у системі забезпечення національної безпеки України відіграють органи місцевого самоврядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теоретичних положень забезпечення національної безпеки, які в тій чи іншій мірі мають практичне значення, зробили такі вчені:

В. Авер'янов, О. Бандурка, О. Андрійко, Ю. Битяк, І. Гриценко, Є. Додін, С. Єсімов, Р. Калужний, Т. Коломоєць, В. Колпаков, О. Кузьменко, М. Микитюк, Р. Мельник, Н. Нижник, О. Остапенко, В. Ортинський, А. Селіванов, О. Харитонова, О. Шамрай, Я. Шевченко, Ю. Шемшученко та інші. Через збройну агресію Російської Федерації проти України все більшої актуальності набуває дослідження проблем національної безпеки України.

Мета статті. Метою статті є дослідження діяльності органів місцевого самоврядування у сфері національної безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Механізм здійснення органами місцевого самоврядування функції забезпечення виконання законодавства у сфері національної безпеки, передбаченої Конституцією та законодавством України, з погляду системного підходу і функціонального бачення, має власну структуру. У науковій літературі

склалися різні ставлення до структури механізму реалізації базових функцій місцевого самоврядування, які включають забезпечення окремих елементів безпеки.

Так, у праці «Функції органів місцевого самоврядування» [1] Р. Титикало зазначає, що види функцій місцевого самоврядування обумовлені їх особливостями: визначені диференційовано залежно від адміністративного рівня територіальної громади; визначаються територіальними межами дії юрисдикції територіальної громади чи їх об'єднань; мають досить широку предметну компетентність, що обумовлено виконанням власних й делегованих повноважень; визначають відповідні методи і певні форми діяльності [1, с. 289].

З позиції системного підходу та функціонального аналізу муніципально-правових явищ, до яких належить місцеве самоврядування та органи місцевого самоврядування, одним із комплексів досліджуваної функції виступають зв'язки взаємодії, спрямовані на вирішення завдань, для яких засновується орган. Зв'язки взаємодії, що поєднують елементи реалізації функції забезпечення виконання законодавства у сфері безпеки в єдину цілісність, формують особливу комунікативну підсистему, якою охоплюються відносини між органами місцевого самоврядування, між органами місцевого самоврядування та фізичними і юридичними особами, взаємовідносини з органами державної влади України.

Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення правопорядку містить низку напрямів, які сприяють встановленню конституційного правопорядку, а саме: забезпечення конституційного оформлення чинного законодавства; забезпечення верховенства права та Конституції за допомогою забезпечення єдності нормативно-правового простору; належний нагляд та контроль за реалізацією правових приписів; запобігання і протидія правопорушенням тощо [2, с. 55].

Зв'язки та взаємодія і інші елементи механізму реалізації органами місцевого самоврядування функції щодо забезпечення виконання законодавства у сфері безпеки мають правове закріплення. Йдеться про нормативно-правову або регулятивну підсистему зазначеного механізму.

Регулятивна підсистема механізму реалізації функції забезпечення виконання законодавства у сфері безпеки є складним правовим утворенням, на яке впливає видова структура національної безпеки України, яка може бути диференційована на взаємопов'язані блоки:

1) Спеціалізовані норми-цілі, норми-принципи та норми-завдання містяться в Конституції України, в Законі України «Про національну безпеку України», законодавчих і підзаконних нормативних актах з окремих видів безпеки [3; 4]. Наприклад, основним способом забезпечення безпеки, незалежно від різновиду, є дотримання та

захист прав людини; законності, системності та компетентності застосування органами державної влади політичних, організаційних, соціально-економічних, правових заходів з метою забезпечення безпеки; пріоритет примусових заходів для забезпечення безпеки; взаємодії державних органів з громадськими об'єднаннями, міжнародними організаціями з метою забезпечення безпеки.

Норми-принципи, норми-цілі та норми-завдання, розташовані в Конституції України, Законі України «Про національну безпеку України», численні спеціалізовані закони, акти стратегічного планування:

- закріплюють механізм цілепокладання у сфері захисту національних інтересів та забезпечення безпеки, задають вектор діяльності органів державної влади та органів місцевого управління;
- у частині норм-принципів, які мають визначальне становище у регулятивній підсистемі механізму реалізації органами місцевого самоврядування функції забезпечення виконання законодавства у сфері безпеки, слід зазначити, що вони формують складну структуру, яка забезпечує спрямованість правового регулювання у сфері відносин безпеки, з якими мають бути узгоджені інші, зокрема і місцеві правові норми;
- у частині норм-цілей і норм-завдань, останні мають тісні взаємозв'язки з предметами ведення, питаннями місцевого значення та повноваженнями органів публічної влади.

2) Чинне законодавство у сфері забезпечення національної безпеки України, яке згідно, наприклад, Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України (проект), має власну правову базу для забезпечення захищеності людини та громадянина, матеріальних і духовних цінностей суспільства. Особливе місце в регулятивній підсистемі даної функції органів місцевого самоврядування займають акти стратегічного планування, якими регламентуються певні види безпеки [5; 6].

3) Власні місцеві правові акти, за певними видами безпеки. Зокрема, законодавство у сфері забезпечення техногенної безпеки, що складається із Кодексу цивільного захисту України, інших законів визначають зміст місцевої правотворчості щодо окремих аспектів пожежної безпеки на території адміністративно-територіальної одиниці [7].

У механізмі реалізації функції органів місцевого самоврядування щодо забезпечення виконання законодавства України у сфері національної безпеки потрібно виділити контрольно-оцінювальний блок, який функціонує на основі актів законодавства в галузі безпеки та актів технічного регулювання. Це пов'язано з тим, що відповідно до вимог Стратегії національної безпеки України встановлюються основні критерії стану безпеки у вигляді системи спеціальних нормативів, механізмів, методик і основних показників, присвячених стану окремих видів безпеки [8].

Існування контрольно-оцінювальної підсистеми впливає не тільки із змісту спеціальних законів і актів стратегічного планування, але й підтверджується у доктринальних джерелах, в яких, зокрема, наголошується, що, наприклад, підсистема екологічної безпеки на рівні території адміністративно-територіальної одиниці повинні базуватися на трьох складових: комплексної системи екологічного нормування та контролю; інтегральної екологічної оцінки стану безпеки на основі систем моніторингу природного навколишнього середовища, екологічного аудиту, аналізу ступеня і характеру негативного впливу суб'єктів господарювання на навколишнє природне середовище з прогнозуванням заходів попередження, зниження, ліквідації такого впливу; системи управління в галузі природокористування та охорони навколишнього природного середовища [9].

Згідно зі Стратегією, передбачається наявність інформаційних засад, що становлять державну інформаційну систему стратегічного планування, що включає інформаційні ресурси органів державної влади та місцевого самоврядування, системи державних наукових установ. Центральне становище у структурі механізму реалізації функції місцевої влади щодо забезпечення виконання законодавства у сфері безпеки має діяльність організована органами місцевого самоврядування, наповнення якої залежить від виду безпеки.

Стосовно змісту діяльності щодо виконання законодавства у сфері безпеки відповідними суб'єктами-виконавцями виступають органи місцевого самоврядування, групи громадян або громадян, уповноважених місцевим населенням, відповідно до закону та статуту місцевого органу, вирішувати питання місцевого значення. Цей вплив організації поширюється на інші комунальні структури, які відповідно до закону зобов'язані брати участь у виконанні чинного законодавства у сфері забезпечення окремих видів безпеки, спеціалізованими засобами та методами.

Зокрема, виконання законодавства у сфері забезпечення пожежної безпеки на території адміністративно-територіальної одиниці покладено законодавчими та місцевими правовими актами на місцеву пожежну охорону, яка представляє спеціалізовані органи місцевого управління, має відповідно до чинного законодавства спеціальні повноваження у сфері техногенної безпеки, профілактики, аварійно-рятувальних робіт тощо.

Відповідні підрозділи виступають як самостійні одиниці, які мають організаційно-правову форму комунальних установ і функціонують на постійній штатній основі. У межах адміністративно-територіальних одиниць на основі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування місцевої та добровільної пожежної охорони» може формуватися

інститут добровільної пожежної охорони, щодо якої органи місцевого самоврядування надають підтримку та сприяння діяльності, у т.ч. передбачену місцевими правовими актами [10].

Сукупність органів місцевого самоврядування і утворених комунальних установ, які у взаємодії з громадськими інститутами та громадянами здійснюють керовану взаємодію з метою виконання законодавства у сфері забезпечення безпеки, формують окрему інституційну підсистему механізму реалізації однойменної функції органів місцевої влади.

Інше загальнопоширене смислове значення організації як сукупності процесів або дій, що ведуть до утворення та вдосконалення взаємодії між частинами цілого, наближає до таких компонентів у структурі діяльності як процес і засоби чи організованому порядку дій та операцій, способів та прийомів вчинення.

У цьому контексті діяльність органів державної влади постає як цілеспрямована, регламентована законодавством форма впливу державного органу на певну сферу суспільних відносин, внаслідок якого відбувається реалізація функцій держави:

- загальних функцій держави, до яких належить забезпечення національної безпеки, безпеки суспільства, держави та особи, що визначає зміст предметної діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- що визначається Конституцією України щодо характеристики місцевого самоврядування, належність до одного з рівнів публічної влади, поряд з органами державної влади, які перебувають в єдиній системі народовладдя;
- сталого соціально-економічного розвитку території як однієї зі складових системи національної безпеки, що потребує збалансованого поєднання загальнодержавних, регіональних і місцевих інтересів, законодавчого регулювання різних організаційно-правових механізмів у досягненні поставлених державою завдань, цілей і функцій, та гарантувати місцевим спільнотам реальну можливість, на основі закону, самостійно визначати конкретні вимоги з організації та здійснення місцевого самоврядування на відповідній території;
- превенції загроз національній безпеці.

«Якщо правове регулювання у функціональному значенні — це орієнтир для суб'єктів права на нормативні приписи у межах правовідносин, а діяльність щодо здійснення регулятивної функції має епізодичний корекційний характер, то на підставі цього підходу можна мовити про чинники, що визначають виникнення превентивного регулювання» (С. Єсімов) [11, с. 42].

Виходячи з перерахованих аргументів, діяльність органів місцевого самоврядування представляє цілеспрямовану, узгоджену з інститутами публічної влади та громадянського суспільства, регламентовану законодавством та актами місцевої

правотворчості сукупність встановлених форм і методів впливу на певні види суспільних відносин, у результаті чого відбувається реалізація функцій місцевого самоврядування.

Щодо діяльності органів місцевого самоврядування у досліджуваній сфері, то це цілеспрямована, узгоджена з інститутами публічної влади та громадянського суспільства, регламентована законодавством і прийнятими на цій основі місцевими правовими актами, сукупність форм і методів впливу на суспільні відносини, пов'язані із виконанням актів місцевої правотворчості у сфері забезпечення безпеки у межах питань місцевого значення визначених статутами адміністративно-територіальних одиниць.

Форми діяльності органів місцевого самоврядування щодо здійснення функції з виконання законодавства у сфері безпеки необхідно розглядати як спрямовані дії, які тягнуть юридично значущі наслідки для суб'єктів муніципально-правових відносин.

У науковій літературі, залежно від юридичних наслідків, що виникають у ході реалізації різних функцій, прийнято розрізняти правові та неправові форми [12–14]. До правових форм щодо виконання законодавства у сфері безпеки прийнято відносити правотворчу та правозастосовну діяльність.

Місцева правотворчість щодо виконання законодавства України у сфері ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру визначається тим обсягом прав і обов'язків, які законодавець покладає на органи місцевого самоврядування.

Серед неправових форм місцевого самоврядування як елемента механізму реалізації доцільно виділити організаційно-правові дії та матеріально-технічні операції.

Невід'ємним елементом управлінської діяльності виступають методи, які представляють виражений у певній формі комплекс засобів, способів владного впливу на суспільні відносини з метою забезпечення ефективного функціонування, охорони та захисту відповідних суспільних відносин.

На рівні місцевого самоврядування складається система методів, способів та засобів владного впливу, що дозволяють упорядкувати суспільні відносини, про що свідчить конституційне поняття «питання місцевого значення», що мають дві основні сфери розуміння: як функціонально-цільова характеристика місцевого самоврядування як інституту публічної влади; як конкретних управлінських функцій органів місцевого самоврядування, за допомогою яких забезпечується вирішення певних завдань у межах адміністративно-територіальної одиниці.

Конкретні управлінські функції, як свідчать положення Закону України «Про національну безпеку України» [4], характеризують особливості правозастосовної діяльності забезпечення певного виду

безпеки. Законодавець відносить до конкретних управлінських функцій методи та прийоми управління без диференціації відносно суб'єктів управлінських відносин: прогнозування певних напрямів державної політики, стратегічне планування, правове регулювання у сфері забезпечення безпеки; розробку та застосування комплексу оперативних і довготривалих заходів щодо виявлення, запобігання та усунення загроз безпеці, локалізація та нейтралізація наслідків; застосування спеціальних економічних заходів з метою забезпечення безпеки; координації діяльності щодо забезпечення безпеки, співробітництва та фінансування витрат на безпеку; контролю цільового витрачання цільових засобів тощо.

Загальноновизнані конкретні управлінські функції як методи організації діяльності органів місцевого самоврядування щодо виконання законодавства у сфері безпеки уточнюються та доповнюються на нижчому рівні організації публічної влади залежно від питань місцевого значення, компетенції органів місцевої влади та виду суспільних відносин, що складаються в окремих сферах безпеки.

Орган місцевого самоврядування при організації заходів захисту населення від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, в частині підготовки населення, здійснює управлінські функції: нормативно-методичне забезпечення; планування та здійснення підготовки населення з питань захисту населення від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру; створення, оснащення та організацію діяльності закладів освіти (підвищення кваліфікації) для посадових осіб у галузі захисту населення від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру тощо.

Висновки. Законодавство України у сфері забезпечення національної безпеки в контексті правових засад діяльності органів місцевого самоврядування щодо забезпечення виконання представляє сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили та рівня, в яких містяться норми права, що належать до різних галузей: про структуру та зміст окремих видів безпеки; про розмежування предметів ведення між Україною та Автономною Республікою Крим, яка є невід'ємною складовою частиною України і в межах повноважень, визначених Конституцією України; про розмежування повноважень між органами державної влади України та органами місцевого самоврядування, включаючи норми про засоби, способи та форми розмежування; про повноваження органів державної влади України щодо забезпечення окремих видів безпеки; про повноваження місцевого самоврядування щодо забезпечення окремих видів безпеки; про питання місцевого значення у сфері забезпечення окремих видів безпеки; про види та підстави юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері забезпечення безпеки України.

Література

1. Титикало Р.С. Функції органів місцевого самоврядування // Наукові записки. Серія: Право. 2022. Вип. 12. С. 286–290. doi: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2022-12-286-291>
2. Єсімов С.С. Реалізація конституційного оформлення правопорядку в умовах наявності конституційних ризиків // Соціально-правові студії. 2019. Вип. 3(5). С. 52–57.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата доступу: 28.05.2023).
4. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата доступу: 28.05.2023).
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 грудня 2022 року «Про проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту»: Указ Президента України від 23.12.2022 р. № 883/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/883/2022#n2> (дата доступу: 28.05.2023).
6. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата доступу: 28.05.2023).
7. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата доступу: 28.05.2023).
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата доступу: 28.05.2023).
9. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата доступу: 28.05.2023).
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування місцевої та добровільної пожежної охорони: Закон України від 16.11.2022 р. № 2750-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2750-20#Text> (дата доступу: 28.05.2023).
11. Єсімов С.С. Превентивне регулювання: теоретичні аспекти // Соціально-правові студії. 2020. Вип. 3(9). С. 40–47.
12. Мельничук С.М. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец.: 12.00.01 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2019. 40 с.
13. Мельничук С.М. Законодавча діяльність як правова форма здійснення функцій держави // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2016. № 6. С. 20–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2016_6_4 (дата доступу: 28.05.2023).
14. Мельничук С.М. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна: загальнотеоретична характеристика: монографія. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г.М., 2018. 436 с.

References

1. Tytykalo R.S. Funktsii orhaniv mistsevoho samovriaduvannia // Naukovi zapysky. Serii: Pravo. 2022. Vyp. 12. S. 286–290. doi: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2022-12-286-291>
2. Yesimov S.S. Realizatsiia konstytutsiinoho oformlennia pravoporiadku v umovakh naiavnosti konstytutsiinykh ryzkyiv // Sotsialno-pravovi studii. 2019. Vyp. 3(5). S. 52–57.
3. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254к/96-ВР (iz zminamy i dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (date of access: 28.05.2023).
4. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 r. № 2469-VIII (iz zminamy i dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (date of access: 28.05.2023).
5. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 23 hrudnia 2022 roku «Pro provedennia ohliadu hromadskoi bezpeky ta tsyvilnoho zakhystu»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 23.12.2022 r. № 883/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/883/2022#n2> (date of access: 28.05.2023).
6. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 r. № 280/97-ВР (iz zminamy i dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (date of access: 28.05.2023).
7. Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 02.10.2012 r. № 5403-VI (iz zminamy i dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (date of access: 28.05.2023).
8. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku «Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14.09.2020 r. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (date of access: 28.05.2023).
9. Pro Osnovni zasady (stratehiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku: Zakon Ukrainy vid 28.02.2019 r. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (date of access: 28.05.2023).

10. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo funktsionuvannia mistsevoi ta dobrovilnoi pozhezhnoi okhorony: Zakon Ukrainy vid 16.11.2022 r. № 2750-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2750-20#Text> (date of access: 28.05.2023).

11. Yesimov S.S. Preventyvne rehuliuвання: teoretychni aspekty // Sotsialno-pravovi studii. 2020. Vyp. 3(9). S. 40–47.

12. Melnychuk S.M. Pravovi formy realizatsii funktsii suchasnoi derzhavy Ukraina: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk: spets.: 12.00.01 / Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. Kyiv, 2019. 40 s.

13. Melnychuk S.M. Zakonodavcha diialnist yak pravova forma zdiisnennia funktsii derzhavy // Visnyk Pivdenoho rehionalnoho tsentru Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy. 2016. № 6. S. 20–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpre_2016_6_4 (date of access: 28.05.2023).

14. Melnychuk S.M. Pravovi formy realizatsii funktsii suchasnoi derzhavy Ukraina: zahalnoteoretychna kharakterystyka: monohrafiia. Ivano-Frankivsk: Vydavets Kushnir H.M., 2018. 436 s.

Стаття надійшла до редакції 29.05.2023

УДК 342.3:352.4(477)

Голобородько Тетяна Василівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування
Криворізький національний університет*

Holoborodko Tetiana

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Accounting, Taxation, Public Governance and Administration
Kryvyi Rih National University*

ORCID: 0000-0002-9289-8932

Адамовська Вікторія Сергіївна

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування
Криворізький національний університет*

Adamovska Viktoria

*PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department of
Accounting, Taxation, Public Management and Administration
Kryvyi Rih National University*

ORCID: 0000-0001-8911-1388

Архипенко Світлана Вікторівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування
Криворізький національний університет*

Arkhypenko Svitlana

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Accounting, Taxation, Public Governance and Administration
Kryvyi Rih National University*

ORCID: 0000-0001-6403-7556

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-5-8942

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ТА ФІНАНСОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

REGULATORY AND LEGAL REGULATION OF LOCAL SELF-GOVERNMENT DEVELOPMENT: CONSTITUTIONAL FOUNDATIONS AND FINANCIAL POSSIBILITIES FOR EFFECTIVE ADMINISTRATIVE MANAGEMENT

Анотація. У статті систематизовано основи нормативно-правового регулювання розвитку місцевого самоврядування. Встановлено, що правові основи місцевого самоврядування визначаються різними рівнями нормативних актів: міжнародним, регіональним та місцевим.

В Україні питання місцевого самоврядування регулюються широким спектром нормативно-правових документів. Основні з них включають Конституцію України та Закон про місцеве самоврядування.

Розглянуто визначення поняття «місцеве самоврядування», зокрема представлене в Конституції України, Законі про місцеве самоврядування, Європейській хартії місцевого самоврядування та Всесвітній Декларації місцевого самовряду-

вання, що підкреслюють право територіальної громади, спроможність органів місцевого самоврядування та обов'язок місцевих органів влади вирішувати питання місцевого значення та регулювати державні справи на місцевому рівні в інтересах місцевого населення.

Розглянуто компетенції органів місцевого самоврядування, успішна реалізація яких вимагає від них ефективного використання сучасних адміністративних механізмів, включаючи належну матеріальну та фінансову підтримку, для забезпечення розвитку територіальної громади.

Запропонували модель реальної здатності органів місцевого самоврядування забезпечувати розвиток територіальної громади з використанням сучасних механізмів адміністративного менеджменту та фінансового забезпечення, яка ґрунтується на принципах стратегічного планування, ефективного управління ресурсами, співпраці та партнерства, інноваційних рішень та технологій, фінансового забезпечення.

Досліджено джерела фінансування та матеріальної підтримки, які додатково можуть залучати органи місцевого самоврядування. До таких джерел належать місцеві запозичення, розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів, грантові джерела, публічно-приватне партнерство та добровільні та благодійні внески. Ці додаткові ресурси дозволяють залучати фінансування для реалізації інвестиційних проєктів, підвищувати дохідну частину місцевого бюджету та фінансувати соціально-економічний розвиток місцевих громад.

Ключові слова: міське самоврядування, конституційні основи, нормативно-правове регулювання, фінансове забезпечення, адміністративний менеджмент.

Summary. The article systematizes the foundations of normative-legal regulation of local self-government development. It establishes that the legal basis of local self-government is determined by various levels of regulatory acts: international, regional, and local.

In Ukraine, the issues of local self-government are regulated by a wide range of normative-legal documents. The main ones include the Constitution of Ukraine and the Law on Local Self-Government.

The definition of «local self-government» is considered, particularly as presented in the Constitution of Ukraine, the Law on Local Self-Government, the European Charter of Local Self-Government, and the World Declaration on Local Self-Government. These documents emphasize the right of the territorial community, the capacity of local self-government bodies, and the obligation of local authorities to address local matters and regulate state affairs at the local level in the interests of the local population.

The competences of local self-government bodies are examined, and their successful implementation requires effective use of modern administrative mechanisms, including adequate material and financial support, to ensure the development of the territorial community.

A model is proposed for the actual ability of local self-government bodies to ensure the development of the territorial community through the use of modern administrative management mechanisms and financial support. This model is based on the principles of strategic planning, efficient resource management, cooperation and partnership, innovative solutions and technologies, and financial support.

The sources of funding and material support that local self-government bodies can additionally mobilize are explored. These sources include local borrowing, placement of temporarily available funds of local budgets in banks, grant sources, public-private partnerships, voluntary and charitable contributions. These additional resources enable the mobilization of financing for investment projects, increase the revenue part of the local budget, and finance the socio-economic development of local communities.

Key words: local self-government, constitutional foundations, regulatory and legal regulation, financial provision, administrative management.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Нормативно-правові основи регулювання місцевого самоврядування визначаються Конституцією країни та відповідними законодавчими актами. Вони закріплюють принципи, права та обов'язки органів місцевого самоврядування, а також встановлюють межі їхньої компетенції. Конституційні норми надають місцевим органам самоврядування право управляти справами, що належать до їхньої територіальної громади, забезпечуючи таким чином децентралізацію влади та розвиток території.

Однак, розвиток місцевого самоврядування стикається з рядом викликів, які можуть ускладнити ефективний адміністративний менеджмент. Деякі

з них включають фінансові обмеження. Місцеві органи самоврядування залежать від державних трансфертів і податкових надходжень, що може призводити до обмеження їхніх можливостей у фінансуванні розвитку та виконанні своїх функцій. Зазначене в свою чергу впливає на те, що місцеві органи самоврядування мають недостатню адміністративну потужність.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Ціллю даної статті є визначення основ нормативно-правового регулювання розвитку місцевого самоврядування, зосередження уваги на конституційних основах його функціонування та виявлення викликів, які стоять на шляху до досягнення ефективного адміністративного менеджменту. При цьому буде приділено увагу

питанню фінансової та матеріальної основи місцевого самоврядування, яка є ключовим чинником для успішного функціонування і розвитку громад. Дослідження буде зосереджене на виявленні можливих шляхів покращення фінансової автономії місцевого самоврядування для реалізації ефективних стратегій адміністративного менеджменту для забезпечення сталого розвитку територій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз останніх досліджень вказує на важливість нормативно-правового регулювання розвитку місцевого самоврядування для забезпечення ефективного адміністративного менеджменту. Науковці досліджують конституційні основи місцевого самоврядування, зокрема правові акти, які визначають його принципи, обов'язки та повноваження. Конституційні основи ставлять в центрі уваги права територіальної громади та важливість спроможності органів місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення та регулювати державні справи на місцевому рівні.

Також було проведено дослідження правових основ щодо фінансових можливостей для ефективного адміністративного менеджменту в контексті місцевого самоврядування. Дослідники аналізували різні аспекти фінансування місцевого самоврядування, включаючи прибуткову частину місцевих бюджетів, додаткові джерела фінансування та роль цих ресурсів у розвитку місцевих територій. Особлива увага приділялася питанням фінансової децентралізації та створенням ефективної системи фінансування для забезпечення розвитку місцевого самоврядування.

Виклад основних результатів дослідження. Правові основи місцевого самоврядування розглядаються в залежності від суб'єктів, які визначають принципи і норми муніципального права. Виділяють акти: міжнародного, державного (національного), місцевого (локального) рівня [13, с. 67].

До основних нормативно-правових документів щодо регулювання місцевого самоврядування міжнародного рівня відносять:

1. Європейська хартія місцевого самоврядування. Цей документ, прийнятий Радою Європи, містить основні принципи та стандарти, які стосуються місцевого самоврядування. Він розглядає права та повноваження місцевих органів влади та забезпечує захист їх автономії [7].

2. Всесвітня Декларація місцевого самоврядування. Цей документ, прийнятий Організацією Об'єднаних Націй, наголошує на важливості місцевого самоврядування як основи демократії та засуджує будь-яке втручання у справи місцевих органів влади [1].

Основні національні нормативно-правові акти, що регулюють питання місцевого самоврядування національного рівня та їх характеристика представлені в табл. 1.

В Україні питання місцевого самоврядування регулюються широким спектром нормативно-правових документів, основними з яких є Конституція України, яка встановлює загальні принципи і норми місцевого самоврядування, а також Закон про місцеве самоврядування, що визначає основні положення та принципи організації та функціонування місцевих органів влади.

До локальних нормативно-правових актів можна віднести статuti територіальних громад, рішення, які прийняті на місцевих референдумах і зборах громадян, регламенти місцевих рад, положення про символіку територіальної громади та інші акти, які приймаються органами і посадовими особами місцевого самоврядування. Правовий статус місцевого самоврядування у містах Києві та Севастополі, Автономній Республіці Крим визначається згаданими актами з особливостями, передбаченими законами про міста Київ і Севастополь [13].

Місцеве самоврядування передбачає самостійне регулювання та управління питаннями місцевого значення в межах законодавства (табл. 2).

Відмінності визначень місцевого самоврядування в нормативно-правових документах полягають у тому, що Конституція України [10] та Закон про місцеве самоврядування [24] наголошують на праві та реальній здатності територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення, в той час як Європейська хартія місцевого самоврядування [7] акцентує увагу на праві та спроможності органів місцевого самоврядування регулювати та управляти публічними справами місцевого значення, а Всесвітня Декларація місцевого самоврядування [1] вказує на право та обов'язок місцевих органів влади регулювати й вести державні справи.

Теоретичні порівняння показують, що місцеве самоврядування повинно бути поєднанням права територіальної громади, спроможності органів та обов'язку місцевих органів влади вирішувати питання місцевого значення та регулювати державні справи на місцевому рівні в інтересах місцевого населення.

Територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через органи місцевого самоврядування управляють майном, затверджують програми розвитку, бюджети та податки, проводять референдуми та контролюють діяльність комунальних підприємств. Обласні та районні ради затверджують програми розвитку областей та районів, бюджети і контролюють їх виконання, а також вирішують інші питання, передбачені законом (рис. 1).

Реалізація цих компетентностей потребує реальної здатності органів місцевого самоврядування забезпечувати розвиток територіальної громади за допомогою сучасних механізмів адміністративного менеджменту, що потребують достатню матеріальну та фінансову основу.

Таблиця 1

Основні нормативно-правові документи, що регулюють питання місцевого
самоврядування в Україні

Нормативно-правовий документ	Характеристика
Конституція України від 28 червня 1996 року [10]	Основний Закон України
Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР [24]	Цей Закон відповідно до Конституції України визначає систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правового статусу і відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р [32]	Схвалює Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні
Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII [16]	Цей Закон регулює відносини, що виникають у процесі добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, а також добровільного приєднання до об'єднаних територіальних громад.
Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 року № 2493-III [28]	Цей Закон регулює правові, організаційні, матеріальні та соціальні умови реалізації громадянами України права на службу в органах місцевого самоврядування, визначає загальні засади діяльності посадових осіб місцевого самоврядування, їх правовий статус, порядок та правові гарантії перебування на службі в органах місцевого самоврядування.
Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 року № 2790-XII [30]	Цей Закон визначає статус (права, обов'язки і відповідальність) народного депутата України у Верховній Раді України та за її межами, встановлює правові і соціальні гарантії здійснення народним депутатом України своїх депутатських повноважень.
Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11 липня 2001 року № 2625-III № 2790-XII [26]	Цей Закон визначає правовий статус, порядок організації та діяльності органів самоорганізації населення.
Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII № 2790-XII [18]	Цей Закон визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень.
Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР [22]	Цей Закон регулює питання практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права вносити в органи державної влади, об'єднання громадян відповідно до їх статуту пропозиції про поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів.
Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 року № 595-VIII [25]	Закон втратив чинність, крім положень щодо організації та проведення повторних, проміжних, додаткових виборів і заміщення депутатів, обраних у багатомандатному виборчому окрузі, повноваження яких достроково припинені, що діють до наступних чергових або позачергових виборів депутатів місцевих рад, на підставі Кодексу № 396-IX від 19.12.2019, ВВР, 2020, № 7, № 8, № 9, ст. 48
Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI [17]	Цей Закон визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес.
Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17 червня 2014 року № 1508-VII [29]	Цей Закон визначає організаційно-правові засади співробітництва територіальних громад, принципи, форми, механізми такого співробітництва, його стимулювання, фінансування та контролю.
Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII [19]	Цей Закон визначає основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційні засади державної регіональної політики як складової частини внутрішньої політики України, встановлює особливості відновлення регіонів та територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України.

Нормативно-правовий документ	Характеристика
Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [2]	Бюджетним кодексом України регулюються відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства, і питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства, а також визначаються правові засади утворення та погашення державного і місцевого боргу.
Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [14]	Податковий кодекс України регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час адміністрування податків та зборів, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

Під адміністративним менеджментом у системі менеджменту органів державної влади розуміють функціональний підвид менеджменту, який має специфічні ознаки управлінської діяльності, відмінні від інших видів управління всередині трудового колективу цих органів, що двовекторно направлений на вирішення зовнішніх організаційних завдань і на забезпечення ефективності роботи органів державної влади в умовах динамічного зовнішнього середовища [11, с. 27].

Адміністративний менеджмент в контексті державної влади означає спеціальний вид управління, який має свої особливості. Він стосується органів державної влади і спрямований на вирішення зовнішніх завдань і покращення ефективності їх роботи в змінних умовах. Одним з важливих аспектів адміністративного менеджменту є фінансове забезпечення реалізації компетенцій місцевого самоврядування. Це означає, що для того, щоб місцеві органи самоврядування здійснювали свої функції та виконували повноваження, їм необхідні не лише відповідні повноваження, але й достатні фінансові ресурси. Фінансування місцевого самоврядування допомагає забезпечити здійснення

різних програм, проектів та послуг на місцевому рівні. Від ефективного адміністративного менеджменту залежить раціональне використання фінансових ресурсів, їх адекватне розподіл між різними сферами та завданнями місцевого самоврядування, а також контроль за їх використанням для досягнення поставлених цілей.

Модель реальної здатності органів місцевого самоврядування забезпечувати розвиток територіальної громади з використанням сучасних механізмів адміністративного менеджменту та фінансового забезпечення ґрунтується на декількох основних принципах (рис. 2).

Використання сучасних механізмів адміністративного менеджменту та фінансового забезпечення дозволяє органам місцевого самоврядування ефективно виконувати свої функції щодо розвитку територіальної громади. Це сприяє зміцненню соціально-економічного потенціалу та підвищенню якості життя мешканців.

Таким чином, реальна здатність органів місцевого самоврядування забезпечувати розвиток територіальної громади використовуючи сучасні механізми адміністративного менеджменту, не

Таблиця 2

Визначення сутності поняття «місцеве самоврядування» в нормативно-правових документах

№ з/п	Автор	Визначення
1.	Конституція України [10]	Місцеве самоврядування є правом територіальної громади — жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста — самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України
2.	Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [24]	Місцеве самоврядування в Україні — це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади — жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста — самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України
3.	Європейська хартія місцевого самоврядування [7]	Місцеве самоврядування означає право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення.
4.	Всесвітня Декларація місцевого самоврядування [1]	Право та обов'язок місцевих органів влади регулювати й вести державні справи під свою особисту відповідальність та в інтересах місцевого населення

може бути досягнута без наявності відповідної матеріальної та фінансової бази.

Фінансова та матеріальна основа місцевого самоврядування в Україні, визначена Конституцією України, представлена на рис. 3.

Держава також може передавати органам місцевого самоврядування окремі повноваження органів виконавчої влади. Фінансування здійснюється у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету певних загальнодержавних податків. Крім того, держава може передавати органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності для забезпечення реалізації їхніх повноважень [10].

Саме ці ресурси дозволяють органам місцевого самоврядування ефективно використовувати

інструменти адміністративного менеджменту, планувати розвиток та реалізовувати стратегічні цілі в інтересах місцевої громади. Такий поєднаний підхід, який об'єднує концепції самоврядування та адміністративного менеджменту, сприяє ефективному розвитку територіальної громади та покращенню якості життя її мешканців.

Окрім зазначених, органи місцевого самоврядування можуть використовувати інші джерела фінансування та матеріальної підтримки, які не заборонені нормативно-правовими документами, представленими в табл. 1. Серед таких джерел:

1. Місцеві запозичення — це можливість залучення додаткових фінансових ресурсів для реалізації інвестиційних проєктів. Додатковий ресурс, акумульований від здійснення запозичення, варто

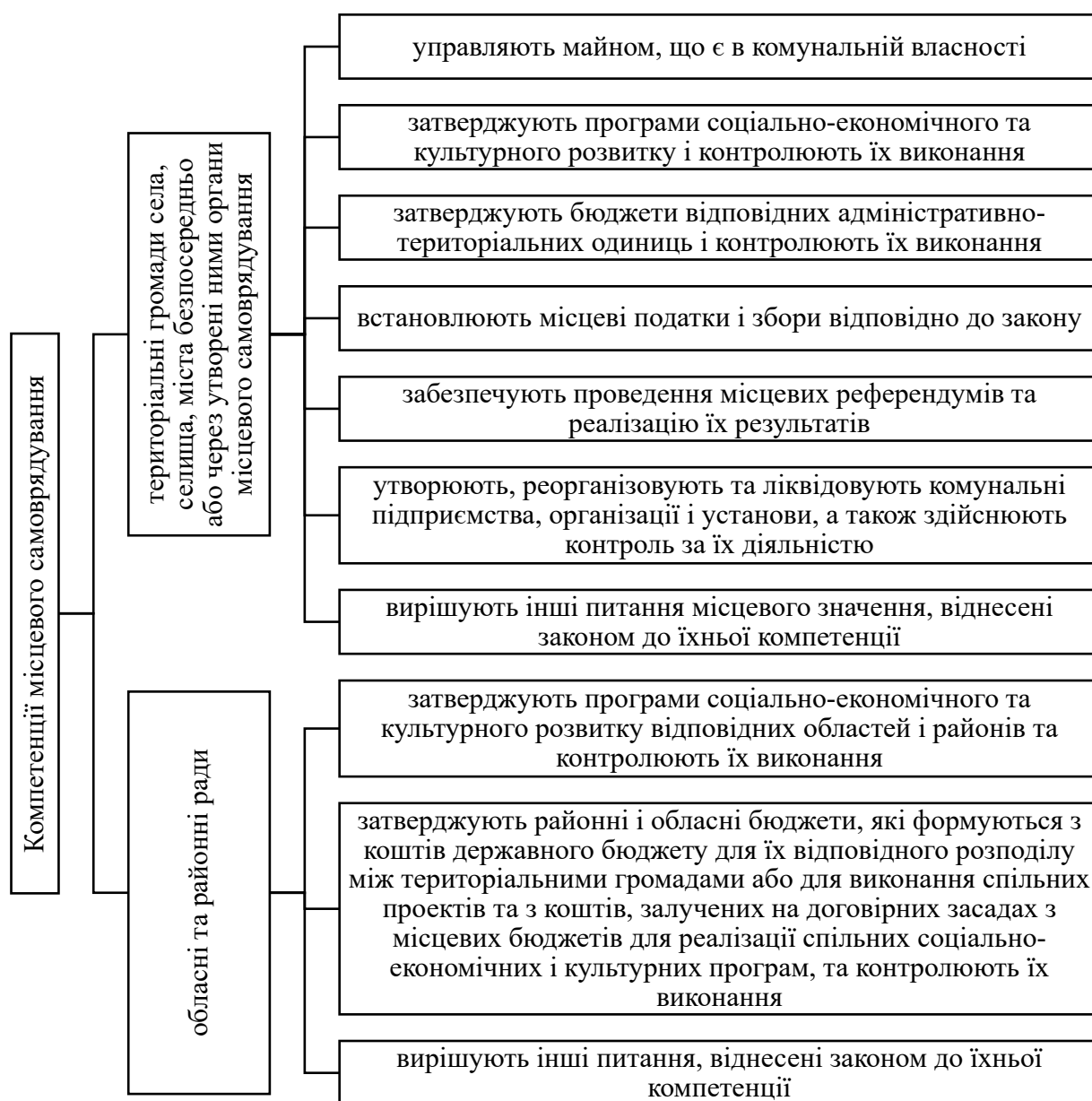

Рис. 1. Компетенції місцевого самоврядування
Джерело: побудовано за [10]

використовувати для капіталовкладення, а не для фінансування поточних витрат, що дасть змогу забезпечити отримання економічного ефекту від вкладених коштів [9, с. 129–130]. До основних нормативно-правових документів, які регулюють питання місцевих запозичень відносяться Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [27], Постанова КМУ «Про затвердження Порядку здійснення місцевих запозичень» [20].

2. Розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на депозитних рахунках у банках для отримання доходів з включенням їх до доходної частини місцевого бюджету. Альтернативою використанню тимчасово вільних коштів загального фонду місцевих бюджетів може стати їх розміщення шляхом покупки державних цінних паперів [8, с. 113]. Розміщення тимчасово вільних коштів органами місцевого самоврядування регулюється Постановою КМУ «Про затвердження Порядку розміщення тимчасово вільних коштів

місцевих бюджетів на вкладних (депозитних) рахунках у банках» [21].

3. Сьогодні в Україні часто мають вирішальне значення для фінансування різноманітних проєктів у сфері місцевого розвитку саме грантові джерела. Грантові кошти також нерідко виконують супровідну та підтримуючу функцію щодо інших джерел фінансування, зокрема інвестицій чи кредитів міжнародних фінансових організацій. Грантові ресурси — ресурси, надані для фінансування потреб місцевого розвитку у вигляді міжнародної технічної допомоги, грантів міжнародних донорських організацій, благодійних внесків та пожертв [4, с. 73–74].

Грантовими інструментами є: міжнародна технічна допомога (МТД), грантові програми, проєкти корпоративної соціальної відповідальності.

Міжнародна технічна допомога — ресурси та послуги, які відповідно до міжнародних договорів надають донори на безоплатній і безповоротній основі з метою підтримки розвитку країни. МТД можна залучати у вигляді: майна, перелік якого

Стратегічне планування

- Органи місцевого самоврядування повинні розробляти стратегії та плани розвитку території, враховуючи потреби та пріоритети громади. Ці стратегії мають бути цілеспрямованими, відповідати соціальним, економічним, екологічним та культурним аспектам розвитку території, враховуючи наявні фінансові можливості.

Ефективне управління ресурсами

- Сучасні механізми адміністративного менеджменту допомагають органам самоврядування ефективно управляти ресурсами, такими як людські, фінансові та матеріальні ресурси. Це включає раціональне розподіл бюджетних коштів, оптимізацію використання існуючих ресурсів та пошук додаткових джерел фінансування для реалізації проєктів розвитку.

Співпраця та партнерство

- Органи місцевого самоврядування повинні підтримувати активну співпрацю з різними стейкхолдерами, включаючи громадян, громадські організації, бізнес-середовище та інші адміністративні структури. Це допомагає залучати ресурси, експертизу та інновації для спільного розвитку території.

Інноваційні рішення та технології

- Застосування сучасних технологій та інноваційних рішень може значно підвищити ефективність управління територією. Це можуть бути електронні системи урядування, цифрові рішення для поліпшення комунікації з громадянами, використання відкритих даних для прийняття рішень, цифрові платформи для залучення інвестицій та інше.

Фінансове забезпечення

- Ефективне фінансове планування та управління є важливою складовою успішного розвитку території. Органи місцевого самоврядування повинні ретельно аналізувати фінансові ресурси, залучати додаткові інвестиції, створювати сприятливі умови для розвитку бізнесу та залучення інвесторів.

Рис. 2. Принципи, на яких ґрунтується модель реальної здатності органів місцевого самоврядування забезпечувати розвиток територіальної громади з використанням сучасних механізмів адміністративного менеджменту та фінансового забезпечення

Джерело: розробка авторів

визначають у програмах і проектах МТД, прав інтелектуальної власності, фінансових ресурсів в іноземній валюті або національній валюті, інших ресурсів, не заборонених законодавством. У рамках МТД можливо отримати важкодоступні (а іноді й унікальні) ресурси, наприклад спеціальне обладнання, консультації першокласних експертів тощо.

Грантові програми — це сукупність фінансових ресурсів, які отримувачам надають безповоротно для реалізації соціального проекту, благодійної програми, проведення наукових досліджень, навчання або ж підвищення кваліфікації та інших суспільно корисних цілей із обов'язковим етапом звітування щодо їх використання на визначені цілі. Гранти, так само як і міжнародна технічна допомога, можуть надавати у вигляді майна, робіт чи послуг, а також фінансових ресурсів (проте переважає майно та грошова форма).

Проекти корпоративної соціальної відповідальності — це відповідальність корпорацій за прямий та опосередкований вплив на економічну, екологічну й соціальну системи, у які вони вбудовані. Найчастіше КСВ має досить обмежений фокус (наприклад, лише сфера освіти, здоровий спосіб життя чи охорона природи) відповідно до внутрішньої політики та розпоряджень корпорації [12, с. 8–9].

Щодо залучення міжнародних грантів, то правове регулювання реалізується відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» [23], Постанови КМУ «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги» [31], Постанови КМУ «Деякі питання фінансування програм та проектів регіонального розвитку» [6].

4. Публічно-приватне партнерство володіє значним потенціалом вирішення широкого спектру

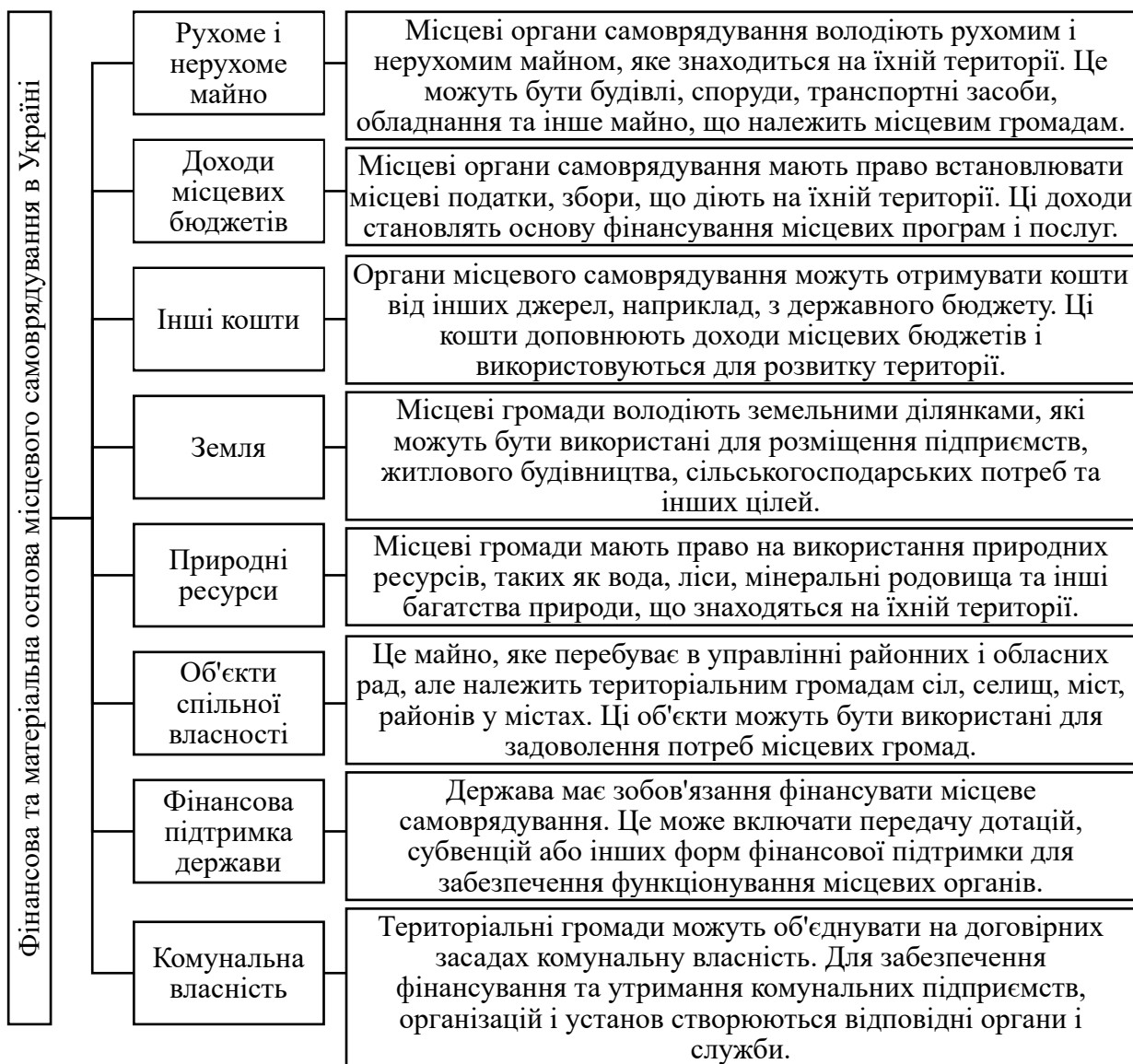

Рис. 3. Фінансова та матеріальна основа місцевого самоврядування в Україні

Джерело: систематизовано за [10]

завдань, пов'язаних із: реалізацією стратегічних цілей розвитку сфер, територій, громад на основі формуванням взаємовигідного співробітництва держави, органів місцевого самоврядування, підприємницьких структур; залученням, об'єднанням і забезпеченням ефективного використання різних видів ресурсів; інвестиційно-інноваційним забезпеченням реалізації пріоритетів суспільного розвитку; активізацією ролі приватного капіталу у процесах цілеорієнтованих суспільних перетворень; запровадженням прогресивних технологічних підходів до розв'язання назрілих проблем; пошуком оптимальних варіантів узгодження цілей виходячи з критеріїв соціальної й економічної ефективності; розподілом інвестиційного ризику між інституціями публічного й приватного секторів; розвитком соціальної відповідальності бізнесу [3, с. 28–29]. Щодо правового регулювання, то Законом України «Про державно-приватне партнерство» визначено організаційно-правові засади взаємодії державних партнерів з приватними партнерами та основні принципи державно-приватного партнерства на договірній основ [15].

5. Потенціал добровільних та благодійних внесків містить значні резерви у залученні добровільних та благодійних внесків населення та суб'єктів господарювання до місцевого бюджету, з метою капітальних видатків на покращення соціальної інфраструктури населеного пункту, його благоустрою (наприклад, витрати на ілюмінації на новорічні свята центральних площ міст у зарубіжних країнах забезпечують за рахунок благодійних внесків до місцевого бюджету населення та підприємців) [5, с. 75]. Особливості відносин дарування та пожертви й загальний порядок укладання відповідних договорів визначено Цивільним кодексом України [33].

Таким чином органи місцевого самоврядування можуть залучати інвестиції від приватних інвесторів для реалізації проектів розвитку на своїй

території, отримувати гранти від міжнародних організацій, укладати угоди про співробітництво з підприємствами та організаціями для отримання додаткових фінансових ресурсів або матеріальних благодійних внесків. Ефективний адміністративний менеджмент в цьому контексті має велике значення, оскільки від нього залежить здатність органів місцевого самоврядування залучати та управляти додатковими ресурсами. Здійснення ефективного фінансового планування, прозорого управління бюджетними коштами, а також налагодження системи контролю та відповідальності є ключовими аспектами успішного функціонування та розвитку органів місцевого самоврядування, а також забезпечення стабільності їх фінансової та матеріальної основи.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Нормативно-правове регулювання розвитку місцевого самоврядування засноване на різних рівнях нормативних актів, які включають міжнародні документи, національні закони та локальні акти. Україна має широкий спектр нормативно-правових документів, зокрема Конституцію та Закон про місцеве самоврядування, які визначають принципи, права і обов'язки місцевих органів влади. Кодекси, такі як Бюджетний кодекс і Податковий кодекс, регулюють фінансові аспекти самоврядування. Успішна реалізація компетенцій місцевого самоврядування потребує ефективного адміністративного менеджменту і фінансової підтримки. Додаткові джерела фінансування, такі як місцеві запозичення, гранти та публічно-приватне партнерство, допомагають залучати ресурси для розвитку місцевих громад. Забезпечення фінансової та адміністративної підтримки є важливими аспектами ефективного функціонування і розвитку місцевого самоврядування.

Література

1. Declaration on Local Self-Government: UN. Economic and Social Council. 1987, 1st sess.: New York. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/156504> (дата звернення: 23.05.2023).
2. Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 23.05.2023).
3. Васіна А. Підвищення ефективності публічного управління з використанням потенціалу партнерства. Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах сучасних викликів: Матеріали доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Тернопіль, 4 травня 2023 року. Тернопіль, 2023. С. 27–30. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48083/1/ZBIRNIK_2023_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B8%D0%B9_04_05_2023.pdf#page=27 (дата звернення: 26.05.2023).
4. Ватаманюк-Зелінська У.З., Мацей К.П. Фінансово-економічна база місцевих бюджетів як запорука стабільного регіонального розвитку. Інноваційна економіка. 2023. 1. С. 71–78. URL: <http://inneco.org/index.php/inneco/article/view/1016/1108> (дата звернення: 26.05.2023).
5. Дем'янчук О.І. Теоретичні основи фінансового потенціалу місцевих бюджетів та його складові. Наукові записки. Сер.: Економіка. 2012. 20. С. 73–75. URL: http://eprints.oa.edu.ua/1571/1/NZ_Vyp_20.pdf#page=73 (дата звернення: 26.05.2023).

6. Деякі питання фінансування програм та проектів регіонального розвитку: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 16.11.2016 № 827. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.05.2023).
7. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 23.05.2023).
8. Жваненко С.А., Ледовська Л.В. Діяльність банківських установ у сфері залучення додаткових джерел фінансування громад. Економіка та держава. 2022. № 1. С. 108–113. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=5109&i=18> (дата звернення: 26.05.2023).
9. Коваль В. Забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад: досвід країн ЄС. Світ фінансів. 2022. 2(71). С. 119–132. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/45829> (дата звернення: 26.05.2023).
10. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 23.05.2023).
11. Кривокульська Н. Адміністративний менеджмент у системі менеджменту органів державної влади. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2013. № 1. С. 22–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2013_1_5 (дата звернення: 25.05.2023).
12. Місцевий економічний розвиток: моделі, ресурси та інструменти фінансування: практичний посібник: у 5 част. / Н. Балдич та ін.; Федерація канадських муніципалітетів / Проект міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст». К., 2020. Част. 5: Грантові інструменти фінансування МЕР. 64 с. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/605/PLEDDG_LED_Finance_Guide_Part_5.pdf (дата звернення: 26.05.2023).
13. Моргун В.В. Конституційно-правові основи місцевого самоврядування в Україні. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Харків, 2018. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_11_2018/pdf/28.pdf (дата звернення: 23.05.2023).
14. Податковий кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 23.05.2023).
15. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (дата звернення: 26.05.2023).
16. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19-Text> (дата звернення: 23.05.2023).
17. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17-Text> (дата звернення: 23.05.2023).
18. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII № 2790-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18-Text> (дата звернення: 23.05.2023).
19. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 23.05.2023).
20. Про затвердження Порядку здійснення місцевих запозичень: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Перелік від 16.02.2011 № 110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/110-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.05.2023).
21. Про затвердження Порядку розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на вкладних (депозитних) рахунках у банках: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 12.01.2011 № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.05.2023).
22. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80-Text> (дата звернення: 23.05.2023).
23. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 26.05.2023).
24. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр-Text> (дата звернення: 23.05.2023).
25. Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 року № 595-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19-Text> (дата звернення: 23.05.2023).
26. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11 липня 2001 року № 2625-III № 2790-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14-Text> (дата звернення: 23.05.2023).
27. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 26.05.2023).
28. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 року № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14-Text> (дата звернення: 23.05.2023).
29. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17 червня 2014 року № 1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18-Text> (дата звернення: 23.05.2023).
30. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 року № 2790-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12-Text> (дата звернення: 23.05.2023).

31. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 15.02.2002 № 153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.05.2023).

32. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.05.2023).

33. Цивільний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 26.05.2023).

References

1. Declaration on Local Self-Government: UN. Economic and Social Council. 1987, 1st sess.: New York. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/156504> (accessed 23 May, 2023).

2. Byudzhetnyy kodeks Ukrayiny: Kodeks Ukrayiny vid 08.07.2010 No. 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (accessed 23 May, 2023).

3. Vasina A. Pidvyshchennya efektyvnosti publichnoho upravlinnya z vykorystannam potentsialu partnerstva. Aktualni problemy menedzhmentu ta publichnoho upravlinnya v umovakh suchasnykh vykykiv: Materialy dopovidey IV Vseukrayinskoyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi z mizhnarodnoyu uchastyu. Ternopil, 4 travnya 2023 roku. Ternopil, 2023. S. 27–30. URL: http://dSPACE.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48083/1/ZBIRNIK_2023_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B8%D0%B9_04_05_2023.pdf#page=27 (accessed 26 May, 2023).

4. Vatamanyuk-Zelinska U.Z., Matsey K.P. Finansovo-ekonomichna baza mistsevykh biudzhativ yak zaporuka stabilnoho rehionalnoho rozvytku. Innovatsiyna ekonomika. 2023. 1. S. 71–78. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/1016/1108> (accessed 26 May, 2023).

5. Demyanchuk O.I. Teoretychni osnovy finansovoho potentsialu mistsevykh biudzhativ ta yoho skladovi. Naukovi zapysky. Ser.: Ekonomika. 2012. 20. S. 73–75. URL: http://eprints.oa.edu.ua/1571/1/NZ_Vyp_20.pdf#page=73 (accessed 26 May, 2023).

6. Deyaki pytannya finansuvannya proham ta proektiv rehionalnoho rozvytku: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny; Poryadok vid 16.11.2016 No. 827. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-2016-%D0%BF#Text> (accessed 26 May, 2023).

7. Yevropeyska khartiya mistsevoho samovryaduvannya vid 15 zhovtnya 1985 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (accessed 23 May, 2023).

8. Zhvanenko S.A., Ledovska L.V. Dyalnist bankivskykh ustanov u sferi zaluchennya dodatkovykh dzherel finansuvannya hromad. Ekonomika ta derzhava. 2022. No. 1. S. 108–113. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=5109&i=18> (accessed 26 May, 2023).

9. Koval V. Zabezpechennya finansovoyi samodostatnosti terytorial'nykh hromad: dosvid krain YES. Svit finansiv. 2022. 2(71). S. 119–132. URL: <http://dSPACE.wunu.edu.ua/handle/316497/45829> (accessed 26 May, 2023).

10. Konstytutsiya Ukrayiny vid 28 chervnya 1996 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (accessed 23 May, 2023).

11. Kryvokuls'ka N. Administratyvnyy menedzhment u systemi menedzhmentu orhaniv derzhavnoyi vlady. Visnyk Natsional'noyi akademiyi derzhavnoho upravlinnya pry Prezydentovi Ukrayiny. 2013. No. 1. S. 22–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2013_1_5 (accessed 25 May, 2023).

12. Mistsevy ekonomichnyy rozvytok: modeli, resursy ta instrumenty finansuvannya: praktychnyy posibnyk: u 5 chast. / N. Baldych ta in.; Federatsiya kanadskykh munitsypalitetiv / Proyekt mizhnarodnoyi tekhnichnoyi dopomohy «Partnerstvo dlya rozvytku mist». K., 2020. Chast. 5: Grantovi instrumenty finansuvannya MER. 64 c. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/605/PLEDDG_LED_Finance_Guide_Part_5.pdf (accessed 26 May, 2023).

13. Morhun V.V. Konstytutsiyno-pravovi osnovy mistsevoho samovryaduvannya v Ukrayini. Suchasni problemy pravovoho, ekonomichnoho ta sotsial'noho rozvytku derzhavy. Kharkiv, 2018. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_11_2018/pdf/28.pdf (accessed 23 May, 2023).

14. Podatkovyy kodeks Ukrayiny: Kodeks Ukrayiny; Zakon, Kodeks vid 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (accessed 23 May, 2023).

15. Pro derzhavno-privatne partnerstvo: Zakon Ukrayiny vid 01.07.2010 № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (accessed 26 May, 2023).

16. Pro dobrovil'ne ob'ednannya terytorial'nykh hromad: Zakon Ukrayiny vid 5 lyutogo 2015 roku № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19-Text> (accessed 23 May, 2023).

17. Pro dostup do publichnoyi informatsiyi: Zakon Ukrayiny vid 13 sichnya 2011 roku № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17-Text> (accessed 23 May, 2023).

18. Pro zapobihannya koruptsiyi: Zakon Ukrayiny vid 14 zhovtnya 2014 roku № 1700-VII № 2790-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18-Text> (accessed 23 May, 2023).

19. Pro zasady derzhavnnoi rehional'noi polityky: Zakon Ukrainy vid 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (accessed 23 May, 2023).

20. Pro zatverdzhennya Poriadku zdiysnennya mistsevykh zapozychen': Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy; Poryadok, Perelik vid 16.02.2011 № 110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/110-2011-%D0%BF#Text> (accessed 26 May, 2023).

21. Pro zatverdzhennya Poriadku rozmishchennya tymchasovo vil'nykh koshtiv mistsevykh byudzhativ na vkladnykh (depozytnykh) rakhunkakh u bankakh: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy; Poryadok vid 12.01.2011 № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6-2011-%D0%BF#Text> (accessed 26 May, 2023).

22. Pro zvernennya hromadyan: Zakon Ukrainy vid 2 zhovtnya 1996 roku № 393/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80-Text> (accessed 23 May, 2023).

23. Pro investytsiynu diyal'nist': Zakon Ukrainy vid 18.09.1991 № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (accessed 26 May, 2023).

24. Pro mistseve samovryaduvannya v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21 travnya 1997 roku № 280/97-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-VR-Text> (accessed 23 May, 2023).

25. Pro mistsevi vybory: Zakon Ukrainy vid 14 lypnya 2015 roku № 595-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19-Text> (accessed 23 May, 2023).

26. Pro orhany samoorhanizatsiyi naselennya: Zakon Ukrainy vid 11 lypnya 2001 roku № 2625-III № 2790-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14-Text> (accessed 23 May, 2023).

27. Pro rynky kapitalu ta orhanizovani tovarni rynky: Zakon Ukrainy vid 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (accessed 26 May, 2023).

28. Pro sluzhbu v orhanakh mistsevoho samovryaduvannya: Zakon Ukrainy vid 7 chervnya 2001 roku № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14-Text> (accessed 23 May, 2023).

29. Pro spivrobitnytstvo terytorial'nykh hromad: Zakon Ukrainy vid 17 chervnya 2014 roku № 1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18-Text> (accessed 23 May, 2023).

30. Pro status narodnoho deputata Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 17 listopada 1992 roku № 2790-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12-Text> (accessed 23 May, 2023).

31. Pro stvorennia yedynoi systemy zaluchennya, vykorystannya ta monitorinhu mizhnarodnoi tekhnichnoi dopomohy Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy; Poryadok vid 15.02.2002 № 153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF#Text> (accessed 26 May, 2023).

32. Pro shvalennya Kontseptsiyi reformuvannya mistsevoho samovryaduvannya ta terytorial'noi orhanizatsiyi vlady v Ukraini: Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.04.2014 № 333-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (accessed 23 May, 2023).

33. Tsivil'nyy kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy; Zakon, Kodeks vid 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (accessed 26 May, 2023).

Стаття надійшла до редакції 07.06.2023

УДК 336.143.2

Терент'єва Ольга Леонідівна

кандидат наук з державного управління,

старший викладач кафедри публічної служби та управління навчальними й соціальними закладами

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Terentieva Olha

Candidate of Public Administration Sciences, Senior Lecturer of the

Department of Public Service and Management of Educational and Social Institutions

Educational and Scientific Institute of Public Management

Luhansk Taras Shevchenko National University

Сич Тетяна Володимирівна

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри публічної служби та управління навчальними й соціальними закладами

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Sych Tetiana

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of

Public Service and Management of Educational and Social Institutions

Luhansk Taras Shevchenko National University

ORCID: 0000-0003-0230-3374

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-5-8985

СУЧАСНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБЛЕННЯ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ

MODERN METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF DEVELOPMENT STRATEGIES IN THE FIELD OF EDUCATION

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблеми розробки та застосування методології роботи над стратегіями розвитку територіальної громади, розвитку освіти на рівні територіальної громади та закладів освіти, а також проблем взаємозв'язку цих стратегічних документів. Уточнено сутність наукового розуміння поняття «стратегія» у контексті стратегічного планування управлінської діяльності, орієнтованої на розвиток, що підкреслює необхідність розроблення, впровадження та узгодження стратегій розвитку у галузі освіти різних рівнів. Аналізується наявна нормативна база, щодо розробки стратегій розвитку на рівні територіальної громади та стратегій розвитку освіти в громаді. Зосереджено увагу на взаємозв'язках стратегій розвитку, що розробляються на різних рівнях, зокрема стратегії розвитку територіальної громади, стратегії розвитку освіти громади та стратегій розвитку закладів освіти. Встановлено, що нормативно закріпленої методології щодо розробки стратегій розвитку освіти громади та закладу освіти, немає, що викликає труднощі у визначенні кола питань, які повинні розглядатися та відображатися у стратегічному документі на цих рівнях та призводить до різної інтерпретації кінцевої мети стратегічного документу.

У статті розглядаються підходи до застосування методології розробки стратегій різних рівнів (під різними рівнями стратегій у статті розуміється стратегія розвитку територіальної громади, стратегія розвитку освіти громади, стратегія розвитку закладу освіти), зокрема міжнародними проектами, які працюють у цьому напрямку. Зроблено висновок щодо необхідності нормативного закріплення методології розробки стратегій розвитку освіти громади та закладів освіти та визначення їх взаємозв'язку, з метою формування багаторівневого, пов'язаного між собою процесу планування розвитку територіальної громади та невід'ємного від цього процесу розвитку освіти в громаді. Основою цьому можуть слугувати запропоновані принципи розробки стратегічних документів у галузі освіти.

Ключові слова: стратегія розвитку територіальної громади, стратегія розвитку освіти громади, стратегія розвитку закладу освіти, методологія розробки стратегій розвитку.

Summary. The article is devoted to the study of the problem of developing and applying the methodology of working on strategies for the development of the territorial gromads, the development of education at the level of the territorial gromad and educational establishments, as well as the problems of the interconnection of these strategic documents. The essence of the scientific understanding of the concept of «strategy» in the context of strategic planning of development-oriented management activities has been clarified, which emphasizes the need to develop, implement and coordinate development strategies in the field of education at different levels. The existing regulatory framework is analyzed for the development strategies of development at the level of the territorial gromad and the strategy for the development of education in the gromad. Attention is focused on the interrelationships of development strategies developed at different levels, in particular, strategies of development of territorial gromad, strategies of development education, and strategies of development of educational institution. Thus, there is no legally established methodology for the strategies of development gromad and educational development, which causes difficulties in determining the range of issues that should be considered and reflected in the strategic document at these levels and leads to different interpretations of the ultimate goal of the strategic document.

The article considers approaches to the application of the methodology of strategies of developing at different levels (by different levels of strategies in the article is understood the strategy of the development of the territorial gromad, the strategy of the development of gromad's education, the strategy of the development of an educational institution), in particular, international projects working in this direction. A conclusion was made regarding the need for a normative consolidation of the methodology for developing strategies for the development of gromad's education and educational institutions and determining their interrelationship, with the aim of forming a multi-level, interconnected process of planning the development of the territorial gromad and inseparable from this process of development of education in the gromad. The basis for this can be the proposed principles of developing strategic documents in the field of education.

Key words: strategy of development territorial gromad, strategy of development gromad's education, strategy of development educational institution, methodology of strategy development.

Постановка проблеми. Останні події в Україні наочно показали успіх реформи децентралізації, яка дала поштовх територіальним громадам (ТГ) для економічного, фінансового, соціального розвитку, та для розвитку громадської активності разо, що, у свою чергу, є вагомим фактором, який зараз допомагає стримувати натиск ворога. Разом із можливостями ТГ отримали й відповідальність стосовно власного розвитку, раціонального використання ресурсів та створення комфортних умов для мешканців. У цьому контексті для ТГ значної актуальності набуває питання розробки Стратегії розвитку, оскільки неможливим є отримання позитивних результатів без розуміння цілей та інструментів їх досягнення. Відсутність чіткої мети та очікуваних результатів розвитку перетворює управлінську діяльність на операційне реагування щодо вирішення кризових ситуацій. Така діяльність не сприятиме розвитку.

Стратегічне планування довело свою ефективність і у окремих галузях. Наприклад, деякі громади розробляють стратегії розвитку освіти, охорони здоров'я, комунікаційну стратегію та інше.

У той же час, нормативно закріпленої методології щодо розробки зазначених стратегічних документів та визначення їх взаємозв'язку немає, що заважає формуванню багаторівневого, пов'язаного між собою процесу планування розвитку територіальної громади та невід'ємного від цього процесу розвитку освіти в громаді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему стратегічного розвитку розкрито в наукових працях, здебільшого через різні аспекти стратегічного управління організаціями, однією з функцій

якого виступає стратегічне планування. Засади стратегічного управління розроблялися у працях І. Ансоффа, П. Друкера, Г. Мінцберга, М. Портера, А. Стрикленда, А. Томпсона, Г. Хемела, та ін. західних науковців. Теоретико-методичні засади стратегічного управління закладом освіти у вітчизняній науці викладено у працях О. Мармази, С. Натрошвілі, С. Салиги, Т. Сорочан, О. Яришко та ін. Проблематика стратегічного планування в освітній галузі висвітлено у роботах О. Берднова, В. Вакуленко, Н. Кульчицької, М. Хитько та ін. Серед вітчизняних фундаментальних наукових праць останніх років необхідно відзначити докторську дисертацію О. Кравченко «Теоретико-методологічні засади моделювання стратегічного розвитку університету» [4], у якій висвітлено різні наукові підходи до вивчення зазначеної проблеми та обґрунтовано технологію моделювання стратегічного розвитку університету.

Практичний аспект та методологія розробки стратегій розвитку в сфері освіти висвітлювалися також у межах реалізації міжнародних проєктів, спрямованих на розвиток освітньої галузі в Україні. Так за результатами реалізації Швейцарсько-українського проєкту DECIDE — «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» О. Терент'євою підготовлено порадики для голів та управлінців освітою територіальних громад «Розробляємо стратегію розвитку освіти в територіальній громаді» [6]. У порадику надано практичні рекомендації щодо розробки стратегії розвитку освіти в територіальній громаді, визначено розуміння сутності поняття «стратегія розвитку» та запропоновано «дорожню карту»

процесу її розробки. У межах реалізації шведсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні» [7] В. Мархлевські та О. Процак підготували практичний poradnik «Стратегія розвитку освіти в громаді». У poradniku на основі узагальнення провідного досвіду опрацювання освітніх стратегій у трьох різних громадах пропонується методологія та порядок розробки стратегії розвитку освіти громади, її популяризація та моніторинг впровадження [7]. Призначення стратегій розвитку та етапи розроблення стратегії розвитку закладу освіти висвітлено на офіційному сайті Державної служби якості освіти України [2]. Практично орієнтована також стаття В. Зиль «Створюємо та виконуємо стратегію розвитку закладу: план для керівника» [3].

Отже, у науковій літературі висвітлені теоретико-методологічні засади розробки стратегій в освітній сфері. Проте вони недостатньо розкривають практичні питання розроблення стратегій закладів загальної середньої освіти та узгодження цих стратегій з стратегічними документами вищого порядку. Практичні аспекти цього процесу більше представлені практиками, які розробляють стратегічні документи для закладів освіти у межах наукових проєктів. Але проблема узгодженості стратегічних документів залишається.

Метою є аналіз сучасних підходів до методологічного підґрунтя розробки стратегії розвитку територіальної громади, стратегії розвитку освіти громади, стратегії розвитку закладу освіти та визначення необхідності взаємозв'язку цих стратегічних документів.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: нормативно-правова база щодо розроблення стратегій розвитку територіальної громади, стратегії розвитку освіти громади та закладів освіти, методичні матеріали, що є результатами реалізації міжнародних проєктів, спрямованих на розвиток освітньої галузі в Україні, та наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів з проблеми дослідження.

В дослідженні використовувався комплекс наукових методів, а саме: аналіз, теоретичне узагальнення та систематизація для уточнення сутності та етапів стратегічного планування; аналіз наукових та методичних праць, узагальнення власного практичного досвіду щодо створення стратегій в межах реалізації міжнародних проєктів в Україні — для визначення методологічного підґрунтя розробки стратегії розвитку територіальної громади, стратегії розвитку освіти громади, стратегії розвитку закладу освіти, а також логічне узагальнення результатів — для формулювання висновків.

Виклад основного матеріалу. Питання стратегічного розвитку освіти України останні роки в центрі уваги наукової спільноти та органів державної влади. У сфері освіти стратегічне планування

розглядається в контексті реформування галузі як механізм її ефективної модернізації, а також як механізм досягнення цілей державної політики в сфері освіти [10]. Стратегія у контексті стратегічного планування відповідно до сучасного наукового розуміння цього поняття розглядається як:

- узагальнений вимір управлінської діяльності, який забезпечує її спрямованість на досягнення поставлених цілей (стратегічне бачення);
- результат стратегічного планування конкретної управлінської діяльності (план, що виступає як елемент програмування процесу управління);
- механізм оцінки, орієнтування та прогнозування розвитку об'єкта управління [12].

Найбільш поширеним є розуміння стратегії як стратегічного плану діяльності, що має управлінське призначення. Саме це розуміння орієнтує управління на розвиток об'єкту управління як узгоджувального діалогу між усіма зацікавленими суб'єктами (державними органами, бізнесом, громадою та освітянами). Таке управління має ґрунтуватися на оцінці та аналізі поточної ситуації в країні, громаді, закладі освіти тощо й відображатися у плані розвитку освітньої галузі та її підсистем.

Отже, стратегії розвитку ТГ, окремих галузей, зокрема освіти, повинні дотримуватися пріоритетів, визначених на рівні державної та регіональної політики та бути пов'язаними одна з іншою крізь визначені цілі. Шляхом визначення стратегічних цілей Стратегія прогнозує, яким має бути об'єкт стратегічного управління через певний час, а також визначає шлях досягнення цілей крізь оперативні цілі та завдання, з урахуванням наявного ресурсу для їх реалізації.

Стратегія розвитку освіти в громаді має підпорядковуватися державній стратегії розвитку освітньої галузі та спрямовуватися на покращування якості освіти в громаді, формування оптимальної мережі закладів освіти, збереження та залучення кращих педагогічних кадрів, розвиток потенціалу учнів та досягнення інших необхідних для громади цілей, з використанням її реальних ресурсів та викликів.

Аналіз нормативно-правової бази показав, що в Україні створені нормативні передумови щодо розроблення та впровадження стратегій різних рівнів в освітній галузі (Табл. 1). Під різними рівнями стратегій у статті розуміється стратегія розвитку освітньої галузі, стратегія розвитку територіальної громади, стратегія розвитку освіти громади, стратегія розвитку закладу освіти.

Натомість поняття та порядок розроблення стратегії розвитку освіти нормативно не закріплено. Затверджена методологія створення Стратегії розвитку закладу освіти на рівні Міністерства освіти і науки України теж відсутня.

Логічно припустити, що стратегії розвитку територіальної громади, розвитку освітньої галузі та закладу освіти повинні бути взаємопов'язані

між собою та визначати єдине бачення розвитку. Проте єдиного розуміння щодо мети, структури та змісту цих документів та меж питань, які будуть ними вирішуватися, — теж немає. Це викликає появу різноманітних підходів та використання різного інструментарію у процесі розробки стратегій розвитку освіти в громаді та закладів освіти. Спираючись на досвід роботи О. Терент'євої національним експертом зі стратегічного планування в міжнародному проєкті DECIDE та координування розробки Стратегій розвитку територіальних громад та Стратегій розвитку освіти територіальних громад Одеської, Полтавської, Івано-Франківської областей [9], слід зазначити, що у деяких регіонах є затвержені стратегії розвитку освіти регіонального рівня, при розробці яких також використовувалася різна методологія.

Аналіз методології розробки стратегії розвитку освіти ТГ, напрацьовані у ході реалізації міжнародних проєктів (Швейцарсько-українського проєкту DECIDE — «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» [9], шведсько-українського проєкту «Підтримка децентралізації в Україні», що фінансується Шведським агентством міжнародного розвитку SIDA та впроваджується компанією SKL

International, яка є дочірньою організацією Шведської асоціації місцевих влад та регіонів SALAR [11]) показав, що запропоновані методології розробки стратегії за своїми етапами та структурою відповідають загальноприйнятим у теорії стратегічного управління етапам розробки стратегій розвитку. Також запропонована методологія розробки стратегії розвитку освіти ТГ пов'язана з методологією розробки стратегії розвитку територіальної громади. У той же час немає чіткого єдиного розуміння щодо змісту, кола проблем, на вирішення яких буде спрямована відповідна стратегія, у зв'язку з особливостями кожної громади, відстежувати та оцінювати реалізацію стратегії тощо.

Стосовно методології розробки стратегії розвитку закладу освіти, необхідно відзначити, що Державною службою якості освіти наведено певні рекомендації з її створення як наряду самооцінювання якості освітньої діяльності [1]. «Абеткою для директора» [1] пропонується аналізувати вихідну ситуацію, спираючись на саме ті сфери, що мають бути оцінені під час здійснення інституційного аудиту (освітнє середовище, система оцінювання здобувачів освіти, педагогічна діяльність, управлінські процеси), або сферами, визначеними

Таблиця 1

Нормативно-правові передумови розроблення та впровадження стратегій в освітній галузі

№ з/п	Документ	Сфера впливу	Сутність
1.	Закон України «Про засади державної регіональної політики» [5]	нормативне закріплення розроблення стратегії розвитку територіальної громади	у статті 11-1 визначено, що з метою планування розвитку територіальних громад сільські, селищні, міські ради затверджують стратегії розвитку територіальних громад. Визначено, що методичні рекомендації щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної регіональної політики
2.	Наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 21.12.2022 № 265 [6]	Затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад	Методичні рекомендації характеризують стратегію розвитку територіальної громади як документ стратегічного планування державної регіональної політики, що визначає стратегічні, оперативні цілі та завдання для сталого розвитку територіальної громади, розробляється на період реалізації Державної стратегії регіонального розвитку та відповідної регіональної стратегії розвитку, з урахуванням положень Закону України «Про засади державної регіональної політики». Визначають основні поняття, зміст та регламентують процес розробки та затвердження стратегії розвитку територіальної громади.
3.	Закон України «Про повну загальну середню освіту» [8].	нормативна вимога щодо наявності стратегії розвитку закладу освіти	Ст. 38 п. 4 визначає, що саме керівник закладу освіти забезпечує розроблення та виконання стратегії розвитку закладу загальної середньої освіти
4.	Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.01.2019 № 17 [7]	затверджено Порядок проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти	визначена вимога до наявності Стратегії розвитку закладу освіти

Джерело: систематизовано автором

нагальними проблемами, які існують у закладі освіти. Такий підхід недостатньо орієнтований на стратегії планування розвитку ТГ та освітньої галузі громади.

З огляду на вищевикладене, основними принципами розробки стратегії розвитку освіти та закладу освіти повинні стати:

- відповідність нормативним вимогам та стратегічним і програмним документам, що прийняті на місцевому, регіональному та державному рівнях;
- врахування принципів прав людини та демократичних принципів;
- партисипативний підхід до розроблення та впровадження стратегії;
- гендерно-орієнтований підхід;
- релевантність стратегії розвитку потребам освітніх стейкхолдерів та освітньому контексту;
- об'єктивність, тобто розробка на основі даних статистики, результатів опитування та самооцінювання;
- обґрунтованості та доцільності;
- ефективності;
- забезпечення сталого розвитку.

Висновки. Розуміння сутності поняття «стратегія» як стратегічного плану управлінської діяльності, орієнтованої на розвиток — підкреслює необхідність розроблення, впровадження та узгодження стратегій розвитку у галузі освіти різних рівнів, а саме: стратегія розвитку освітньої галузі, стратегія розвитку територіальної громади, стратегія розвитку освіти громади, стратегія розвитку закладу освіти. На нормативному рівні визначена необхідність розроблення цих стратегічних документів. Проблемним питанням залишається вироблення методології розробки цих стратегій, яка б дозволила їх узгодити, а також єдиного підходу до моніторингу впровадження стратегій та критеріїв оцінки ефективності їхнього впровадження, що є напрямками подальших досліджень.

Зазначені принципи розробки стратегічних документів можуть стати основою нормативно закріплених методологій розробки стратегій розвитку освіти громади та закладів освіти та визначення їх взаємозв'язку, що у підсумку сприяє формуванню єдиного підходу до стратегічного планування на рівні територіальної громади.

Література

1. Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О., Ліннік О.О. Абетка для директора. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. 2-ге видання, перероб. і доп. Київ: Державна служба якості освіти. 2021. 350 с. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Abetka_dyrektora_2021_SQE_SURGe.pdf (дата звернення: 25.06.2023).
2. Державна служба якості освіти про роль засновника у розробленні стратегії розвитку закладів освіти в громаді: офіційний сайт. URL: <https://sqe.gov.ua/strategia-shkoly-zasnovnyk-gromada/> (дата звернення 25.06.2023).
3. Зиль В. Створюємо та виконуємо стратегію розвитку закладу: план для керівника. Практика управління закладом освіти. 2022. № 1. URL: <https://edirshkoly.expertus.com.ua/945957> (дата звернення: 25.06.2023).
4. Кравченко О.І. Теоретико-методологічні засади моделювання стратегічного розвитку університету: дис. на здобуття наукового ступ. доктора пед. наук за спеціальністю 13.00.06; ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2018. 474 с.
5. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 25.06.2023).
6. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад: Наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 21.12.2022 № 265. URL: <https://www.minregion.gov.ua/press/news/strategichne-planuvannya-rozvytku-terytorialnyh-gromad-shlyah-ukrayiny-do-yeuropejskogo-soyuzu/> (дата звернення 25.06.2023).
7. Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.01.2019 р. № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19#Text> (дата звернення 25.06.2023).
8. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20/conv#n540> (дата звернення: 25.06.2023).
9. Розробляємо стратегію розвитку освіти в територіальній громаді: Порадник для голів та управлінців освітою територіальних громад / [Терент'єва О.]; за заг. ред.: Протасової Н., Полторак В., Жабенко Л., Пуцовой А. Київ: Швейцарсько-український проєкт DECIDE — «Децентралізація для розвитку демократичної освіти», 2021. 64 с. URL: <https://decide.in.ua/rozroblyayemo-strategiyu-rozvytku-osvity-v-terytorialnij-gromadi/> (дата звернення: 25.06.2023).
10. Сментина Н.В. Особливості методології стратегічного планування в системі державного управління соціально-економічним розвитком територій. Вісник Сумського державного університету. Сер.: Економіка. 2013. № 4. С. 67–80.

11. Стратегія розвитку освіти в громаді: практичний poradnik / [Войцех Мархлевські, Олег Процак та ін.]. Київ, 2018. 56 с. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/186/strategy.pdf> (дата звернення: 25.06.2023).

12. Хитько М. М. Концептуальні засади досліджень стратегічного планування у державному управлінні освітньою галуззю. Менеджер. 2018. № 3. С. 61–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzhm_2018_3_10 (дата звернення: 25.06.2023).

References

1. Bobrovskiy M. V., Horbachov S. I., Zaplotynska O. O., Linnik O. O. (2021). Abetka dlia dyrektora. Rekomendatsii do pobudovy vnutrishnoi systemy zabezpechennia yakosti osvity u zakladi zahalnoi serednoi osvity. [Alphabet for the director. Recommendations for building an internal system for ensuring the quality of education in an institution of general secondary education]. 2-he vydannia, pererob. i dop. Kyiv: Derzhavna sluzhba yakosti osvity. 350 s. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Abetka_dyrektora_2021_SQE_SURGe.pdf (date of access 25.06.2023) [in Ukrainian].

2. Derzhavna sluzhba yakosti osvity pro rol zasnovnyka u rozroblenni stratehii rozvytku zakladiv osvity v hromadi [The State Service for the Quality of Education on the role of the founder in developing a strategy for the development of educational institutions in the community]: ofitsiinyi sait. (2022). URL: <https://sqe.gov.ua/strategia-shkoly-zasnovnyk-gromada/> (date of access 25.06.2023) [in Ukrainian].

3. Zyl V. (2022). Stvoriuiemo ta vykonuiemo stratehiiu rozvytku zakladu: plan dlia kerivnyka [We create and implement the institution's development strategy: a plan for the manager]. Praktyka upravlinnia zakladom osvity. № 1. URL: <https://edirshkoly.expertus.com.ua/945957> (date of access 25.06.2023) [in Ukrainian].

4. Kravchenko O. I. (2018). Teoretyko-metodolohichni zasady modeliuvannia stratehichnoho rozvytku universytetu [Theoretical and methodological principles of simulation of the university strategic development]: dys. na zdobuttia naukovooho stup. doktora ped. nauk za spetsialnistiu 13.00.06; DZ «Luhanskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka». Starobilsk. 474 s. [in Ukrainian].

5. Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky [About the basics of state regional policy]: Zakon Ukrainy vid 05.02.2015 r. № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (date of access 25.06.2023) [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo poriadku rozroblennia, zatverdzhennia, realizatsii, provedennia monitorynhu ta otsiniuvannia realizatsii stratehii rozvytku terytorialnykh hromad [On the approval of Methodological recommendations regarding the procedure for the development, approval, implementation, monitoring and evaluation of the implementation of strategies for the development of territorial communities]: Nakaz Ministerstva rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy vid 21.12.2022 № 265. URL: <https://www.minregion.gov.ua/press/news/strategichne-planuvannya-rozvytku-terytorialnyh-gromad-shlyah-ukrayiny-do-yevropejskogo-soyuzu/> (date of access 25.06.2023) [in Ukrainian].

7. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia instytutsiinoho audytu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [On the approval of the Procedure for conducting an institutional audit of institutions of general secondary education]: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 09.01.2019 r. № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19#Text> (date of access 25.06.2023) [in Ukrainian].

8. Pro povnu zahalnu seredniu osvitu [About complete general secondary education]: Zakon Ukrainy vid 16.01.2020 r. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20/conv#n540> (date of access 25.06.2023) [in Ukrainian].

9. Rozrobliaiemo stratehiiu rozvytku osvity v terytorialnii hromadi: Poradnyk dlia holiv ta upravlintsiv osvitoiu terytorialnykh hromad [We are developing a strategy for the development of education in a territorial community: a guide for heads and managers of education in territorial communities] (2021) / [Terentieva O.]; za zah. red.: Protasovoi N., Poltorak V., Zhabenko L., Putsovoi A. Kyiv: Shveitsarsko-ukrainskyi proiekt DECIDE — «Detsentralizatsiia dlia rozvytku demokratychnoi osvity». 64 s. URL: <https://decide.in.ua/rozroblyayemo-strategiyu-rozvytku-osvity-v-terytorialnij-gromadi/> (date of access 25.06.2023) [in Ukrainian].

10. Smentyna N. V. (2013). Osoblyvosti metodolohii stratehichnoho planuvannia v systemi derzhavnoho upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom terytorii. Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Ser.: Ekonomika. № 4. S. 67–80. [in Ukrainian].

11. Stratehiia rozvytku osvity v hromadi [Strategy for the development of education in the community]: praktychni poradnyk (2018) / [Voitsekh Markhlievski, Oleh Protsak ta in.]. Kyiv,. 56 s. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/186/strategy.pdf> (date of access 25.06.2023) [in Ukrainian].

12. Khytko M. M. (2018). Kontseptualni zasady doslidzhen stratehichnoho planuvannia u derzhavnomu upravlinni osvitnoiu haluzzii [Conceptual foundations of strategic planning research in state management of the educational sector]. Menedzher. № 3. S. 61–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzhm_2018_3_10 (date of access 25.06.2023) [in Ukrainian].

Шерстюк Любов Миколаївна

аспірант кафедри публічного управління та адміністрування

Полтавського державного аграрного університету

Sherstiuk Liubov

Graduate Student of the Department of Public Administration and Management

Poltava State Agrarian University

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-5-8956

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ ПОВНОВАЖЕНЬ ЩОДО КОМПЕНСАЦІЙ ВЛАСНИКАМ ЖИТЛА ЗА ПРОЖИВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

PARTICULARS OF IMPLEMENTATION OF AUTHORITIES BY TERRITORIAL COMMUNITIES REGARDING COMPENSATION TO HOME OWNERS FOR RESIDENCE OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

Анотація. Стаття присвячена дослідженню реалізації таких повноважень територіальних громад в умовах військового стану, як нарахування компенсації за проживання внутрішньо переміщених осіб. Досліджувалися особливості Порядку щодо компенсації фізичним особам, за яким визначався механізм в розрізі 2022–2023 років. Проведено детальний аналіз законодавчих актів – постанов, які регулюють цей напрям роботи та приймалися одна за одною. Внесені зміни до них дозволили вдосконалити процедури нарахування та отримання компенсації, забезпечити користування правом на її отримання ширшого кола громадян, які надали прихисток внутрішньо переміщеним особам у своїх садибах. Особливу увагу націлено на найсуттєвіших покровових змінах та результатах, які внаслідок внесення цих змін виникли. Зміни в першу чергу стосувалися категорії внутрішньо переміщених осіб, на проживання яких поширюється Порядок нарахування. Для громадян, які надали прихисток, зазнавав змін їх вік, наявність чи відсутність заборгованості за комунальні послуги, сума компенсації та правовий статус житла. Для уповноважених осіб у місцевих радах виявилась випробуванням ціла низка змін у вимогах до прийому заяв від громадян та подальшому оформленні документів. Під час дослідження доведена необхідність вивчення результатів застосування внесених змін та подальшого виявлення недоліків у Порядку, які були допущені і виправлені законодавцем і які потребують подальшого доопрацювання. Висловлене занепокоєння незадовільною роботою інформаційно-аналітичної системи обліку даних, яка б дуже допомогла в роботі уповноваженим особам. Разом із цим звертається увага на виклики, які стали перед органами влади та територіальними громадами у зв'язку з необхідністю виконання ними принципово нових завдань в умовах, що виникли, які стали причиною неякісної підготовки документу та численного внесення змін до нього. Ними стали швидка зміна подій у країні внаслідок вторгнення, потреба у розробці Порядку компенсації, брак досвіду для застосування нових повноважень та відсутність державних коштів для їх якісного виконання роз. Запропоновано розробити алгоритм для проведення перевірки щодо встановлення факту проживання ВПО за місцем реєстрації, створити майданчик для комунікації з Товариством Червоного Хреста та надати роз'яснення щодо нарахування коштів спадкоємцям померлих власників.

Зроблено висновок, що внаслідок суттєвих якісних змін у законодавстві, яке регулює роботу з внутрішньо переміщеними особами та особами, які їх прихистили, вдалося забезпечити їх права в частині нарахування компенсації за проживання.

Ключові слова: повноваження, територіальна громада, військовий стан, внутрішньо переміщена особа.

Summary. The article is devoted to the study of the implementation of such powers of territorial communities under martial law as the calculation of compensation for the residence of internally displaced persons. Peculiarities of the Procedure for compensation to natural persons, which determined the mechanism for the period 2022–2023, were studied. A detailed analysis of legislative acts – resolutions that regulate this line of work and were adopted one by one – was carried out. The changes made

to them made it possible to improve the procedures for calculating and receiving compensation, to ensure the use of the right to receive it by a larger number of citizens who provided shelter to internally displaced persons in their gardens. Special attention is paid to the most significant step-by-step changes and results that arose as a result of making these changes. The changes primarily concern the category of internally displaced persons, to whom the Calculation Procedure is extended. Citizens who provided shelter underwent changes in their ages, the presence or absence of debts for communal services, the amount of compensation and the legal status of housing. For authorized persons in local councils, a whole series of changes in the requirements for receiving applications from citizens and subsequent processing of documents proved to be a test. During the study, the need to study the results of the application of the introduced changes and to further identify deficiencies in the Procedure, which were admitted and corrected by the legislator and which require further refinement, was proven during the study. Expressed concern about the unsatisfactory work of the information and analytical data accounting system, which would greatly help the authorized persons in their work. At the same time, attention is drawn to the challenges faced by authorities and territorial communities in connection with ensuring their performance of fundamentally new tasks in the conditions that have arisen, which were the cause of poor-quality preparation of the document and numerous amendments to it. They were the rapid changes in events in the country as a result of the invasion, the need for the development of the Compensation Procedure, marital experience for the application of new powers, and the appearance of state funds for their high-quality implementation. It is proposed to develop an algorithm for checking accommodation to establish the fact of IDPs based on their own registration, to create platforms for communication with the Red Cross Society, and to provide clarifications regarding the allocation of funds to the heirs of deceased owners.

It was concluded that as a result of significant qualitative changes in the legislation that regulates work with internally displaced persons and persons who sheltered them, their rights should be ensured in terms of calculating compensation for accommodation.

Key words: authority, territorial community, martial law, internally displaced person.

Постановка проблеми. Територіальним громадам, які знаходилися поза зоною військових дій, законодавством були передані обов'язки та надані всі повноваження щодо прийняття на свою територію та забезпечення житлом та всім необхідним внутрішньо-переміщених осіб (ВПО). Уряд, враховуючи норми відповідного законодавства, вводить Порядок щодо компенсації мешканцям територіальних громад витрат на проживання внутрішньо переміщених осіб. З 19 березня 2022 року, після введення в дію Постанови № 333 «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб», органи місцевого самоврядування (ОМС) почали забезпечувати нарахування і отримання власниками житла відповідних компенсацій. Але Постанова виявилась недосконалою, що потягло за собою невдоволення з боку осіб, уповноважених громадами для її виконання. Протягом року залежно від зміни ситуації в країні, Постанова чотири рази зазнавала змін, при чому ці зміни стосувалися як змістовного наповнення, так і самого механізму виплат. Але брак часу для прогнозування наслідків її застосування обумовлював неефективність чергових змін, що призводило до соціальної напруги серед зацікавлених осіб. Тому проведення дослідження щодо налагодження умов для виконання повноважень ОМС в частині забезпечення компенсацій власникам житла за проживання ВПО, передбачених Постановою № 333, є актуальним і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Починаючи з 2014–2015 р. українські наукові установи почали активно досліджувати проблеми ВПО.

Проблеми, пов'язані з появою на Україні внутрішньо переміщених осіб через військове

вторгнення Російської Федерації, вивчали Титар І., Хандій О., Караченцева М., Смаль В., Позняк В. У своїй монографії Булеца С., Лазур Я.В., Котляр О.І. та ін. висвітлюють міжнародні та національні аспекти забезпечення прав ВПО [1, с. 5]. Проблематика застосування законодавства щодо захисту прав ВПО та осіб, які надають їм прихисток, наразі підлягає подальшому вивченню.

Метою є порівняльний аналіз Постанови № 333 «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб» та змін до неї для попередження неефективності управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», гарантовано надання прихистку ВПО [2]. Будь яка особа, що прибула з території, де проводяться військові дії, може звернутися до виконавчого комітету територіальної громади з метою отримати допомогу в її поселенні.

Для захисту інтересів громадян, які надали житло внутрішньо переміщеним особам у приватних садибах, 22.03.2022 року набрала чинності Постанова КМУ № 333 «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану і не отримують щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» [3].

Зупинимось на наданих громадам повноваженнях щодо застосування Постанови № 333 та проаналізуємо зміни, внесені до неї (табл. 1).

Вивчаючи первинні дані щодо кількості ВПО, щодо проживання яких використовувався механізм

відшкодування коштів, можна зробити висновок, що ОМС по різному організували роботу з надання компенсацій особам, які їх прихистили. Оскільки в Постанові не визначено, на який структурний підрозділ місцевими радами мають покладатися ці обов'язки, ними стали у різних територіальних громадах різні відділи або посадові особи — відділи соціального захисту населення, ЦНАПи, відділи ЖКГ, уповноважені особи старостатів, ін. Але, на наш погляд, найбільш якісно механізм працює тоді, коли він реалізується через відділи соціального захисту населення. В порівнянні з іншими структурними підрозділами, відділи соціального захисту проводять реєстрацію ВПО та ведуть контроль за їх проживанням, тому можуть

вчасно проінформувати осіб, які прихистили, про можливість отримувати компенсацію. Завдяки зібраній інформації, вони можуть швидше виявити неправдиве подання інформації в заявах і, таким чином, попередити зловживання.

Пряму залежність між якістю проведення роз'яснювальної роботи з членами громади щодо надання прихистку ВПО і обсягами нарахування компенсації видно на прикладі Мачухівської сільської ради Полтавського району Полтавської області. Наприклад, відділом житлово-комунального господарства громади при співпраці з відділом соціального захисту та старостами у квітні 2023 р. було нараховано та виплачено компенсацію за проживання 373-х ВПО з 650-ти зареєстрованих

Таблиця 1

Порівняльна таблиця найсуттєвіших змін до Порядку компенсації за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб, які вносилися протягом його дії

Постанова № 333 22.03.2022	Зміни	Після змін
Компенсація надається за проживання ВПО: перемістилися з території адміністративно-територіальної одиниці, на якій проводяться бойові дії та яка визначена в переліку, затвердженому розпорядженням КМУ від 6.03.02 р. № 204, і не отримують щомісячної адресної допомоги ВПО для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг	Постанова № 490 від 29.04.2022 Постанова № 977 від 30.08.2022 Постанова № 1094 від 30.09.2022 Постанова № 1364 від 06.12.2022 Постанова № 521 від 23.05.2023	які перемістилися з територій, на яких ведуться бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, інформація про які є складовою частиною переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією
Компенсація надається фізичним особам — громадянам України віком від 18 років, які є власниками жилих приміщень приватного житлового фонду	Постанова № 490 від 29.04.2022 Постанова № 977 від 30.08.2022	які є власниками житла або їх представниками, наймачами (орендарями) житла державної або комунальної власності, спадкоємцями, які прийняли спадщину, крім членів своєї сім'ї у розумінні Сімейного кодексу України
Серед поданих особою документів — документи, які підтверджують відсутність заборгованості за житлово-комунальні послуги	Постанова № 490 від 29.04.2022	Факт відсутності заборгованості за житлово-комунальні послуги особа, що розмістила внутрішньо переміщених осіб, підтверджує своїм підписом
Власник жилого приміщення не пізніше наступного дня з дня розміщення ВПО, а також в день припинення розміщення або зміни їх кількості зобов'язаний подати 2 заяви (одну довільної форми) з інформацією про осіб чи їх зміну в переліку осіб, розміщених у жиллому приміщенні	Бланки заяв подавалися змін відповідно до – Постанови № 490 від 29.04.2022 р; – Постанови № 977 від 30.08.2022; – Постанови № 1094 від 30.09.2022; – Постанови № 1364 від 06.12.2022	Особа, що розмістила ВПО, подає інформацію згідно з додатком 2 про себе та кожному з розміщених осіб із пред'явленням підтвердних документів, а в день припинення розміщення внутрішньо переміщених осіб або зміни їх кількості подати повідомлення згідно з додатком 1 (решту виключено)
Компенсація здійснюється за рахунок коштів з державного та місцевих бюджетів (зокрема резервного фонду бюджету), коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності і госполарювання, іноземних держав та міжнародних організацій	Постанова № 490 від 29.04.2022 Постанова № 977 від 30.08.2022 Постанова № 1094 від 30.09.2022	Компенсація здійснюється за рахунок коштів Товариства Червоного Хреста України

Джерело: систематизовано автором за: [3; 4; 5; 6]

у громаді 104-м особам, які їх прихистили, на суму 126874 грн. З 60-ти громад Мачухівська сільська рада стала однією з 20-ти в Полтавській області, яка нарахувала і виплатила компенсацію за проживання ВПО в березні 2022 року.

Через неврегульованість певних пунктів Постанови та відсутність роз'яснень у її застосуванні, у більшості громад взагалі не наважилися приймати заяви від населення щодо виплати компенсації за березень 2022 року, хоча протягом цього місяця через складну ситуацію на фронті був значний приплив ВПО та висока активність мешканців надати прихисток. Тому виникла нагальна потреба в її доопрацюванні та внесенні змін. Особливо багато нарікань було на роботу веб-ресурсу «Прихисток», реєстрація житла на платформі якого стала обов'язковою умовою для отримання компенсації. У перші ж дні запуску веб-ресурсу його програмне забезпечення не дозволяло оперативно вносити дані та отримувати необхідну інформацію, що стримувало процес оформлення виплат. Багато українських громадян боялися реєструвати житло на платформі «Прихисток» через відсутність надійної гарантії захисту свого майна. Але, при всіх своїх недоліках веб-ресурс, на якому реєстрували житло не лише українці, а громадяни з інших країн, допоміг ВПО знайти житло за кордоном. Згодом, після прийняття урядом Постанови № 490[4], обов'язковість реєстрації житла на платформі для отримання компенсації була скасована. Ця зміна до Постанови спростила прийняття документів.

Постановою № 333 чітко не визначався перелік осіб, які мали право отримувати компенсацію. За першою редакцією, її могли отримувати лише власники житлових приміщень або їх представники. У Постанові № 490 це коло розширено — додалися їх представники, наймачі (орендарі) житла державної або комунальної власності, спадкоємці, які прийняли спадщину, і безоплатно розміщували у своїх житлових приміщеннях внутрішньо переміщених осіб, крім членів своєї сім'ї. Досить часто виникає факт, коли власники житла помирають або загибли, а переселенці продовжують жити у їхніх приміщеннях. До цього часу питання, кого вважати спадкоємцем, не врегульоване і покладене на розсуд територіальних громад.

Постановою № 977 [5] передбачено також можливість отримання компенсації власниками майна віком до 18 років, зокрема їх батьками чи опікунами.

Щодо самих ВПО, то розробники Порядку компенсації чотири рази (це добре демонструє таблиця) переглядали категорії ВПО, на проживання яких повинна нараховуватися компенсація. Наприклад, після вступу в силу Постанови № 1094 [6] громадяни можуть отримати компенсацію лише на тих осіб, які перемістилися з громад, перелік яких формується відповідно до Положення про інформаційну систему формування переліку

територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), затвердженого Постановою КМУ від 7 травня 2022 р. № 562.

[7]. Тобто, коли житло ВПО перебуває на деокупованих територіях, навіть якщо це не вся громада, а її населений пункт, і воно придатне для проживання і повернення до нього, то отримувати виплати на таких переміщених осіб стає неможливим.

Дискусія на початку застосування Постанови № 333 виникла через відсутність у деякого кола заявників витягу з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, яким підтверджено право власності на житло. Відповідно до статті 328 Цивільного кодексу України право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів (приватизація, міна, купівля-продаж, дарування, спадкування та ін.). Частиною першою статті 182 Цивільного кодексу України встановлено, що право власності та інші речові права на нерухомі речі, обтяження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації [8]. Ці випадки стосуються набуття права власності після 1 січня 2013 року.

Згідно з вказаним Законом (стаття 3) речові права на нерухоме майно та їх обтяження, що виникли до 1 січня 2013 року, визнаються дійсними за наявності або за умов реєстрації таких прав відповідно до законодавства, що діяло на момент їх виникнення, або якщо на момент виникнення таких прав діяло законодавство, що не передбачало їх обов'язкової реєстрації.

В роз'ясненнях до Постанови прописано документи, якими право власності на майно може підтверджуватися при поданні заяви у випадку відсутності реєстрації такого права. Це перелік згідно ст. 328 ЦКУ. Думки розійшлися щодо останнього абзацу роз'яснень, де вказується на «інші» документи. Наразі юридична служба вбачає в якості одного з таких документів мати на увазі виписку з книги погосподарського обліку. Погосподарський облік ведеться всіма місцевими радами, виписка з неї є підставою для судів визнавати право власності на нерухомість. В першу чергу це стосується нерухомості, що знаходиться в сільській місцевості.

З виходом кожної наступної постанови змінювалися і бланки заяв для оформлення компенсації, і їх зміст, що значно ускладнило ведення документації. Законодавець прагнув вдосконалити форми бланків, щоб повніше відобразити дані виходячи зі змін в самих постановах.

Протягом строку розгляду заяви уповноважені особи виконавчого органу проводять перевірку наведених у заяві відомостей з відвідуванням (у разі

потреби) місця розміщення ВПО. Це комісія, створена розпорядженням сільського голови, до якої входять як правило уповноважені на виконання постанови особи, представники відділів соціального захисту населення та старостатів.

Якщо на момент перевірки, яка проходить у робочий час і після закінчення місяця, на який заявлено, і виявляється, що ВПО або частина їх за адресою реєстрації відсутні і пояснюють, що начебто тимчасово, перевіряючий орган має долучити до комісії інші факти, що підтвердять або спростують ці пояснення. Це і акти обстеження за підписом місцевого депутата та сусід, зокрема. В Порядку не вказано, скільки днів у місяць особа має право бути тимчасово відсутньою, щоб власник житла мав право на виплати. Наприклад, ВПО знаходиться на стаціонарному лікуванні чи у відраядженні. Перевірка повинна бути ретельною, але не повинна порушити права ні ВПО, ні осіб, які їх прихистили, і не створити конфлікт чи соціальну напругу. Алгоритм її проведення у Порядку не вписано, тому місцевими органами було б доцільно розробити його та затвердити. У разі виявлення у заяві недостовірної інформації, виконавчий орган приймає рішення про відмову у виплаті компенсації.

Постановою № 333 вимагалось надання в пакеті документів до заяви доказів про відсутність заборгованості власника приміщення чи його представника за комунальні послуги, що зовсім викликало обурення. Адже перевірити такий факт уповноваженим особам було неможливо, і наданих квитанцій про оплату було не достатньо. Держава пішла назустріч громадянам, і змінами, вписаними в Постанові № 977, заборгованість за комунальні послуги визначено відповідальністю самого заявника, а не відповідальних за нарахування посадових осіб.

Згідно п. 1 Постанови № 1094 до сьогодні фінансування для виплати компенсацій здійснює Товариство Червоного Хреста України. На вимогу приватних фондів територіальним громадам доводилось вносити зміни в порядок прийому документів, у формі бланків для заповнення. Але діалогового майданчику між місцевою владою та Товариством Червоного Хреста України досі не налагоджено, що ускладнює обмін інформацією між ними, затягує в часі виправлення помилок, і власникам житла іноді місяцями доводиться чекати на свої кошти.

Постановою № 977 від 30.08.2022 року «Деякі питання, пов'язані з компенсацією за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб» було визначено Положення про функціонування інформаційно-аналітичної системи обліку даних (далі — ІАС), пов'язаної з компенсацією витрат за тимчасове розміщення (перебування) ВПО. Система виявилась не досконалою. Найпоширенішими недоліками є, зокрема, той, що система після внесення в неї відомостей розрахунок

робить неправильно. З іншого боку, повноцінна робота ІАС попередить можливі задвоєння виплат на ВПО, якщо в заяві будуть вказані особи, що вже перереєструвалися в інше житло, сприятиме прозорості у виконанні поставлених завдань.

Висновки. Отже, одними з повноважень територіальних громад щодо роботи з внутрішньо переміщеними особами, отриманих з початком введення воєнного стану, стали забезпечення надання прихистку ВПО у садибах громадян та нарахування компенсації власникам житла за їх проживання. Виконавчі органи територіальних громад зіткнулися з багатьма викликами щодо їх реалізації, зокрема потребою в організації роботи уповноважених осіб, недосконалою роботою електронних ресурсів та постійними змінами до законодавчих актів, які регулюють цей напрям роботи. Кількість осіб, на яких нараховано компенсацію, у співвідношенні до загального числа зареєстрованих ВПО у тій чи іншій громаді говорить про якість цієї роботи. Порядок компенсації в період його дії змінювався чотири рази. Внесення змін до Порядку здійснювалось внаслідок швидкої зміни ситуації в країні та на фронті або внаслідок виявлення чи виникнення суперечностей щодо його виконання. Електронні ресурси, створені для прозорості дії Порядку та систематизації даних, працюють незадовільно і потребують доопрацювання, але дуже необхідні для зменшення помилок під час нарахувань. Зміна джерел фінансування у період виплат призводить до затримки з виділеннями коштів і, відповідно, до конфліктів. Внесення змін до постанов щодо порядку нарахування за проживання ВПО врешті дозволило налагодити систему виплат досить якісно та охопити ними максимальну кількість осіб, що зменшило соціальну напругу. Місцеві органи влади повинні докладати всіх зусиль щодо максимального захисту прав ВПО та осіб, які надали їм прихисток.

Для покращення якості виконання повноважень щодо нарахування компенсації на проживання ВПО пропонуємо:

- виконання Постанови № 333 повинно бути посадовими обов'язками відділів соціального захисту населення територіальних громад, оскільки вони займаються реєстрацією ВПО і краще за інші структурні підрозділи володіють інформацією щодо них;
- створити діалоговий майданчик між Мінреінтеграції, місцевою владою, внутрішньо переміщеними особами та приватними фондами. Він дасть можливість вчасно опрацювати документи
- територіальним громадам розробити алгоритм (порядок) проведення перевірки для підтвердження факту проживання та присутності-відсутності ВПО за місцем реєстрації, та затвердити його відповідним чином;
- врегулювати питання нарахування компенсації спадкоємцям померлих власників житла і чітко

прописати в Порядку компенсації, хто з них має право її отримувати.

Якісно організована робота в місцевих радах щодо нарахування компенсації за тимчасове розміщення (перебування) ВПО сприяє збільшенню

кількості громадян, бажаних надавати прихисток, і відіграє велику роль у створенні позитивного мікроклімату в громадах у військовий час, позитивно впливає на інтеграцію внутрішньо переміщених осіб.

Література

1. Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти / [С.Б. Булеца, О.І. Котляр, Я.В. Лазур та ін.]; за заг. ред.: д-ра юрид. наук, проф. О.Я. Рогача; д-ра юрид. наук, проф. М.В. Савчина; к.ю.н., доц. М.В. Менджул. Ужгород: РІК-У, 2017. 348 с.
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 29.10.2022 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 08.06.2023)
3. Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів № 333 від 19.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.06.2023)
4. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 19 березня 2022 р. № 333: Постанова Кабінету Міністрів № 490 від 29 квітня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/490-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.06.2023)
5. Деякі питання, пов'язані з компенсацією за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів № 977 від 30 серпня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/977-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.06.2023)
6. Про внесення змін до Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1094-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.06.2023)
7. Про затвердження Положення про інформаційну систему переліку територій, на якій ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2022 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP220562?an=1> (дата звернення: 11.06.2023)
8. Цивільний Кодекс України. Документ 435-IV, чинний, поточна редакція (редакція від 10.06.2023). Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. №№ 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 11.06.2023)

References

1. Mekhanizm zabezpechennia prav vnutrishno peremishchenykh osib: natsionalnyi ta mizhnarodnyi aspekty / [S.B. Buletsa, O.I. Kotliar, Ya.V. Lazur ta in.]; za zah. red.: d-ra yuryd. nauk, prof. O. Ia. Rohacha; d-ra yuryd. nauk, prof. M.V. Savchyna; k.iu.n., dots. M.V. Mendzhul. Uzhhorod: RIK-U, 2017. 348 s.
2. Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib: Zakon Ukrainy vid 29.10.2022 r. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (date of access: 08.06.2023)
3. Pro zatverdzhennia Poriadku kompensatsii vytrat za tymchasove rozmishchennia (perebuвання) vnutrishno peremishchenykh osib: Postanova Kabinetu Ministriv № 333 vid 19.03.2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2022-%D0%BF#Text> (date of access: 08.06.2023)
4. Pro vnesennia zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19 bereznia 2022 r. № 333: Postanova Kabinetu Ministriv № 490 vid 29 kvitnia 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/490-2022-%D0%BF#Text> (date of access: 09.06.2023)
5. Deiaki pytannia, poviazani z kompensatsiieiu za tymchasove rozmishchennia (perebuвання) vnutrishno peremishchenykh osib: Postanova Kabinetu Ministriv № 977 vid 30 serpnia 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/977-2022-%D0%BF#Text> (date of access: 10.06.2023)
6. Pro vnesennia zmin do Poriadku kompensatsii vytrat za tymchasove rozmishchennia (perebuвання) vnutrishno peremishchenykh osib: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 veresnia 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1094-2022-%D0%BF#Text> (date of access: 10.06.2023)
7. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro informatsiinu systemu pereliku terytorii, na yakii vedutsia (velysia) boiovi dii abo tymchasovo okupovanykh Rosiiskoiu Federatsiieiu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 7 travnia 2022 r. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP220562?an=1> (date of access: 11.06.2023)
8. Tsyvilnyi Kodeks Ukrainy. Dokument 435-IV, chynnyi, potochna redaktsiia (redaktsiia vid 10.06.2023). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). 2003. №№ 40–44. St. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (date of access: 11.06.2023)

Ворніков Віктор Іванович

доктор філософських наук,

доцент кафедри психології, педагогіки та лінгводидактики

Державний університет інтелектуальних технологій та зв'язку

Vornikov Viktor

Doctor of Philosophical Sciences,

Associate Professor of the Department Psychology,

Pedagogy and Linguistic Didactics

State University of Intellectual Technologies and Communication

ORCID: 0000-0002-0739-7632

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-5-8944

«ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО, ЩО САМООРГАНІЗУЄТЬСЯ» ЯК КОМПЛЕКС МІЖКУЛЬТУРНИХ ВЗАЄМОВІДНОШЕНЬ

«ИНФОРМАЦИОННОЕ САМООРГАНИЗИРУЮЩЕЕСЯ ОБЩЕСТВО» КАК КОМПЛЕКС МЕЖКУЛЬТУРНЫХ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ

«THE SELF-ORGANIZING INFORMATION SOCIETY» AS A COMPLEX OF INTERCULTURAL RELATIONS

Анотація. Вступ. В статті із розгляду уявлень про концептуальні засади культури в інформаційному суспільстві, що самоорганізується та його культури, звертається увага на специфічні виміри міжкультурної комунікації в контексті постпостмодерного рівня міжкультурних взаємовідношень. Актуальність дослідження виходить із очевидного, що із появою комп'ютерної техніки та інформаційних технологій (як відображення продуктів культури), утворюється абсолютно новий тип культури, яка увібрала елементи техносфери, що створюють Нові форми та способи усіх комунікаційних взаємовідношень – Текстів у просторі «віртуалізації» суспільства.

Мета. Метою дослідження є розгляд принципів взаємовідношень в Інформаційному суспільстві, що самоорганізується і розкриття змісту міжкультурних засад утворення діалогу через прояви знаків та символів інформації. Виявити семіотичний зміст та семантику простору міжкультурних взаємовідношень нового виміру як комплексу.

Матеріали і методи. Методи дослідження ґрунтуються на положеннях, що уявлення про сучасні міжкультурні взаємовідношення відтворюються через створення Концептуальної Моделі – і це «Семантична модель із Синергетичними параметрами «інформаційного суспільства, що самоорганізується» (віртуального – по семіотичному змісту та семантичному сенсу)» із поправками семіотичного рівня із урахуванням в змісті структури задіяних знаків та символів.

Результати. В Результатах розкриваються положення, що на засадах концептуальної уявлення Культура – це комунікація, а комунікація – це культура, стало можливим зробити певні узагальнення. «Інформаційне суспільство, що самоорганізується» можливо уявляти: як «Штучно сконструйований» соціальний простір; як «онтологічно» існуючий «Штучно сконструйований» соціальний простір; як до певної міри «незалежно – онтологічний» та існуючий «Штучно сконструйований» соціальний простір) із загальною сутністю, що дане суспільство віртуальне – по семіотичному змісту та семантичному сенсу. В висновках проводиться головна думка, що «Інформаційне суспільство, що самоорганізується», на засадах концептуальної проекції як Комплекс міжкультурних взаємовідношень, ґрунтується на положеннях: соціум як знакове утворення забезпечує комунікаційну цілісність, якщо кожен індивід функціонуватиме як цілісний Текст, ізоморфний усій системі; семіотичні межі особистості повинні не тільки забезпечувати її унікальність, але й сприяти продуктивній взаємодії з іншими міжкультурними текстами та одночасно із Текстом загального культурного рівня у соціуму; взаємовідношення у суспільстві визначаються не зовнішньою системою відносин, а гнучкою системою інтеріоризованих знаків-кодів, кожен з яких відповідає певним суспільним явищам та процесам.

Перспективи. В перспективах подальших розвіток проводиться думка про необхідність подовження дослідження «Інформаційного суспільства, що самоорганізується», де усе впорядковується й регулюється за допомогою знакових систем, а самі взаємовідношення відбуваються шляхом виконання певних Знакових процедур, що відбивають та визначають і певний спосіб мислення, необхідності дослідження трансформацій семиотичного простору та семантики, формуючих чинників символічних форм та способів взаємовідносин на засадах уваги до нових соціокультурних проєкцій.

Ключові слова: інформаційне суспільство, що самоорганізується. Культура, міжкультурні взаємовідношення, комунікація, семиотика, текст, символ, знак, семиотичний простір, семантика.

Аннотація. Введение. В статье по рассмотрению представлений о концептуальных основах культуры в самоорганизующемся информационном обществе и его культуре обращается внимание на специфические измерения межкультурной коммуникации в контексте постпостмодерного уровня межкультурных взаимоотношений. Актуальность исследования исходит из очевидного, что с появлением компьютерной техники и информационных технологий (как отражение продуктов культуры) образуется совершенно новый тип культуры, вобравшей элементы техносферы, создающие новые формы и способы всех коммуникационных взаимоотношений – текстов в пространстве «виртуализации» общества.

Цель. Целью исследования является рассмотрение принципов взаимоотношений в самоорганизующемся Информационном обществе и раскрытие содержания межкультурных основ образования диалога через проявления знаков и символов информации. Выявить семиотический смысл и семантику пространства межкультурных взаимоотношений нового измерения как комплекса.

Материалы и методы. Методы исследования основываются на положениях, которые представления о современных межкультурных взаимоотношениях воспроизводятся через создание Концептуальной Модели – и это «Семантическая модель с Синергетическими параметрами «самоорганизующегося информационного общества» (виртуального – по семиотическому содержанию и семантическому смыслу)» с поправками семиотического уровня в содержании структуры задействованных символов и знаков.

Результаты. В Результатах раскрываются положения, что на основе концептуального представления Культура – это коммуникация, а коммуникация – это культура, стало возможным сделать определенные обобщения. «Информационное самоорганизующееся общество» возможно представлять: как «Искусственно сконструированное» социальное пространство; как «онтологически» существующее «Искусственно сконструированное» социальное пространство; как в известной степени «независимо – онтологическое» и существующее «Искусственно сконструированное» социальное пространство) с общей сущностью, что данное общество виртуально – по семиотическому содержанию и семантическому смыслу. В выводах проводится главное мнение, что «Информационное самоорганизующееся общество», на основе концептуальной проекции как Комплекс межкультурных взаимоотношений, основывается на положениях: социум как знаковое образование обеспечивает коммуникационную целостность, если каждый индивид будет функционировать как целостный Текст, изоморфный всей системе; семиотические границы личности должны не только обеспечивать ее уникальность, но и способствовать продуктивному взаимодействию с другими межкультурными текстами и одновременно с текстом общего культурного уровня в социуме; Взаимоотношения в обществе определяются не внешней системой отношений, а гибкой системой интериоризированных знаков-кодов, каждый из которых отвечает определенным общественным явлениям и процессам.

Перспективы. В перспективах дальнейших исследований проводится мнение о необходимости продления исследования «Информационного общества, которое самоорганизуется», где все упорядочивается и регулируется с помощью знаковых систем, а сами взаимоотношения происходят путем выполнения определенных Знаковых процедур, отражающих и определяющих и определенный образ мышления, необходимости исследования трансформаций семиотического пространства и семантики, формирующих факторов символических форм и способов взаимоотношений на основе внимания к новым соціокультурним проєкціям.

Ключевые слова: информационное самоорганизующееся общество. Культура, межкультурное взаимоотношение, коммуникация, семиотика, текст, символ, знак, семиотическое пространство, семантика.

Summary. Introduction. The article examines the conceptual foundations of culture in a self-organizing information society and its culture, and draws attention to the specific dimensions of intercultural communication in the context of the post-post-modern level of intercultural relations. The relevance of the research comes from the obvious fact that with the advent of computer equipment and information technologies (as a reflection of cultural products), a completely new type of culture is formed, which has absorbed elements of the technosphere, creating new forms and methods of all communication relationships – Texts in the space of «virtualization» society.

Purpose. The purpose of the study is to consider the principles of relationships in the self-organizing Information Society and to reveal the content of the intercultural foundations of dialogue through the manifestations of signs and symbols of information. To reveal the semiotic content and semantics of the space of intercultural relations of a new dimension as a complex.

Materials and methods. Research methods are based on the propositions that ideas about modern intercultural relations are reproduced through the creation of a Conceptual Model – and this is a «Semantic model with Synergistic parameters of the «self-organizing information society» (virtual – in terms of semiotic content and semantic meaning)» with amendments of the semiotic level taking into account in the content of the structure of the involved signs and symbols.

Results. In the Results, the provisions are revealed that on the basis of the conceptual representation Culture is communication, and communication is culture, it became possible to make certain generalizations. «Self-organizing information society» can be imagined: as «Artificially constructed» social space; as an «ontologically» existing «Artificially Constructed» social space; as to a certain extent «independently – ontological» and the existing «Artificially constructed» social space) with the general essence that this society is virtual – in semiotic content and semantic sense. In the conclusions, the main idea is that the «Self-organizing Information Society», on the basis of the conceptual projection as a Complex of intercultural relations, is based on the following propositions: society as a symbolic entity ensures communication integrity, if each individual functions as a complete Text, isomorphic to the entire system; the semiotic boundaries of the individual should not only ensure its uniqueness, but also promote productive interaction with other intercultural texts and at the same time with the Text of the general cultural level in society; relations in society are determined not by an external system of relations, but by a flexible system of internalized signs-codes, each of which corresponds to certain social phenomena and processes.

Discussion. In the perspective of further investigations, an opinion is made about the need to extend the study of the «Self-organizing Information Society», where everything is ordered and regulated with the help of sign systems, and the relationships themselves take place by performing certain Sign procedures that reflect and determine a certain way of thinking, the need to study transformations semiotic space and semantics, forming factors of symbolic forms and ways of relationships on the basis of attention to new sociocultural projections.

Key words: self-organizing information society. Culture, intercultural relations, communication, semiotics, text, symbol, sign, semiotic space, semantics.

Постановка проблеми. У сучасному поступу «Цивілізації» проявляється черговий та по суті новий кризовий процес, що виявляє певного рівня тупиковий стан шляху традиційного розвитку суспільств, що пов'язано із нерозв'язним «конфліктом між природним та соціальним», із різкою зміною Культурних «стереотипів» на різних функціональних їх рівнях, із новими ціннісними орієнтаціями сучасної культури, які були у попередні століття домінуючими. Ускладнення ж соціального життя для сучасної людини характеризується зрушенням традиційного комунікаційного комплексу як внаслідок зміни інформаційно-системних параметрів суспільства, що самоорганізується, так і із уявлення про тільки його «Онтологічні виміри». На засадах соціокультурної реальності «постпост-модерністського» установлення інформаційного суспільства проявляються особливості — специфічні виміри міжкультурної комунікації в контексті дії внутрішніх процесів постмодерну міжкультурних взаємовідношень. Із установленням світового Інформаційного суспільства, що самоорганізується на двох рівнях (традиційному та віртуальному), вперше із історії Землі можливо заявити про появу «Планетарного людства». Міжкультурний же простір взаємовідношень обумовлюється інформаційною структурою, в якій важливими аспектами є виробництво, передача та споживання інформації, використання її в якості чинника керування та управління суспільними процесами. В даних умовах зростаючої кількості інформації та подання її через віртуальних посередників зменшує контакт зі справжньою реальністю, оскільки втрачаються критерії розрізнення реального і віртуального, цінності і сурогату. В результаті вірогідність невизначеності — стан невизначеності точності інформаційного повідомлення і зчитування повідомлення неухильно зростає, а інформація залишається «несанкціо-

нованою — в сенсі її відповідності до справжньої реальності, і при цьому, все частіше розмиваються підстави для її адекватної ймовірнісної оцінки».

Стає очевидним, що із появою комп'ютерної техніки та інформаційних технологій (як відображення продуктів культури), утворюється абсолютно новий тип культури, яка увібрала елементи техносфери. Трансформація культурних та міжкультурних зв'язків призвела до «деформації» багатьох ціннісних полів у культурі, де «деформація» взаємовідносин соціальних систем вийшла далеко від системи рівноваги, «життя одним днем» переводить всю систему суспільних відносин у режим швидкого часу, що звужує подальші горизонти розвитку та подальші перспективи, породжує малу ступінь відповідальності перед майбутнім, призводить до зрушення та корінної перебудови самих устоїв соціальної системи та її структури. В умовах глобалізації й інтеграції усіх процесів і явищ соціально-комунікаційного простору, увага і повинна бути спроектована на «внутрішню програму» інформаційного суспільства, що самоорганізується та кожному особистість як на комплекс міжкультурних взаємовідношень, що уможливорює та забезпечує узгодження, функціонування, сталість і надійність сфери взаємовідносин у соціумі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні результати досліджень базуються на положеннях: про особливості самого процесу міжкультурної комунікації та її складових (Е. Холл, К. Клакхон, А. Кребер, Р. Портер, Д. Трагер, Л. Самовар); на основі створення Теорії міжкультурної комунікації (К. Бергер, С. Гантінгтон, Е. Гірш, Г. Гофстеде, С. Даль); про наявність цілісності і комплексності міжкультурної комунікації як взаємозв'язку мовних і соціокультурних явищ (В. Антонов, М. Арутюнова, Ю. Бромлей, А. Вежицька, Г. Гачев, Т. Дейк, О. Пеліпенко,

Л. Уайт, К. Клакхон, В. Кіш, Б. Успенський, І. Яковенко, Е. Гірш); розуміння принципів комунікації як продуктивного Діалогу в рамках філософсько-культурологічних парадигм (С. Ханінгтон, Б.Л. Уорф, В. Біблер, С. Тер-Мінасовф, Г. Молчанова); про семіотичні особливості міжкультурного діалогу (М. Бахтін, Ю. Лотман); про мовні стилі і ефективності міжкультурного спілкування (Л. Вітгенштайн, С. Верещагін, В. Костомаров). В цілому, виокремлюється із уявлень, що, якщо міжкультурні взаємовідношення, як певного рівня ефективна комунікація культур, ґрунтуються та обумовлюються історично набутим досвідом «спілкування та взаємовідношення» — із характеристиками цього практичного по дії процесу як Діалогу культур, то простір інформаційно-віртуальних суспільств, що самоорганізуються із новим стилем взаємовідносин та сучасним їх розумінням як Тексту, розглядається більше на теоретичних засадах знаково-символічного відтворення, що задіяні в структурі взаємовідносин, навіть без повного уявлення та розуміння про їх існування в цілісному соціальному просторі, і особливо — без звернення на «живий людський чинник» їх буття.

Недостатньо вирішені частини проблеми: На основі розуміння, що Інформаційне суспільство, що самоорганізується — це вже іншого рівня «синтетична» культура і це новий стиль культури (культура в культурі), виявляється необхідність нового цілісного підходу до розгляду міжкультурних взаємовідношень на засадах знаково-символічного відтворення, нових знаково-символічних форм, і цим самим міжкультурні форми взаємовідношень в суспільстві доповнюються до традиційних, виникають питання про «узгодженість та порозуміння» між знаками та символами в ступені сприяння продуктивності взаємовідношень, і є необхідність подовження дослідження.

Метою дослідження є розгляд принципів взаємовідношень в Інформаційному суспільстві, що самоорганізується і розкриття змісту міжкультурних засад утворення діалогу через прояви знаків та символів інформації. Виявити семіотичний зміст та семантику простору міжкультурних взаємовідношень нового виміру як комплексу.

Матеріали і методи. Із досліджень міжкультурної комунікації (США), виокремлюються методологічні положення: міжкультурна комунікація є спілкуванням і взаємодією культур різних країн і народів; міжкультурна комунікація є спілкуванням і взаємодією субкультур у межах однієї спільної — як Великої культури. Ідіоми дослідження: «Віртуалізація суспільства» утворює простір культури, що наділяється уявленнями: «Віртуалізація» — це не стільки інформаційні технології та їх відсторонені продукти, а це є «подовженням» мислення, результати якого проявлені проявлені в знаках та символах; віртуалізація проявляється

як певна символічно — знакова гіперреальність, яка стимулює дійсну і подальшу віртуалізацію соціальних взаємовідносин, де зберігається тільки образ тих традиційно прийнятних засад, практичне використання яких в певній мірі видозмінюється під впливом інформаційно-комп'ютерних технологій та їх входженням у всі сфери життя; «віртуальні технології» надали і певного «прагматизму — раціоналізації взаємовідносин в суспільстві», виявилися ефективним засобом його симуляції, яка призводить до перетворення їх в структуру дії людей і до перетворення «логіки віртуальної реальності» у парадигму для цієї дії.

Методи дослідження. Виходячи із розуміння, що Інформаційне суспільство, що самоорганізується — це вже іншого рівня «синтетична» культура-Текст, і це новий стиль культури, дослідження Феномену взаємодії та взаємовідношення культур необхідно розглядати в певному концептуальному вимірі із певними методичними поправками, ґрунтуючись на змістовно-смісловому наповненні Оперативних понять дослідження: інформаційне суспільство, що самоорганізується, Семіотика, Семантика, Текст, Символ, Знак, міжкультурні взаємовідношення. Принципи самоорганізації є вихідними в концепції «інформаційного суспільства, що самоорганізується» (віртуального — по семіотичному змісту та семантичному сенсу). На засадах уявлення, що методичні підходи пов'язані та «занурені» у дані принципи, устанавлюється: феноменологічний підхід відтворює функціональні принципи самоорганізації як устанавлення Комунікаційного рівня — Діалогу (можливо і рівня «Штучно сконструйованого») та окреслює простори взаємовідношення на багатьох рівнях одночасно: соціальний простір, семіотичний простір, символічний простір; семіотичний підхід розглядати різні системи як самодостатні цілісні утворення в єдності їх іманентних характеристик, виявляє взаємозалежність та взаємозумовленість опозицій, які раніше розглядалися як протидіючі. Семіотика надає «базис для розуміння основних форм людської діяльності та їх взаємовідносин, оскільки вся ця діяльність та відносини відображаються у знаках, що слугують посередниками між цими діями» [1, с. 45]; основний предмет семантики становлять інтерпретації Знаків та його поєднань, а семантичний підхід, маючи інструментом семантичний аналіз, виявляє та окреслює смислове значення одиниць мови — Знаки і Знакові системи як засоби вираження значення і значення (виявлення мовної картини світу, законів відображення уявлень про світ у мові та можливостей мови у цьому відношенні, так як слово у мові характеризується певним набором семантичних відносин з іншими словами-поняттями у тексті. Набір семантичних відносин, властивий цьому слову, пов'язує його значення зі значеннями інших слів

у межах мовного відрізка); синергетичний підхід обумовлюється Синергетичними параметрами, так як кожний суспільний процес — це рух Синергетичного рівня, взаємозв'язки семіотичного рівня міжкультурної комунікації із «Синергетичними параметрами інформаційного суспільства-соціуму» в основі базуються на положеннях, що синергетичні рівні кожного рівня комунікації в інформаційному суспільстві є результатом- «Центроустрімлених сил» та «Центробіжних сил».

Виклад основного матеріалу. Соціально-філософський погляд — проекція та уявлення стосовно загальних інтегральних атрибутів комунікації сучасного соціуму, виявляє чинники до створення комплексу міжкультурних взаємовідношень та надає певну можливість «сформуванню» Модель розвитку суспільства із увагою до того, що зростаючий Мультикультуралізм породжує нові умови та форми міжкультурної комунікації, і Традиційні підстави моделі Суспільства Майбутнього необхідно доповнювати уявленнями про Інформаційне суспільство, що самоорганізується на базі інформаційно-комп'ютерних технологій, що явно та неявно відображає Ментальність суспільства в цілому та кожного і це з метою забезпечення одночасного виходу на процес комунікаційного рівня взаємин.

Основний зміст-базис дослідження. На засадах Основної концепції — Ідеї дослідження, необхідно розглядати Комплекс міжкультурних взаємовідношень як соціальний простір, у якому міжкультурна комунікація є взаємодія різних культур і міжкультурна комунікація є взаємодія субкультур у межах однієї спільної — великої культури. При цьому, (на засадах традиційних поглядів), звідси проявляються і проблеми діалогу культур та культурної плюральності, що пов'язано і із тенденціями глобалізації як процесу трансформації культур, що надає взаємозбагачення у діалозі культур та одночасне нівелювання природної Мовної та Стильової різноманітності, що є і певною загрозою «культурній ідентичності». Ґрунтуючись на концептуальних засадах нашого дослідження обумовлюємо, що якщо Культура — як культура взагалі, культури в культурі — до субкультури, являються в соціальному просторі певним надіндивідуальним «Макрокодом» взаємовідношень, що містить різні комунікаційні коди, що мають і культурні особливості та заключають необхідність знаходження «Спільної мови», то можливо означити суттєве: Інформаційна культура заключає в собі і «Таємну семіотичну мову Семантичних полів». Таким чином, фактично Метою є дослідження Феномену взаємодії Інформаційних культур — «Таємної семіотичної мови Семантичних полів» та виявлення структурних компонентів комплексу міжкультурної комунікації — взаємовідношень на цих підставах, який включає уявлення «традиційного та сучасного рівня та виміру»: існує проблема

інтерпретації однакових понять, що накладає відбиток на ефективність розмови; існує проблема культурних відмінностей, і їх аналіз слід проводити на чотирьох рівнях: культурна ідентичність, культурне самосприйняття, сприйняття інших культур, пошук в культурі точок дотику з метою полегшення комунікування [2, с. 174–177]; існують групи міжкультурних бар'єрів, пов'язаних з національною культурою, організаційні та особистісні; так як Міжкультурні бар'єри можуть призвести до того, що учасники діалогу будуть по-різному розумітися, зі збільшенням міждержавних та міжкультурних взаємодій зростає звертати увагу на культурні особливості народів [2, с. 174–177]; важливими є не культурні відмінності, а наскільки особливості певної культури беруться до уваги під час міжкультурних взаємовідносин.

Створюючи уявлення про соціальний простір як «інформаційне суспільство, що самоорганізується», встановлюється необхідним вирізнити два культурні пласти — «традиційна культура» та її форми і «інформаційна культура та її форми», а звідси і розглядати проблематику міжкультурних комунікації та взаємовідношень на певному рівні. На основі нашого уявлення та розуміння, сучасні міжкультурні взаємовідношення, в більшості випадків. Необхідно розглядати як взаємодію Інформаційних культур на засадах «семіотичної мови семантичних полів», які є структурними компонентами комплексу «нової комунікації» — фактично «неявної», у просторі Загальної культури, у просторі якої поєднуються «наявні» та «неявні» принципи взаємовідношення культур.

Звертаючись до характеристики комплексу міжкультурних взаємовідношень в «інформаційному суспільстві, що самоорганізується», обумовлюємо, що його простір утворений на засадах поєднання — до певного рівня «наявних» та «неявних» принципів комунікації — взаємовідношення в культурі. В положеннях Е. Холла визначаються «наявні» у культурі способи комунікації та визначаються чотири параметри, які притаманні культурним соціумам: контекст, часові рамки, особистий простір та інформаційний потік. В сутності параметрів — розрізнення культур із уявлення: контекст або кількість інформації, необхідної для успішної передачі повідомлення чи здійснення комунікації, розрізняє низько- та високо контекстові культури (наявність такого постійного інформаційного обміну призводить до того, що додаткова комунікація часто буває зайвою через зрозумілість контексту); параметр часу або часових рамок розрізняє монохромні та поліхромні культури (у монохромних культурах час розподіляється у такий спосіб, що в один і той же його відрізок можливий тільки один вид діяльності, тому одна справа йде за іншою, як ланки одного ланцюга. У поліхромних культурах велике значення надається

не дотриманню умов домовленості щодо часових рамок зустрічі, а безпосередньо спілкуванню між людьми та вирішенню, таким чином, поставлених проблем); особистий простір під час здійснення комунікації; інформаційний потік (в одних культурах інформація поширюється повільно, цілеспрямовано, по спеціально призначених каналах. В інших — система розповсюдження інформації діє швидко і широко, викликаючи відповідні зворотні реакції) [3, с. 291–304].

В нашому дослідженні Культура — це комунікація, а комунікація — це культура, то необхідно звернути увагу на те, що: як поняття, «комунікація» вміщує в собі всі смислові символи, за сіб їх передання в просторі та збереження в часі; в уявленнях про комунікацію, а особливо міжкультурну, важко виявити особливості із поглядів досліджень (всі вони мають справу зі складними категоріями, котрі виникають в процесі комунікації або передаються з її допомогою традиційних соціальних цінностей, мотивів, стереотипів, забобонів тощо). На засадах нашого уявлення та концептуальних положень визначаємо: комунікація є знаково-символічним патерном — концептом (як структура-схема взаємодії та взаємовідносин, інакше — комунікація не відбудеться), а «перцептивне» наповнення — це відношення до інформації, що історично запропонована в певному соціокультурному просторі та в певний час. Звертаємо увагу на наступні аспекти дослідження: міжкультурна комунікація вимагає стикування знаків-символів як мовних кодів та концептів, а також заповнення Міжконцептуального простору, який може створюватися різними способами — залежно від рівня культурно-мовної компетенції комунікантів; сукупність шляхів і закономірностей переходу від одного Мовного коду до іншого у процесі спілкування є «трансформацією» знаків та символів із набуттям нової якості інформації.

На наш погляд, кожен соціальний процес, а комунікації безумовно, передбачає певну «трансформацію» (видозмінення в умовах досягнення пропонованої інформації) і вираженої інформаційної форми знаків та символів, так і їх змісту, що, в свою чергу, проходить у певному концептуальному «соціальному просторі» як обмеженню та сходження до утворення комплексу взаємовідношень. Із нашої концепції, структурно комплекс міжкультурних взаємовідношень обумовлюється наступними положеннями (як синтез «зовнішнього та внутрішнього» у самому процесі): у просторі нової — Постпостмодерністської по суті, соціокультурної реальності (на основі дихотомічних положень: повторіння та розрізнення, розрізнення само по собі, повторіння для себе, образ мислення, мислевий образ розрізнення, асиметричний синтез чуттєвого), сучасне буття визначається як «Постійний конфлікт різноспрямованих сил» [4, с. 64]; соціальний «Зразок»

(приклад) — це звичний спосіб дії і це, перш за все, обов'язковий спосіб дії, тобто в якійсь мірі невіддільний індивідуальній сваволі» [5, с. 67]; «Габітус» виступає у якості соціального простору із структурою певної умовності або домовленості, а умовний розуміється як умовно вживаний, габітус є структурована система диспозицій — система дії, сприйняття, мислення, оцінювання та вираження, схильна функціонувати як структурована структура, габітус генерує і структурує практики і уявлення так, що вони виявляються об'єктивно адаптованими до системи соціальних відносин, продуктом якої, втім, він є» [6, с. 91]. Звертає увагу уявлення, що соціальні відносини, інтеріоризуючись у ході практичної діяльності, перетворюються у «практичні схеми» (схеми виробництва практик) інкорпоровані структури [7, с. 70]. Із положень виокремлюємо важливі позиції, по — перше, що «при конструюванні соціального простору створюється символічна матриця практичної діяльності, поведінки, мислення, емоційних оцінок і суджень соціальних агентів» [6]. По — друге, своєрідна мова практик сходить до світосприймання їх як Тексту, а коли вони сприймаються, то відмінності у практиках, а також висловлені думки стають символічними відмінностями й утворюють, по суті, свого роду мову. Відмінності функціонують у будь-якому суспільстві як основоположні відмінності символічної системи, як ансамбль фонем мови або сукупність розпізнавальних рис і диференціальних розбіжностей, які є конститутивним для даної міфічної системи, тобто функціонують як знаки відмінності» [7, с. 23–24]; комунікаційний текст безпосередньо структурований «семіотичною павутиною» — патерн знаків, в якій знаходяться, живуть та взаємодіють суб'єкти, відбуваються усі форми комунікації — спілкування, діалогу, Дж. Ділі особливо виділяє, що «далеко не усі відносини в онтологічному сенсі проходять крізь активний досвід, однак усі відносини в онтологічному сенсі індіферентні до порядку фізичного існування [8 с. 97]. В цілому, із нашої позиції — взаємодія Інформаційних культур проходить на засадах «семіотичної мови семантичних полів», які є структурними компонентами комплексу «нової комунікації».

На основі концептуальних положень нашого дослідження, стало можливим розкрити сутнісні характеристики комплексу міжкультурних взаємовідношень, які утворюються із наступного: визначення принципів міжкультурних взаємовідношень комунікаційного рівня в сучасному інформаційному суспільстві, що самоорганізується; уявлення про зовнішні та внутрішні взаємозв'язки семіотичного рівня міжкультурної комунікації із «Синергетичними параметрами інформаційного суспільства-соціуму»; виявлення функціональних особливостей семантичного простору міжкультурних взаємовідношень в інформаційному суспільстві, що

самоорганізується. Комплекс міжкультурних взаємовідношень комунікаційного рівня-Діалогу утворюється із наступного концептуального уявлення: Культура-Інформаційна Культура (фактично це Комунікативні взаємодії в сучасному суспільстві); створення сучасної комплексної «внутрішньої та зовнішньої» інформаційно-комунікаційної системи обумовлюється Параметрами: Семіотичного виміру, так як Мова — є важливим чинником до формування певного соціокультурного знаково-символічного простору-Тексту (Інформаційний простір — для всього світу, для кожної країни, для кожного суспільства, спільноти); Семантичного простору, у якому принцип відношення Знаків, Символів, Архетипів вже формує певну концептуальну структуру (Інформаційний знак (вираження образу) як творчий кінцевий результат, художньо-інформаційний образ у творчому процесі — для побудови інформації, художньо-інформаційний образ-структура як конструкт — у творчому процесі читання інформації із запропонованого через знак по вираженню символу та художньо-інформаційну образну структуру; теорію архетипів із моделлю «Головного» архетипу, що є у кожній культурі, і навіть прогнозувати реакції різних цивілізацій на кризові стани); для інформаційного соціуму характерною рисою є певна передбачуваність, так як можливо уявити середню з передбачуваними реакціями змін в соціальному середовищі, можливо охарактеризувати різні комунікаційні культури, розглядаючи «середні» показники з характерними Наборами Знаків, Наборами Символів, Архетиповими наборами, де кожна «Форма-Фігура» має свій пріоритет.

В цілому, результати створеного Комплексу міжкультурних взаємовідношень комунікаційного рівня-Діалогу (віртуальних — по семіотичному змісту) виявляють: інформаційно-Комунікаційний знак (символ) (вираження змісту — образу є творчим кінцевим результатом, що є Синтезом — синтетичним поєднанням; проблеми походять: із необхідної «відповідності форми та змісту» Інформаційно-Комунікаційного знаку (символу); «відповідність форми та змісту» — форма вираження-подачі інформації по якості Знаку відображає сенс той інформації, що складає структуру змісту; для практичної реалізації Комунікаційного рівня міжкультурних взаємовідношень — для успіху, використовується концепція «сили перетворення», яка дозволяє «виміряти» вагу можливостей, перетворити наміри, цілі й знання на результати, а фактично створити умови для успіху (Успіх-позитивний наслідок справи, результат діяльності, досягнення поставленої мети).

На основі Комплексу із простору міжкультурних взаємовідношень (віртуального — по семантичному сенсу) можливо виокремити: Інформаційне суспільство має Традиційно-Онтологічні та

Синергетичні параметри; Семантичні відношення є самоорганізаційними, і утворюють простір взаємовідношень між Знаками дії тощо та мають Синергетичні параметри; взаємозв'язки семіотичного рівня комунікації із «Синергетичними параметрами інформаційного суспільства-соціуму» в основі обумовлюються положеннями: кожний суспільний процес сучасності — це рух Синергетичного рівня; синергетичні рівні міжкультурних взаємовідношень — комунікації інформаційного суспільства є результатом «Центроустрімлених сил» та «Центробіжних сил». Семантична модель із Синергетичними параметрами «інформаційного суспільства, що самоорганізується» (віртуального — по семіотичному змісту та семантичному сенсу) як Концептуальна Модель міжкультурних взаємовідношень в інформаційному суспільстві, що самоорганізується є соціальним конструктом для певної предметної області — її семантики на найвищому рівні абстракції; Синергетичні параметри потребують відповідних моделей опису та визначення «систем координат» для аналізу суспільних процесів, де Параметри порядку — це провідні змінні, які з часом визначають перебіг основних процесів у соціальній системі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На засадах концептуальної підтримки в нашому дослідженні уявлення Культура — це комунікація, а комунікація — це культура, стало можливим зробити певні узагальнення. «Інформаційне суспільство, що самоорганізується» можливо уявляти: як «Штучно сконструйований» соціальний простір; як «онтологічно» існуючий «Штучно сконструйований» соціальний простір; як до певної міри «незалежно — онтологічний» та існуючий «Штучно сконструйований» соціальний простір із загальною сутністю, що дане суспільство віртуальне — по семіотичному змісту та семантичному сенсу. «Інформаційне суспільство, що самоорганізується», на засадах концептуальної проекції як Комплекс міжкультурних взаємовідношень, ґрунтується на положеннях: соціум як знакове утворення забезпечує комунікаційну цілісність, якщо кожен індивід функціонуватиме як цілісний Текст, ізоморфний усій системі; семіотичні межі особистості повинні не тільки забезпечувати її унікальність, але й сприяти продуктивній взаємодії з іншими міжкультурними текстами та одночасно із Текстом загального культурного рівня у соціуму; взаємовідношення у суспільстві визначаються не зовнішньою системою відносин, а гнучкою системою інтеріоризованих знаків-кодів, кожен з яких відповідає певним суспільним явищам та процесам.

В подальших наукових дослідженнях в контексті подовження постпостмодерністської культури «Інформаційного суспільства, що самоорганізується», де усе впорядковується й регулюється за

допомогою знакових систем, а взаємовідношення відбуваються шляхом виконання певних Знакових процедур, що відбивають та визначають і певний спосіб мислення, є необхідність дослідження

трансформацій семіотичного простору та семантики, формуючих чинників символічних форм та способів взаємовідносин на засадах уваги до нових соціокультурних проєкцій.

Література

1. Morris Ch. W. Logical Positivism Pragmatism and Scientific Empiricism. Paris. 1937.
2. Захарчук Н. В. Проблема культури та міжкультурної комунікації у філософсько-соціологічному аспекті // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць. 2008. № 3(24). С. 174–177.
3. Hall Jr., Edward T. Deaf culture, tacit culture & ethnic relations. Sign Language Studies. 1989. Vol. 65.1. P. 291–304.
4. Deleuze G. Difference et repetition. P.: puf. 1968. 384 p.
5. Durkheim E. Sur la division du travail social. Methode de sociologie. P.: puf. 1895. 575 p.
6. Bourdieu P. Raison pratiques. Sur la thĳorie de l'action. Paris: Ed. de Seuil, 1994. 354 p.
7. Bourdieu P. Le Sens pratique. Paris: Ed. de Minuit, 1980. 562 p.
8. Ділі Дж. Основи семіотики: [Пер. з англ. та наук. ред. А. Карась]. Львів: Арсенал, 2000. 232 с.

References

1. Morris C. W. (1937). Logical Positivism Pragmatism and Scientific Empiricism. Paris. 286 p. [in English].
2. Zakharchuk N. V. (2008). Problema kultury ta mizhkulturnoi komunikatsii u filosofsko-sotsiologichnomu aspekti [The problem of culture and intercultural communication in the philosophical and sociological aspect] // Bulletin of NTUU «KPI». Philosophy. Psychology. Pedagogy: a collection of scientific papers.. No. 3(24). P. 174–177 [in Ukrainian].
3. Hall Jr., Edward T. (1989). Deaf culture, tacit culture & ethnic relations. Sign Language Studies. 65.1. P. 291–304. [in English].
4. Deleuze J. (1968). Difference et repetition [Differences and repetition]. P.: puf. 384 p. [in French].
5. Durkheim E. (1895). Sur la division du travail social. Methode de sociologie [On the division of social labor. Method of Sociology]. P.: puf. 1575 p. [in French].
6. Bourdieu P. (1994). Raison pratiques. Sur la thĳorie de l'action. [Practical reason. On the theory of action]. Paris: Ed. de Seuil. 354 p. [in French].
7. Bourdieu P. (1980). Le Sens pratique [The practical sense]. Paris: Ed. de Minuit. 562 p. [in French].
8. Deely J. (2000). Osnovy semiotyky: [Per. zanh. ta nauk. red. A. Karas] [Basics of semiotics: [Trans. from English and science ed. A. Karas]. Lviv: Arsenal. 232 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.06.2023

УДК 35.088.8; 323.2

Красько Тетяна Миколаївна

*здобувач ступеня доктора філософії з публічного управління та адміністрування
Маріупольського державного університету*

Krasko Tetiana

*Applicant for the degree of Doctor of Philosophy in the field of Public Administration
Mariupol State University*

ORCID: 0009-0000-0314-0410

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-5-9056

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСУ ІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF THE PROCESS OF INSTITUTIONALIZATION OF CIVIL SOCIETY IN UKRAINE

Анотація. В статті обґрунтовано теоретичні засади процесу інституціалізації громадянського суспільства в Україні в частині горизонтальної взаємодії для забезпечення сталого розвитку громади.

У проведеному дослідженні були розглянуті сутність та проблеми інституціалізації громадянського суспільства, яке є необхідною передумовою для становлення соціального капіталу країни. Аналізувалися основні аспекти, пов'язані з процесом формування громади та її роллю у суспільстві.

Зокрема, з'ясувалося, які фактори та чинники впливають на інституціалізацію громади, що допомагає підвищити рівень довіри та співпраці між громадянами, а також сприяє стабільності та ефективності суспільства. Досліджувалося, які принципи та цінності є основою для формування суспільства, а також яким чином вони можуть бути інтегровані в суспільну свідомість.

Зокрема, у контексті України аналізувались стан та перспективи розвитку соціального капіталу. Були виявлені проблеми та виклики, з якими стикається країна у процесі формування інститутів громадської активності та сприяння співпраці та довіри між громадянами.

Особлива увага приділялася питанню негативного соціального капіталу, який може стати перешкодою для становлення громадянського суспільства. Досліджувалися причини його формування та можливі наслідки для стабільності та розвитку країни.

На основі проведеного дослідження можуть бути запропоновані рекомендації та стратегії для покращення стану соціального капіталу в Україні та сприяння розвитку громадянського суспільства, а також для подолання негативних тенденцій у цьому напрямку.

Ключові слова: інститут, інституціалізація, інститути громадянського суспільства, інституціональні зміни, соціальні рухи.

Summary. The article substantiates the theoretical foundations of the process of institutionalization of civil society in Ukraine in terms of horizontal interaction to ensure the sustainable development of the community.

The research examined the essence and problems of institutionalization of civil society, which is a necessary prerequisite for the formation of the country's social capital. The main aspects related to the process of community formation and its role in society were analyzed.

In particular, it was found out what factors and factors influence the institutionalization of the community, which helps to increase the level of trust and cooperation between citizens, as well as contributes to the stability and efficiency of society. It was investigated which principles and values are the basis for the formation of society, as well as how they can be integrated into public consciousness.

In particular, in the context of Ukraine, the state and prospects for the development of social capital were analyzed. Problems and challenges faced by the country in the process of forming institutions of public activity and promoting cooperation and trust between citizens were identified.

Special attention was paid to the issue of negative social capital, which can become an obstacle to the formation of civil society. The reasons for its formation and possible consequences for the stability and development of the country were investigated.

Based on the conducted research, recommendations and strategies can be proposed to improve the state of social capital in Ukraine and promote the development of civil society, as well as to overcome negative trends in this direction.

Key words: *institute, institutionalization, institutions of civil society, institutional changes, social movements.*

Постановка проблеми. В суспільстві людей змінюється характер взаємин, події в світі розвиваються динамічно, стандартні структури міжнародних відносин руйнуються, що призводить до зростання напруженості та локальних конфліктів. Все це викликає необхідність трансформаційних перетворень, спрямованих на вдосконалення міжнародних інститутів, зокрема процесу інституалізації структур глобального громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні основи функціонування соціальних інститутів були сформульовані відомими дослідниками, такими як М. Вебер, Г. Спенсер, Дж. Локк та інші. Питання, що стосуються процедур інституалізації, були об'єктом дослідження А. Михненко, А. Ткач, О. Ткачової. Серед західних дослідників, що займалися цими питаннями, можна назвати імена, такі як П. Сорокін, С. Хантингтон та інші.

Мета статті — провести аналіз процесу інституалізації громадянського суспільства як значущого фактора і показника розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні категорія «громадянське суспільство» досліджена як в західній політичній думці, так і в українській. Це має сенс, оскільки формування громадянського суспільства як соціального інституту, що регулює діяльність владних структур, є вкрай важливим для України.

Зокрема, за словами І. Добропаса, громадянське суспільство є результатом особливого історичного розвитку, зближеного з європейською культурою. Воно виникло на фоні ринкових відносин та поступового розвитку демократії. Е. Геллнер у своїй праці «Умови свободи: громадянське суспільство та його суперники» вказує, що громадянське суспільство з'явилося як продукт діяльності специфічного типу особистості — «модулярної людини», що поєднує індивідуалізм з різними формами солідарності та кооперації, і входить до різноманітних добровільних асоціацій, якщо їй так здається [1, с. 8].

Д. Маклін стверджує, що громадянське суспільство втілює нове розуміння свободи — не просто як свободи вибору та досягнення, а як розбудови солідарних відносин між вільними індивідуумами, де почуття належності до спільноти є центральною ознакою.

Громадянське суспільство можна охарактеризувати як підсистему соціальної сфери суспільства, з виразною мережею добровільних асоціацій, що ґрунтуються на громадянських цінностях, довірі та толерантності. Такий суспільний інститут володіє значним «соціальним капіталом» [2, с. 38].

Згідно з цим, виділяють два рівні функціонування соціального капіталу. Перший рівень — структурний — включає суспільні інститути, мережі, асоціації та правила, які визначають їх існування. Це означає, що на цьому рівні важливо наявність різних формальних і неформальних організацій, які об'єднують громадян та визначають правила їх взаємодії.

Другий рівень — когнітивний — стосується довіри, відносин, цінностей та способів поведінки між індивідами і групами. Цей рівень охоплює безпосередні міжособисті взаємини та психологічний аспект, який впливає на стабільність і довготривалість взаємодії в суспільстві [4].

Обидва рівні взаємодіють між собою: структурний рівень надає основу для функціонування когнітивного рівня, а когнітивний рівень впливає на формування та розвиток структурних елементів соціального капіталу. Разом вони сприяють створенню та підтриманню ефективного громадянського суспільства, де довіра, співпраця та взаєморозуміння грають важливу роль у побудові стабільних відносин та спільного розвитку.

Організації цивільного суспільства представляють горизонтальну взаємодію, яка є джерелом позитивного соціального капіталу, в контрасті до так званого негативного соціального капіталу, що виникає внаслідок вертикальної взаємодії. Соціальний капітал характеризує особливості соціальної організації, такі як взаємна довіра, норми та мережа громадської активності, які сприяють підвищенню ефективності суспільства [3, с. 293]. Дж. Коулмен стверджує, що добровільну співпрацю легше підтримувати в тих спільнотах, які мають значні накопичення соціального капіталу у вигляді норм взаємності та мережі громадської активності. Соціальний капітал, так само як і інші види капіталу, є продуктивним, надаючи можливість досягти певних цілей, яких було б складніше досягти без нього. Особливе значення тут має інститут довіри. Наприклад, група людей, яка виявляє довіру одна до одного і доводить, що можна довіряти, буде здатна ефективніше працювати, ніж така сама група людей, якій бракує довіри [8]. Крім того, соціальний капітал, як і будь-який інший капітал, має здатність накопичуватися під час його використання: соціальні зв'язки сприяють поширенню довіри. Умовно це можна зобразити схемою: я довіряю вам (тому, що) — я довіряю їй, а вона (запевняє що) довіряє вам.

Довіра виступає як ключовий фактор для зміцнення благополуччя суспільства, зокрема в контексті комерційних угод, особливо тих, що

передбачають довготермінові зобов'язання [5, с. 265]. Вона сприяє співпраці, і вищий рівень довіри у суспільстві збільшує ймовірність спільної діяльності. Така співпраця може бути необхідною між законодавчою і виконавчою владами (для забезпечення стабільності), між робітниками та менеджерами (для підвищення економічної ефективності), між політичними партіями, урядом і приватними організаціями та іншими.

Р. Патнем у своїй роботі «Творення демократії: Традиції громадянської активності в сучасній Італії» висловив висновок, що в регіонах Італії з високим рівнем громадянської свідомості соціальна довіра була основним каталізатором економічного динамізму та ефективності урядової діяльності [7, с. 135].

Інституціоналізація — це процес, що складається з декількох послідовних етапів:

1. Виникнення потреби, яка вимагає спільних організованих дій.

2. Формування загальних цілей.

3. Поява соціальних норм і правил під час стихійної соціальної взаємодії, де впроваджуються методи спроб і помилок.

4. Виникнення процедур, пов'язаних із сформованими нормами і правилами.

5. Інституціоналізація норм, правил і процедур — їх прийняття та практичне застосування.

6. Встановлення системи санкцій для підтримки норм і правил, що передбачає різні санкції для різних випадків.

7. Створення системи статусів і ролей, призначених для всіх членів інституту [6].

Спільне питання інституціоналізації громадянського утворення та особливо всесвітнього громадянського утворення є об'єктом дискусії. Якщо інституціоналізація громадянського утворення визначена законодавчим актом і може бути вважена завершеною, то світове громадянське утворення, на наш погляд, знаходиться на третьому етапі інституціоналізації, тобто етапі виникнення соціальних норм і правил, що виникають під час неформальної взаємодії та випробовуються методом спроб і помилок.

До алгоритму стимулювання соціальних рухів можна віднести такі чинники:

- збільшення активності, обумовлене зростанням кризових явищ і процесів в різних сферах життя суспільства.
- актуалізація гуманістичних цінностей та ідеалів у суспільній свідомості.
- здобуття перемоги опозицією, що майже завжди супроводжується проведенням люстрації та оновленням кадрового складу владних структур.
- зіграна важлива роль у мобілізації народних мас має Інтернет, зокрема соціальні мережі, які полегшують спілкування та сприяють об'єднанню людей.
- авторитарні режими використовують насильство проти населення.

Отже, довіра є одним із важливих елементів соціального капіталу. Можна вважати, що мережа громадянської активності (громадянського суспільства) має заслуги, а саме:

- мережі громадянської активності підіймають ризик зменшення майбутніх прибутків для «порушника» будь-якої конкретної угоди, оскільки його поточний корисливий підхід може підірвати очікувані вигоди від усіх інших угод, в яких він бере участь або буде брати участь;
- у мережах громадянської активності, учасники встановлюють норми прийнятної поведінки та спілкуються щодо своїх взаємних сподівань через ряд підтверджувальних взаємодій;
- мережі громадянської активності поліпшують комунікацію та забезпечують більш достовірну інформацію про надійність різних осіб. Завдяки мережі громадянської активності, інформація про репутацію передається та удосконалюється, що призводить до підвищеної взаємної довіри та результативнішої співпраці;
- мережі громадянської активності представляють собою рефлексію попередніх досягнень у сфері співпраці, що можуть служити зразком для майбутньої співпраці.

Стосовно особливостей формування соціального капіталу в Україні, можна зазначити відтіненість ситуації. Із одного боку, тривалий період «шокової терапії» та порушення правових норм призвели до істотного падіння довіри громадян до держави. Тим не менше, це не перетворило автоматично громадян на активних учасників недержавних інституцій, таких як громадські організації, асоціації, профспілки або політичні партії. Відсутність взаємної довіри, солідарності, звички до співпраці та допомоги призводить до низького рівня соціального капіталу.

У розвинених демократіях, згідно з концепцією «модулярної людини» Е. Геллнера, члени громадянського суспільства утримують стосунки, що базуються на довірі та солідарності. Проте для українського суспільства такі стосунки більш обмежені і формуються переважно на вертикальних зв'язках. Це допомагає накопиченню негативного соціального капіталу, що сприяє поширенню корупційних схем та подальшому зростанню соціальної нерівності.

Особливою турботою є наслідки цього явища, включаючи посилення дезінтеграції у суспільстві, що приводить до агресії і нестабільності, збільшення масової девіантної поведінки, переважно серед молоді, зростання потенціалу протестів, розрив соціальної структури та відчуження населення у формі ворожнечі та безпорадності [9, с. 145].

Висновки. Наразі Україна стоїть перед складною проблемою становлення громадянського суспільства, що набуває ключового значення. В умовах кардинальних змін ціннісно-нормативної матриці, яка схиляється до захоплення західних індивідуалістичних цінностей, виникає

необхідність збалансувати їх соціальними нормами довіри та солідарності, що сприятимуть формуванню соціального капіталу суспільства.

Стосовно перспектив інституалізації соціального капіталу в Україні, зараз можна спостерігати низький рівень громадської активності, слабку довіру та високий рівень відчуження в українському суспільстві. У такій ситуації можна говорити про наявність так званого негативного соціального капіталу, який не сприятиме стабільності та безпеці.

Таким чином, нашим завданням є відродження традицій самоорганізації та активізація формування мереж громадської активності, що допоможуть сприяти співпраці між людьми і сприятимуть виникненню почуття довіри та безпеки. У разі нездійснення цих заходів, існує реальна загроза подальшої поляризації суспільства та збільшення протистояння між різними верствами населення, що, врешті-решт, призведе до затримки процесу розвитку громадянського суспільства в Україні.

Література

1. Андрущенко Г.І. Характер та особливості взаємозв'язку довіри і соціального капіталу. Український соціум. 2010. № 2. С. 7–12.
2. Берченко Г.В. Громадянське суспільство в Україні: конституційні аспекти: монографія. Х.: Юрайт, 2014. 208 с.
3. Івашина О. Інституціональні аспекти соціалізації в економічних відносинах. Вісник АМСУ. 2007. № 2. С. 37–41.
4. Івашина О.Ф. Інституціональна структура економічної категорії нагромадження капіталу. Економіка: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць. Вип. 227: у 3 т. Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. С. 291–296.
5. Петроє О.М. Інституціоналізація. Інституціоналізм. Енциклопедія державного управління. 2011. С. 264–267.
6. Плахтій Т. Громадянське суспільство у кривому дзеркалі ієрархічних структур. URL: <http://surl.li/jsncy> (дата звернення: 20.07.2023)
7. Ткач А.А. Інституціональні основи ринкової інфраструктури. К.: НАН України, Об'єдн. ін-т економіки, 2005. 295 с.
8. Ткачова О.К. Теоретичні основи інституційних механізмів державного управління митною справою. Державне управління: удосконалення та розвиток: електрон. наук. фах. вид. Академії муніципального управління. 2013. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=587> (дата звернення: 17.07.2023)
9. Шуба О. Проблеми соціальної нерівності в Україні в контексті соціальної безпеки. Політичний менеджмент. 2010. № 5. С. 143–146.

References

1. Andrushchenko G.I. (2010). The nature and peculiarities of the relationship between trust and social capital [Kharakter ta osoblyvosti vzaiemozviazku doviry i sotsialnoho kapitalu.] Ukrainian society. No. 2. P. 7–12.
2. Berchenko G.V. (2014). Public Sector in Ukraine: Constitutional Aspects: Monograph [Hromadianske suspilstvo v Ukraini: konstytutsiini aspekty]. Kh.: Yurayt, 208 p.
3. Ivashina O. (2007). Institutional aspects of socialization in economic relations [Instytutsionalni aspekty sotsializatsii v ekonomichnykh vidnosynakh]. Bulletin of AMSU. No. 2. P. 37–41.
4. Ivashina O.F. (2007). Institutional structure of the economic category of capital accumulation [Instytutsionalna struktura ekonomichnoi katehorii nahromadzhennia kapitalu]. Economics: problems of theory and practice: a collection of scientific papers. Vol. 227: in 3 volumes. Dnipropetrovsk: DNU. P. 291–296.
5. Petroye O.M. (2011). Institutionalization. Institutionalism. Encyclopedia of public administration [Instytutsionalizatsiia. Instytutsionalizm. Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia]. P. 264–267.
6. Plakhtiy T. Civil society in the crooked mirror of hierarchical structures [Hromadianske suspilstvo u kryvomu dzerkali iierarkhichnykh struktur]. Western Analytical Group. URL: <http://surl.li/jsncy> (date of access: 20.07.2023)
7. Tkach A.A. (2005). Institutional foundations of market infrastructure [Instytutsionalni osnovy rynkovoii infrastruktury]. National Academy of Sciences of Ukraine, Union University of Economics. 295 p.
8. Tkacheva O.K. (2013). Theoretical foundations of institutional mechanisms of state management of customs affairs [Teoretychni osnovy instytutsiinykh mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia mytnoi spravoiu]. Public administration: improvement and development: electronic. of science profession. kind. Academy of Municipal Administration. No. 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=587> (date of access: 17.07.2023)
9. Shuba O. (2010). Problems of social inequality in Ukraine in the context of social security [Problemy sotsialnoi nerivnosti v Ukraini v konteksti sotsialnoi bezpeky]. Political management. No. 5. P. 143–146.

УДК 351:323.2 (477)

Русенко Наталія Василівна

*аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Навчально-наукового інституту управління, економіки та природокористування
Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*

Rusenko Nataliia

*Postgraduate of the Department of Public Management and Administration
Educational & Scientific Institute of Management, Economy and Nature Management
V.I. Vernadsky Taurida National University*

ORCID: 0000-0003-3098-4744

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-5-8941

СТАН РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

THE STATUS OF DEVELOPMENT OF THE ISSUE OF ENSURING THE INTERNAL POLITICAL SECURITY OF UKRAINE

Анотація. У статті проаналізовано стан розробки проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки в Україні. Досліджено вітчизняні наукометричні бази даних (бібліографічні та реферативні), інформаційні видання державних наукових установ у сфері видавничої справи та інформаційної діяльності, робочі документи науково-технічних рад організацій, наукових установ та інститутів. Вивчено інформаційний та медійний простір сучасного суспільства. Також проаналізовано зарубіжні матеріали, що стосуються проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. Загалом опрацьовано праці різної форми апробації, а саме: монографії, статті, дисертації; нариси, наукові і науково-практичні конференції, дайджести, вісники, часописи; висновки форумів, дискусій, круглих столів; доктрини, концепції, стратегії тощо. Під час дослідження використовувалися виключно кодифіковані ресурси з публічним доступом, а зібраний матеріал мав офіційне підтвердження. Робота містить огляд публікацій вітчизняних науковців, що висвітлювали проблему починаючи з 2000 року. У результаті виявлено чималий загальнонауковий доробок та деякі більш конкретні спроби науковців усвідомити проблему внутрішньополітичної безпеки України. З'ясовано, що зібрані матеріали в порівнянні з іншими сферами не мають такої ж повної та всебічної характеристики як, наприклад, економічна безпека України. Виявлено тісний взаємозв'язок проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки зі сферою національної безпеки. Оцінено вплив суспільно-політичної обстановки в середині держави на сплеск наукових та експертних пошуків. Для наочності сформовано таблицю з кількісними річними показниками. Виявлено певну закономірність між появою внутрішньополітичних подій та появою нових розробок у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. Встановлено, що розробка питання внутрішньополітичної безпеки перебуває на початку свого формування та потребує окремого ґрунтовного вивчення. У кінці дослідження виділено основні висновки, а результати представлено у вигляді діаграми та загальних підсумків. Тож підсумовуючи можемо зазначити, що отримані результати несуть значний внесок у наукову розробку питання та актуалізують дослідження проблеми внутрішньополітичної безпеки України. Важливість отриманих результатів підтверджується відсутністю подібного дослідження у вітчизняному науковому просторі. У контексті загальнонаукової парадигми це дослідження сприятиме подальшому теоретичному осмисленню зазначеної проблеми.

Ключові слова: наукова розробка, забезпечення, політична безпека, внутрішньополітична безпека, національна безпека.

Summary. This article analyzes the status of development of the issue of ensuring the internal political security in Ukraine. It studies domestic scientometric databases (bibliographic and abstract), information publications of state scientific institutions in the field of publishing and information activities, and working papers of scientific and technical councils of organizations, scientific institutions, and institutes. The article investigates the information and media space of modern society. The examination also covers foreign materials related to the issue of ensuring the internal political security of Ukraine. In general, the author processes the works of various approbation forms, namely: monographs, articles, and dissertations; essays, scientific and scientific-practical

conferences; digests, newsletters, and magazines; conclusions of forums, discussions, and round tables; doctrines, concepts, and strategies, etc. The study used exclusively codified publicly available resources and officially confirmed the collected material. It reviews domestic scholars' publications covering the issue since 2000. As a result, a considerable general scientific heritage and some more specific attempts by scholars to understand the problem of Ukraine's internal political security have been identified. It was found that the collected materials, compared with other areas, do not have the same complete and comprehensive coverage as, for example, the economic security of Ukraine. This analysis reveals the close relationship between the issue of ensuring internal political security and the sphere of national security. The author assesses the impact of the socio-political situation within the State on the surge in scientific and expert research. For visualization purposes, a table with annual quantitative indicators is formed. A certain regularity is revealed between the emergence of internal political events and new developments in the field of ensuring Ukraine's internal political security. It is established that the development of the issue of internal political security is at the beginning of its formation and requires a separate in-depth study. At the end of the reflection, the main conclusions are highlighted, and the results are presented in the form of a diagram and general findings. To summarize, we can say that the results obtained significantly contribute to the scientific development of the issue and actualize the study of the issue of the internal political security of Ukraine. The importance of the outcomes is confirmed by the absence of such a study in the domestic scientific space. In the general scientific paradigm context, this work will contribute to further theoretical understanding of this issue.

Key words: scientific development, provision, political security, internal political security, national security.

Постановка проблеми. Поняття «внутрішньополітична безпека» є цілком самостійним поняттям у сучасній науці, проте зазвичай воно вживається у розрізі поняття «політична безпека» як одне з двох її видів та «національна безпека» як сфера, що формує загрози національним інтересам [1, ст. 70].

Утворення поняття «внутрішньополітична безпека» на нашу думку стало можливим внаслідок застосування комплексного підходу до дослідження як політичних, так і безпекових явищ шляхом поєднання формального, порівняльного, правового та соціологічного методів наукового пізнання. Дане поняття в науковому колі сприймається як міждисциплінарне явище [3, с. 103].

Становлення поняття «внутрішньополітична безпека» першочергово пов'язане з розвитком наукової думки, а також зазначимо, що вагомий внесок у розробку проблеми здійснює публічний дискурс до якого залучаються експерти, теоретики та політики-практики. Особливої актуальності тема почала набувати напередодні анексії Криму та повномасштабного вторгнення росії — коли українське суспільство висловило свою незгоду під час Помаранчевої революції та Революції гідності щодо незадовільної політики держави та владних еліт.

На сьогодні існує низка публічних безпекових заходів, де експертне коло формує загальне суспільне уявлення про безпеку та добробут кожного, тобто актуальність теми надзвичайна, а це означає, що існує потреба у якісному обґрунтованому матеріалі заснованому на фаховому науковому підґрунті. Пошук такого матеріалу зумовила наше дослідження.

В загальному існують різні підходи до вивчення внутрішньополітичної безпеки. На підтвердження цих процесів ми виявили певну кількість наукових праць в яких накопичено відповідний науковий матеріал. Для опису стану наукової розробки проблеми ми здійснили їх аналіз, провели узагальнення та резюмували основне.

Наше дослідження сприятиме новим науковим пошукам та подальшій розробці проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки України.

Аналіз останніх досліджень. Поняттю «внутрішньополітична безпека» присвячено праці таких вітчизняних вчених, як: Власюк О.С., Гулай В.В., Лелеченко А.П., Омельченко С.В., Паламарчук М.О.

Правові основи функціонування політичних механізмів, що сприяють нейтралізації загроз внутрішньополітичній безпеці досліджували: Абрамов В.І., Антонов В.А., Білоус В.Т., Даніл'ян О.Г., Калюжний Р.А., Косевцов В.О., Ліпкан О.С., Нижник Н.Р., Ситник Г.П., Смолянчук В.Ф., Тодика Ю.М., Цимбалюк В.С. та інші.

Шляхи розв'язання проблем функціонування механізмів демократії в політичних системах держав розглядали вчені: Авер'янов В.Б., Ващенко К.О., Ковбасюк Ю.В., Кравчук О.Ю., Кремень В.Г., Ткаченко В.М., Троян С.С.

Специфіку функціонування механізмів демократії в політичних системах країн з неконсолідованою демократією розкривають закордонні дослідники: Huntington S. (Семюел Філіпс Хантінгтон), Przeworski A. (Адам Пшеворський), Podunavac M. (Мілан Подунавац), Sajó A. (Андраш Сайо).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Аналіз публікацій науковців з метою вивчення стану розробки проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стан розробки проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки займає важливе місце у загальному розумінні як сутності проблеми внутрішньополітичної безпеки так і її змісту. Важливим аспектом дослідження крім зазначеного виступає врахування публічних виступів науковців, резюме безпекових дискусій та документів, що розробляються державними науковими установами.

Першочергового здійснимо аналіз наукових досліджень та публікації починаючи з 2000 року

згрупувавши за формами. Так, на монографічному рівні важливим є дослідження Паламарчука М. О. та Литвиненка О. В. «Механізми народовладдя і внутрішньополітична безпека» 2009 року. Вчені проаналізували чинники ефективності взаємодії суб'єктів народовладдя. Науковці розкрили методологічні засади забезпечення ефективності функціонування механізмів народовладдя, висвітлили проблеми становлення демократичного політичного класу та взаємодію територіальних спільнот у контексті внутрішньополітичної безпеки. Також вчені визначили механізми народовладдя в аспекті нейтралізації внутрішньополітичних загроз [8].

Концептуальні засади громадянського виміру суспільства, а саме: сутність поняття, принципи громадянської консолідації, особливості ідейно-теоретичної еволюції як чинника внутрішньополітичної єдності висвітлено у монографії Воронова І. О. «Виклик «Левіафану»: еволюція і перспективи громадянського суспільства» 2007 року. Вчений дослідив взаємозв'язок між формуванням цих інститутів з основними напрямками демократичного розвитку. Важливим аспектом монографії є характеристика взаємодії громадянськості з державою та процеси забезпечення консолідації суспільства довкола спільної мети.

У своїй монографії Горло Н. В. «Концептуальні засади і практика іредентизму: внутрішньополітичний і міжнародно-політичний контексти» 2019 року здійснила спробу осмисленні сутності іредентизму, розумінні специфіки прояву різних моделей політики іредентизму у контексті змін систем міжнародних відносин, їх зв'язку з внутрішньо- і зовнішньополітичними процесами. Вчена розробила рекомендації щодо запобігання виникнення іредентистських настроїв у поліетнічній державі.

На дисертаційному рівні ґрунтовне дослідження здійснив 2007 року вчений Паламарчук М. О. У дисертації «Ефективність механізмів народовладдя як основа внутрішньополітичної безпеки України» він дослідив ефективність функціонування механізмів народовладдя у контексті забезпечення внутрішньополітичної безпеки. Праця містить аналіз способів реалізації суверенітету народу у сучасних демократичних країнах. Вчений провів аналіз суспільно-політичної ситуації в Україні та запропонував шляхи нейтралізації внутрішньополітичних загроз.

Надзвичайно актуальною з точки зору нашого дослідження є дисертація Задувайло О. К., яка у своїй дисертації «Розкриття інформації з обмеженим доступом як загроза внутрішньополітичній безпеці держави» 2018 року проаналізувала баланс інформаційної відкритості та закритості держави в питаннях, які пов'язані із національною безпекою. З точки зору авторки забезпечення національної безпеки держави, зокрема, в нових воєнно-політичних умовах потребує

інформаційно-безпекового балансу в діяльності органів державної влади.

Необхідність визначення проблем внутрішньополітичної безпеки як складової національної безпеки України обґрунтувала Клітченко О. С. у своїй дисертації «Забезпечення внутрішньополітичної безпеки держави в умовах суспільно-політичних трансформацій: досвід Румунії та Болгарії» 2010 року. У праці встановлено основні чинники внутрішньополітичної безпеки України за умов суспільно-політичних трансформацій. Вчена дійшла висновку, що сучасний стан системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки в державі належить до синергетичного нестійкого типу.

Рябой Ю. О. у своїй дисертації «Політичний плюралізм в системі змін внутрішньополітичних процесів в Україні» 2016 року дослідив суспільно-політичні відносини, які складаються у процесі демократизації та плюралізації в суспільстві, політичний плюралізм у системі змін внутрішньополітичних відносин.

Значення політичних орієнтацій населення як впливового чинника у забезпеченні внутрішньополітичної безпеки держави розкрила Каплан Ю. Б. у своїй дисертації «Політичні орієнтації населення України як чинник політики національної безпеки держави» 2009 року. Важливим для нашого дослідження є те, що вчена виявила зростання ролі внутрішньополітичної складової у системі національної безпеки України за умов суспільно-політичних трансформацій.

Шеретюк О. М. у дисертації «Політичні імперативи євроінтеграційного курсу України» 2008 року дослідила формування євроінтеграційного курсу України за умов сукупної дії внутрішньо і зовнішньополітичних чинників. Вчена довела, що за умов впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, які стимулюють та гальмують процес європейської інтеграції країни, домінують роль відіграють специфічні внутрішньополітичні обставини.

У дисертації «Внутрішньополітична інтеграція сучасного українського суспільства в контексті державотворення» 2007 року Сергієнко Т. І. визначила основні напрямки формування національної та етнічної ідентичностей у процесі внутрішньополітичної інтеграції українського суспільства в умовах комплексного довготривалого процесу, спрямованого на утворення держави.

У дисертації «Методологічні аспекти дослідження конфліктогенності процесів європейської та євроатлантичної інтеграції України» 2010 року Сотнікова К. В. дослідила фактори, які обумовлюють конфліктний характер відносин ключових суб'єктів, інтереси яких прямо чи опосередковано пов'язані з інтеграційними процесами України. Вчена дослідила внутрішньополітичні процеси в країні та її відносини з НАТО, ЄС і РФ.

Порівняння внутрішньополітичних процесів із зовнішньополітичними у післяреволюційний період провела Костюк Т. О. у своїй дисертації «Динаміка змін політичних інститутів і процесів в «післяпомаранчевій» Україні: співвідношення міжнародних та внутрішньополітичних аспектів» 2013 року.

Семенюк Т. Ю. у своїй дисертації «російський чинник у парламентських виборах в Україні (1994–2007 роках)» 2009 року комплексно дослідила проблематику та довела, що мають прояви втручання сусідньої держави у внутрішньополітичні процеси в Україні у різних сферах суспільної діяльності. Науковець довів російський вплив у виборах до парламенту та показав можливість російської федерації відігравати значну роль у виборчих процесах в Україні. Загалом науковець схарактеризував один з найбільш впливових факторів, що впливає на внутрішні процеси української держави.

Історичні внутрішньополітичні процеси також мали розробку і досліджувалися вітчизняними науковцями, насамперед Муравський О. І. у своїй дисертації «Суспільно-політичні процеси в західних областях України (1985–1991 рр.): міжнаціональний та міжконфесійний аспекти» 2009 року дослідив міжнаціональні та міжнародні відносини в контексті суспільно-політичних процесів у західних областях УРСР у 1985–1991 рр. Вчений висвітлює передумови становлення національно-культурних товариств, їх програмні засади, форми, методи роботи, участь у громадсько-політичному житті регіону.

Також Затовський Б. О. у своїй дисертації «Внутрішньополітичне та конфесійне життя в країнах Центральної та Південно-Східної Європи в оцінці російської періодики (1905–1918 рр.)» 2021 року провів аналіз інтерпретації внутрішнього становища країн Центральної та Південно-Східної Європи в 1905–1918 рр. в російських часописах. У роботі висвітлено діяльність окремих партій, урядів та парламентів та показано, як часописи формували у читачів ставлення до політичного життя різних країн.

Статті, в яких дослідники доводять, що питання внутрішньополітичної безпеки та стабільності політичної системи в середині держави відіграють ключову роль в розвитку України також мають місце бути серед наукового доробку вітчизняних вчених.

Гулай В. В. у своїй статті «Внутрішньополітична безпека України крізь призму концептуалізації гібридних викликів та загроз (2014–2018 рр.)» 2018 року розглянув основні складові внутрішньої безпеки України на сучасному етапі протидії гібридній агресії Російської Федерації: систему забезпечення політичної безпеки та її суб'єктів, внутрішньополітичну та міжконфесійну стабільність, суспільну злагоду, громадянське суспільство та політичну владу, політичний режим і політичну

безпеку, державну безпеку, політичні еліти та лідерів, політичні рухи, державно-церковні відносини, релігійні організації, конституційний лад, територіальну цілісність України.

У статті «Внутрішньополітичні фактори стримування євроінтеграційного курсу України» Сидорук Т. В. розглянуто особливості внутрішньополітичного розвитку України в пострадянський період, що наклав обмеження на процеси внутрішнього реформування держави та її зовнішньополітичний курс. Вченою доведено, що політична еліта України не здатна виробити стратегічний проєкт розвитку держави. Внаслідок цього вона не здатна здійснити радикальні реформи в країні і втілити в життя стратегію «європейського вибору».

У своїй статті «Політична безпека: внутрішньополітичні виклики та загрози» Омельченко С. В. здійснив порівняння значення та впливу безпекових викликів на середовище та ключові внутрішні елементи політичної системи. Також науковець визначив значення станів стабільності та нестабільності політичної системи, встановив сутність та характер безпекових викликів у рамках політичних трансформацій.

Слабінська С. В. у своїй статті «Висвітлення дискусій щодо інтеграційних процесів України в ЗМІ» 2008 року проаналізувала інтеграційні процеси в Україні за умов внутрішньополітичних дискусій. Вчена висвітлює позиції державних посадових осіб щодо процесу європейської та євроатлантичної інтеграції. У результаті вчена довела, що внутрішньополітичне протистояння в Україні гілок влади не сприяє розвитку інтеграційних процесів.

Андрейчук В. С. у своїй статті «Моніторинг внутрішньополітичних процесів як інструмент державного управління (на прикладі виборів 2015 року до місцевих рад України)» 2016 року здійснив практичну апробацію методології моніторингу групових даних на прикладі вивчення рейтингів політичних партій напередодні місцевих виборів. Вчений обґрунтував необхідність моніторингу внутрішньополітичних процесів як інструменту державного управління.

Косілова О. І. у своїй статті «Політична безпека в системі національної безпеки України» за 2011 рік аналізує зміст поняття «політична безпека», роль, значення та індикатори політичної безпеки в системі національної безпеки, а також детально зупиняється на викликах та загрозах внутрішній та зовнішній політичній безпеці сучасної України.

У спільному авторстві Катеринчук І. С., Литвин М. М., Кравчук В. В., Кулик В. М. у 2008 році опублікували статтю «Створення моделі оцінювання загроз національній безпеці держави» де розробили аналітичне забезпечення, що дозволяє оцінювати найважливіші сфери загроз національним інтересам і національній безпеці України, зокрема, у внутрішньополітичній сфері.

Телешун С. О. у своїй статті «Ефективне управління і публічна політика як напрям реалізації політичної влади в умовах кризи» 2009 року розкрив проблеми влади, зокрема, у внутрішньополітичній сфері. Вчений дійшов висновку, що у разі збереження демократичних принципів українське суспільство все ж потерпає від неефективних політичних інституцій.

Косарчук В. В. та Хижняк М. І. у праці «Вивчення стану придатності до військової служби військовослужбовців офіцерського складу мобілізаційного резерву Збройних сил України на етапі звільнення» у 2014 році дослідили питання ускладнення внутрішньополітичної обстановки у разі зростання соціальної напруги у країні у зв'язку з можливістю оголошення часткової, так і повної мобілізації.

Особливої уваги заслуговує науковий доробок Паламарчука М. О. Окрім дисертації вчений має ще ряд публікацій на зазначену тему. Його стаття «Інституційна деградація як стратегічний виклик внутрішньополітичній безпеці України» 2010 року містить аналіз процесів інституційної деградації у політичній системі як джерело загроз національній безпеці України. Вчений визначив чинники, що впливають на рівень таких загроз, та можливості їх нейтралізації.

Причини та рушійні сили протистояння між учасниками масових протестів і режимом Віктора Януковича вчений дослідив у праці під назвою «Суперечності між безпекою владного режиму та безпекою особи в Україні як рушійна сила внутрішньополітичного конфлікту (листопад 2013-лютий 2014 рр.)» 2010 року. Науковець показав, як наростання суперечностей між безпекою режиму та безпекою особи в Україні призвело до насильницького розв'язання політичного конфлікту.

Також вченою Сергієнко Т. І. здійснила вагомий напрацювання на тему, зокрема, стаття «Політична консолідація сучасного українського суспільства як результат внутрішньополітичної інтеграції» опублікована 2009 року. У співавторстві Скоркіної А. О. та Сергієнко Т. І. пройшла апробацію публікація «Внутрішньополітична інтеграція сучасного українського суспільства в умовах інформаційної війни» на науковій конференції у 2019 році.

Прагнення до розв'язання завдань внутрішньополітичної безпеки в нових умовах незалежної України проявили схильності представників наукового товариства до публічного обговорення нагальних проблем на наукових та науково-практичних конференціях.

Так, у 2016 році пройшла міжнародна наукова конференція «Виклики політики безпеки: історія та сучасність» (уклад.: О. С. Івахів, Г. С. Носова) на якій проаналізовано внутрішньополітичні процеси у Донецькій та Луганській областях напередодні конфлікту.

Важливі аспекти, суть та конкретні завдання внутрішньополітичної безпеки в незалежній Україні розкрито на Всеукраїнській науково-практичній конференції на тему: «Україна за умов внутрішньополітичних ризиків та зовнішніх загроз» (XXVIII Харківські політологічні читання), що відбулась у 2015 році.

На конференції розглядалися такі проблеми: 1. Внутрішньополітична модернізація України. 2. Конфлікт на Сході України. 3. Модернізація зовнішньополітичної доктрини України. 4. Проблеми національної безпеки України за сучасних умов. 5. Феномен «гібридної» війни в Україні. Тези виступів, що опубліковані у матеріалах цієї конференції, деякими учасниками надалі розгорталися в наукових статтях та друкувалися у періодичних виданнях.

Проблемам внутрішньополітичної та національної безпеки присвячено цілі *збірники наукових праць*, зокрема: вісники, журнали, часописи, дайджести тощо. Таким чином, було видано кілька збірників.

29-й випуск Гуманітарного вісника Запорізької державної інженерної академії у 2007 році (ред.: Воронкова В. Г.) присвячено питанням трансформації політичної культури українського суспільства в контексті внутрішньополітичної інтеграції, умовам подолання ризиків та досягнення стабільності в українському соціумі, екстремалізації політики у процесі формування інформаційного суспільства.

Зовнішньо та внутрішньополітичні аспекти забезпечення національної та державної безпеки України, а саме: актуальні питання забезпечення економічної, екологічної, інформаційної та воєнної безпеки — розглянуто у 1-му випуску дайджесту наукових оцінок, ідей, рекомендацій «Актуальні питання національної і державної безпеки» (упоряд.: Онищенко О. С.), що був виданий 2006 року НКЦ СВ України.

У 6-му номері Наукового вісника Волинського державного університету імені Лесі Українки 2008 року у Луцьку (ред.: Коцан І. Я.) розглянуто міжнародні та внутрішньополітичні аспекти екологічної безпеки як складників національної безпеки держав.

Внутрішньополітичні механізми забезпечення національної безпеки України, поміж інших питань, розглянуто у 2-й частині 70-го випуску збірника наукових праць «Актуальні проблеми міжнародних відносин» виданого Інститутом міжнародних відносин Національного університету імені Тараса Шевченка у 2007 році (ред.: Губерський Л. В.).

79-й випуск журналу наукових праць «Нова парадигма» 2008 року містить теорію та історію владних інститутів як суб'єктів саморозгортання демократії, перспективи втілення євроінтеграції України в контексті конфліктогенності її внутрішньополітичних процесів.

Круглі столи — невіддільна частина комунікативного процесу наукового та експертного товариства. Такий формат передбачає подальшу публікацію матеріалів з висвітленням проблем політичної, національної безпеки.

Так, внутрішньополітичну нестабільність як стримувальний фактор для європейської інтеграції держави розглянуто на міжнародному круглому столі «Україна — ЄС: на шляху до нового формату відносин» матеріали якого опубліковано 28 квітня 2008 року Національним інститутом проблем міжнародної безпеки (ред.: Парахонський Б. О.).

За матеріалами круглого столу, що відбувся 19 лютого 2014 року Національною академією державного управління при Президенті України видано збірку «Державне реагування на загрози національним інтересам України: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання» (ред.: Ващенко К. О., Ситник Г. П.). На заході розглянуто роль неурядових організацій в реагуванні на загрози національній безпеці та етнополітичні чинники функціонування системи національної безпеки. Також, проведено дискурс сучасних українських мас-медіа як фактору впливу на внутрішньополітичну стабільність.

За круглим столом «Роль політології у науковому забезпеченні реформи політичної системи України» у 2006 році розглядалася роль політології у реформуванні політичної системи України (ред.: Чирков В. М.). На заході висвітлено проблеми становлення сучасної політичної культури, легітимності політичної влади в процесі формування регіональних лідерів, роль політичних партій у партійних системах на пострадянському просторі, інтегрування в загальноукраїнський контекст меншинських народів-етносів, а також вплив геополітичного чинника на внутрішньополітичну ситуацію.

У розробку питання забезпечення внутрішньополітичної безпеки внесли важливий внесок публічні безпекові дискусії. Останніми роками можемо помітити розширення експертного кола шляхом утворення специфічного публічного міжекспертного інформаційного середовища. Воно продукує певний інформаційний продукт де формується єдиновірна суспільна думка.

Експертні дискусії щодо внутрішньополітичної безпеки та національної безпеки, проводяться як на регіональних, так і на міжнародних безпекових форумах, зокрема, Львівському Безпековому Форумі, Київському Безпековому Форумі, Міжнародному форумі з питань безпеки в Галіфаксі, Міжнародному безпековому форумі у Братиславі, Мюнхенській конференції з безпеки.

Щорічні безпекові заходи збирали урядовців, представників парламентів демократичних країн світу, наукових фахівці, експертів з безпеки та оборони. За результатами зустрічей випускалися *інформаційні огляди*, публікації та записи

трансляцій, що сприяли формуванню спільної уяви про безпеку. Зокрема, Звернення Національного круглого столу під егідою Київського Безпекового Форуму «Єдність народу. Захист демократії. Оборона держави» опубліковано 22 січня 2022 року за посиланням: <http://surl.li/grpof>.

У вітчизняній політичній думці висвітлюються ключові аспекти внутрішньополітичної безпеки України, головним чином, постає проблема приведення до єдиної системи внутрішніх політичних функцій громадянського суспільства. Проблеми взаємодії громадян з громадянами чи громадян з державою — це ключова сфера формування загроз національній безпеці держави.

Держава на регулярній основі шляхом реалізації своїх функцій аналізує проблеми національній безпеці. За результатами аналізу формується державна політика. Висновки ми спостерігаємо у вигляді: Стратегії національної безпеки, Концепції національної безпеки, Доктрини національної безпеки тощо.

Національний інститут стратегічних досліджень на постійній основі за результатами експертних опитувань готує *аналітичні записки*, зокрема, щодо оцінки системи національних політичних інтересів України. Так, одне із досліджень 2011 року показує, що пріоритетним в політичних національних інтересах є: суспільна стабільність та ненасильницьке розв'язання внутрішніх конфліктів, реалізація політичних інтересів соціальних груп, підвищення політичної культури народу, демократична спадковість політичного режиму, внутрішньої та зовнішньої політики.

Вважаємо за доречне згадати також і про *навчальні посібники*, що описують історичні основи та фундаментальні знання про внутрішньополітичну обстановку українського суспільства, зокрема, в історичному розрізі.

Так, навчальний посібник у двох книгах «Історія України» Чуткого А. І. висвітлює історію України, ставлення до війни українських політичних партій і організацій, наводить інформацію про більшовицько-українську війну, українське культурне та церковне життя 1921–1928 років, встановлення тоталітарного режиму в СРСР, колективізацію та Голодомор 1932–1933 років, відновлення політичної незалежності, внутрішньополітичне життя держави 1994–2003 років, президентські вибори у 2004 років.

У навчальному посібнику Литвина В. М., Мордвінцева В. М. та Слюсаренко А. Г. «Історія України» проаналізовано історію України, розкрито її соціально-політичні, етнічні, культурні аспекти. Зокрема, розглянуто внутрішньополітичні реформи княгині Ольги та князя Володимира, внутрішню та зовнішню політику Данила Романовича, соціальну боротьбу українського народу у першій половині XIX ст. та інше.

Таблиця 1

Розробка проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки України

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
0	0	0	0	0	0	4	6	11	7	2	2	0	1	3	1	1	0	1	3	0	4

Джерело: власне авторське узагальнення

Суть, особливості, напрями та конкретні завдання внутрішньополітичної безпеки розкриті у частині I навчального посібника «Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України» авторства Омельчука В.А., Стрельбицького М.П., Гордієнка С.Г., Кислого А.М. та інших. У праці розкрито місце внутрішньополітичної безпеки як складової безпеки української державності.

2021 року вийшла друком книга «Українське століття (1921–2021). Витоки, уроки, перспективи державотворення». У *нарисах* творчого колективу на чолі із Т. Водотикіною та В. Смолій внутрішньополітичні та соціально-економічні процеси після 1990 року показані крізь призму протистояння з Росією спершу в дипломатичній, економічній, енергетичній, гуманітарній сферах, а від початку збройної агресії — і в безпековій сфері.

Підсумовуючи кількісний показник звернень до висвітлення проблеми внутрішньополітичної безпеки відобразимо у Таблиці 1 числові значення.

Висновки та перспективи. Отже, ми зібрали матеріали, що стосуються питання забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. Аналіз матеріалів було викладено послідовно починаючи з монографії, дисертацій та статей.

Перш за все відзначимо, що зазначеним працям притаманна актуальність, об’єктивність та своєчасність, оскільки вітчизняні дослідники мали

зможу отримати матеріал для дослідження практично у зв’язку із активними громадськими та суспільно-політичними процесами в Україні.

Загалом перелічені публікації відображають зацікавленість проблематикою та змальовують фактичний стан розробки проблеми, проте, на нашу думку, таких публікацій не так вже й багато та відчувається певна інформаційна потреба. Праць про забезпечення внутрішньополітичної безпеки, з огляду на зібраний матеріал, не достатньо для змалювання проблематики в повній мірі.

Підсумовуючи матеріал у числовому виразі, ми відобразили отримані дані у діаграмі (Рисунок 1), що показує більш та менш активні періоди. Відзначимо зростання 2006–2008 років — післяреволюційний період. 2013–2014 роки передреволюційні. 2018–2019 роки активні передвиборчі процеси.

Також слід зазначити, що розглянуті праці, безумовно, відіграли значну роль у розвитку дослідження проблеми та допомагають зорієнтуватись у головних напрямках еволюції питання, проте проблемно-ключові питання не знайшли свого концептуального аналізу. Попри наявність всього обсягу літератури в таких галузях знань як «Право» і «Соціальні та поведінкові науки» (за спеціальністю «Політологія») саме в галузі «Публічне управління та адміністрування» поки відсутній комплексний теоретичний аналіз проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки України.

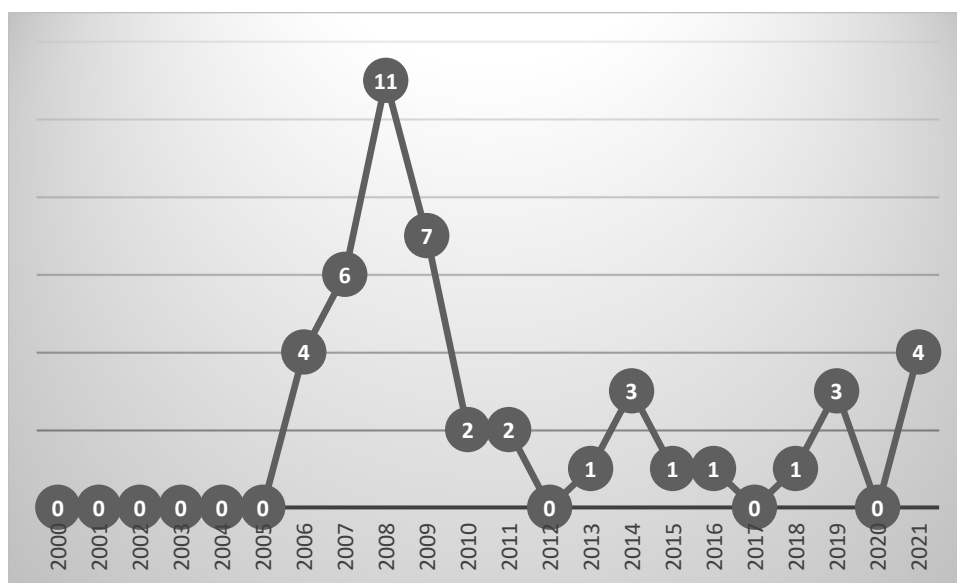

Рис. 1. Стан розробки проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки України у графічному виразі

Джерело: власна авторська розробка

Література

1. Власюк О.С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: Вибр. наук. пр. Київ: НІСД, 2016. 528 с.
2. Гулай В.В. Внутрішньополітична безпека України крізь призму концептуалізації гібридних викликів та загроз (2014–2018 рр.). *Studia Politologica Ucraino-Polona*. 2018. № 8. С. 119–125.
3. Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України: навчальний посібник: у 2-х ч.: Ч. I / В.А. Омельчук та ін.; заг. ред. А.М. Кислого. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 304 с.
4. Кремень В.Г. Політична безпека України: концептуальні засади та система забезпечення: монографія. Київ: МАУП, 1998. 92 с.
5. Омельченко С.В. Політична безпека: внутрішньополітичні виклики та загрози. Політичні інститути та процеси. 2021. № 6. С. 50–53. doi: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-6.8>
6. Паламарчук М.О. Інституційна деградація як стратегічний виклик внутрішньополітичній безпеці України. *Політ. менеджм.* 2010. № 6. С. 142–149.
7. Паламарчук М.О. Ефективність механізмів народовладдя як основа внутрішньополітичної безпеки України: автореф. дис. канд. політ. наук: Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. К., 2007. 16 с.
8. Паламарчук М.О., Литвиненко О.В. Механізми народовладдя і внутрішньополітична безпека: монографія. К.: Інтертехнологія, 2009. 143 с.
9. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концепт-ні та організаційно-правові засади): Підручник. К.: НАДУ, 2011. 730 с.
10. Huntington, S.P. *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University Press, 1968. 488 p.
11. Przeworski A. *Democracy and the Limits of Self-Government*; Cambridge: Cambridge University Press, 2010. doi: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511778490>
12. Lelechenko A.L. Mechanisms for ensuring internal political security in conditions of democratization of civil society. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok* [Online]. 2022. Vol. 3. doi: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2022.3.1>

References

1. Vlasjuk O.S. Nacionaljna bezpeka Ukrajinu: evolucija problem vnutrishnjoji polityky: Vybr. nauk. pr. Kyjiv: NISD, 2016. 528 s.
2. Ghulaj V.V. Vnutrishnjopolitychna bezpeka Ukrajinu krizj pryzmu konceptualizaciji ghibrydnykh vyklykiv ta zaghroz (2014–2018 rr.). *Studia Politologica Ucraino-Polona*. 2018. № 8. S. 119–125.
3. Zabezpechennja nacionaljnoji bezpeky za osnovnymy naprjamamy zhyttjedijalnosti Ukrajinu: navchalnyj posibnyk: u 2-kh ch.: Ch. I / V.A. Omeljchuk ta in.; zagh. red. A.M. Kyslogho. Kyjiv: Mizhregionalna Akademija upravlinnja personalom, 2021. 304 s.
4. Kremenj V. Gh. Politychna bezpeka Ukrajinu: konceptualjni zasady ta systema zabezpechennja: monoghrafija. Kyjiv: MAUP, 1998. 92 s.
5. Omeljchenko S.V. Politychna bezpeka: vnutrishnjopolitychni vyklyky ta zaghrozy. Politychni instytuty ta procesy. 2021. № 6. S. 50–53. doi: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-6.8>
6. Palamarchuk M.O. Instytucijna deghradacija jak strategichnyj vyklyk vnutrishnjopolitychnij bezpeci Ukrajinu. *Polit. menedzhm.* 2010. № 6. S. 142–149.
7. Palamarchuk M.O. Efektyvnistj mekhanizmv narodovladdja jak osnova vnutrishnjopolitychnoji bezpeky Ukrajinu: avtoref. dys. kand. polit. nauk: Nac. in-t probl. mizhnar. bezpeky. K., 2007. 16 s.
8. Palamarchuk M.O., Lytvynenko O.V. Mekhanizmy narodovladdja i vnutrishnjopolitychna bezpeka: monoghrafija. K.: Intertekhnologhija, 2009. 143 s.
9. Sytnyk Gh.P. Derzhavne upravlinnja u sferi nacionaljnoji bezpeky (koncept-ni ta orghanizacijno-pravovi zasady): Pidruchnyk. K.: NADU, 2011. 730 s.
10. Huntington, S.P. *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University Press, 1968. 488 p.
11. Przeworski A. *Democracy and the Limits of Self-Government*; Cambridge: Cambridge University Press, 2010. doi: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511778490>
12. Lelechenko A.L. Mechanisms for ensuring internal political security in conditions of democratization of civil society. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok* [Online]. 2022. Vol. 3. doi: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2022.3.1>

Сердюкова Олена Євгенівна

*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу
Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля*

Serdiukova Olena

*Candidate of Sciences in Public Administration (PhD),
Senior Lecturer of the Department of Public Administration, Management and Marketing
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University
ORCID: 0000-0002-2745-4040*

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-5-8983

ДЕРЖАВНІ ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

STATE INFORMATION SYSTEMS AS A TOOL FOR RECONSTRUCTION OF UKRAINE

Анотація. Вступ. Відновлення територій, постраждалих від військової агресії РФ, є пріоритетним завданням держави та органів місцевого самоврядування, своєрідним викликом щодо спроможності влади подолати наслідки військових дій.

Обсяги руйнувань, які зазнали українські території, є беспрецедентними в сучасному світі, і потребують якісного та швидкого відновлення, що повинно розпочатися якомога раніше. Для розуміння обсягів відтворення та планування відбудови територій, оцінки розміру руйнувань та необхідних фінансових ресурсів, забезпечення прозорості процесів надання та цільового використання коштів держава та органи місцевого самоврядування повинні володіти повною та достовірною інформацією щодо масштабів і характеру руйнувань, а також стану процесів відновлення. Така інформація представляє собою величезний масив даних, які необхідно систематизувати та опрацювати. Вирішити цю проблему дозволяють сучасні електронні інструменти та системи відкритих даних, які в умовах швидкої цифровізації, гіджиталізації та автоматизації державного управління вийшли на якісно новий рівень функціонування.

Мета. Метою статті є дослідження процесів функціонування інформаційних систем як інструментів відновлення територій та з'ясування зв'язків між органами публічного управління різного рівня в процесі відновлення.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правові акти щодо компенсації за зруйноване/пошкоджене майно внаслідок військової агресії РФ та його відновлення; 2) праці науковців, які стосуються використання інноваційних цифрових інструментів в державному управлінні.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення та групування (для характеристики інформаційних систем як інструментів відновлення територій України, постраждалих внаслідок військової агресії, визначення проблем їх функціонування, а також шляхів вирішення); формалізації, аналізу та синтезу, індукції та дедукції (для побудови схеми взаємозв'язків між органами публічного управління в процесі відновлення територій, постраждалих внаслідок військової агресії РФ); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Результати. У науковій статті узагальнено інформацію щодо діючих в Україні електронних інформаційних систем щодо пошкодженого/знищеного майна та статусу його відновлення внаслідок військової агресії Російської Федерації, визначено їх основні характеристики. Встановлено зв'язки між органами публічного управління в процесі відновлення територій, постраждалих від військової агресії РФ, через застосування державних інформаційних систем. З'ясовано основні нормативно-правові акти, що регулюють відносини в сфері відновлення знищеного та пошкодженого майна внаслідок військової агресії РФ. Визначено та згруповано основні проблеми функціонування Державного реєстру пошкодженого та знищеного майна та запропоновано шляхи їх вирішення.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на аналізі нормативно-правових актів, що стосуються процесів відновлення територій України, постраждалих внаслідок військової агресії РФ, в тому числі, що знаходяться в тимчасовій окупації, визначенні проблемних питань та пошуку шляхів їх вирішення. Це надасть змогу вдосконалити механізм виплати компенсацій за зруйноване/пошкоджене майно та пришвидшить процеси відновлення.

Ключові слова: державна інформаційна система, реєстр, знищене та пошкоджене майно, нормативно-правовий акт, органи місцевого самоврядування, військові адміністрації.

Summary. Introduction. The reconstruction of the territories affected by the military aggression of the Russian Federation (RF) is a priority task of the state and local government authorities and a challenge to the government authorities' ability to overcome the consequences of military actions.

The extent of the destruction that the Ukrainian territories suffered is unprecedented in the modern world and requires high-quality and rapid reconstruction, which should begin as soon as possible. To understand the scope of reconstruction and territories reconstruction planning, to assess the destruction amount and necessary financial resources, and to ensure the transparency of providing and targeted use of funds processes, the state and local government authorities must have the complete and reliable information on the scale and nature of the destruction, as well as the status of the reconstruction processes. Such information represents a vast array of data that must be systematized and processed. This problem can be solved by modern electronic tools and open data systems, which have reached a qualitatively new level of functioning in the conditions of rapid digitization and automation of public administration.

Purpose. The article aims to study the functioning of information systems processes as territories reconstruction of tools and clarify the connections between public administration authorities of different levels in the reconstruction process.

Materials and methods. The research materials are: 1) normative-legal acts regarding compensation for destroyed/damaged property because of military aggression of the RF and its reconstruction; 2) scientists' works related to the use of innovative digital tools in public administration.

During carrying out the research, the following scientific methods were used: theoretical generalization and grouping (to characterize information systems as reconstruction tools of Ukraine territories affected by military aggression, to determine the problems of their functioning, and ways to solve them); formalization, analysis and synthesis, induction and deduction (to build a relationships scheme between public administration authorities during reconstruction the territories affected by the military aggression of the RF); logical generalization of results (draw conclusions).

Results. The scientific article summarizes information on electronic information systems existing in Ukraine regarding damaged/destroyed property and the status of its reconstruction because of the military aggression of the RF and defines its main characteristics. Connections between public administration authorities during the reconstruction of the territories affected by the military aggression of the RF by using state information systems have been established. The main normative-legal acts regulating relations in the field of reconstruction of destroyed and damaged property because of the military aggression of the RF have been clarified. The main functioning problems of the State Register of Damaged and Destroyed Property have been identified and grouped, and ways to solve them have been proposed.

Discussion. It is proposed to focus attention on the analysis of normative-legal acts related to the processes of reconstruction of the territories of Ukraine affected by the military aggression of the RF in further scientific research, including those under temporary occupation, identifying problematic issues and finding ways to solve them. This will make it possible to improve the compensation mechanism for destroyed/damaged property and speed up the recovery processes.

Key words: state information system, register, destroyed and damaged property, normative-legal act, local government authorities, military administrations.

Постановка проблеми. Відновлення територій, постраждалих від військової агресії РФ, є пріоритетним завданням держави та органів місцевого самоврядування, своєрідним викликом щодо спроможності влади подолати наслідки військових дій.

Обсяги руйнувань, які зазнали українські території, є безпрецедентними в сучасному світі, і потребують якісного та швидкого відновлення, що повинно розпочатися якомога раніше. Проте, для розуміння обсягів відтворення та планування відбудови територій, оцінки розміру руйнувань та необхідних фінансових ресурсів, забезпечення прозорості процесів надання та цільового використання коштів держава та органи місцевого самоврядування повинні володіти повною та достовірною інформацією щодо масштабів і характеру руйнувань, а також стану процесів відновлення. Така інформація в межах однієї громади, не говорячи про масштаби усєї країни, постраждалої від війни, представляє собою величезний масив даних, які необхідно систематизувати та опрацьовувати. Вирішити цю проблему дозволяють сучасні електронні

інструменти та системи відкритих даних, які в умовах швидкої цифровізації, діджиталізації та автоматизації в сфері державного управління вийшли на якісно новий рівень функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню ефективності використання цифрових інструментів в різних сферах суспільної діяльності присвячували свої наукові праці такі відомі українські вчені як О. Бухтатий, Р. Войтович, В. Куйбіда, І. Малий, Н. Новицька, Т. Обелець, К. Сімаков, М. Цедік та ін.

Але, не зважаючи на значну кількість наукових праць в сфері цифровізації державного управління, здебільшого розглядалися проблеми запровадження електронного врядування як форми державного управління. В українських наукових виданнях проблематика застосування державних інформаційних систем в процесах управління такими масштабними процесами як відновлення територій поки що докладно не досліджувалась. Тому розвідки у напрямку ефективності використання органами публічного управління сучасних

цифрових інструментів в процесах відбудови України, визначення їх ролі, функцій та зв'язків, проблем застосування та пошук шляхів їх вирішення набувають особливого теоретичного та практичного значення в умовах прагнення держави до швидкого та якісного відновлення її територій.

Формулювання мети статті. *Метою статті* є дослідження процесів функціонування інформаційних систем як інструментів відновлення територій та з'ясування зв'язків між органами публічного управління різного рівня в процесі відновлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українське суспільство, яке перебуває сьогодні в зоні системної кризи та найбільш великих загроз свого існування за роки новітньої історії, потребує нового публічного управління, побудованого на творчому поєднанні ресурсів стабільності, керованості і дозованого економічного ризику в наступних сферах господарювання: енергетичній, фінансовій, інформаційній, банківській, децентралізації публічного управління та електронного врядування, локалізації тіньової економіки та жорсткої боротьби з корупцією. Цього можна досягти лише за умови одночасного впровадження інноваційних технологій (наприклад цифрової трансформації) та формування нових правил (інституційних змін) в публічному управлінні через механізм ухвалення відповідних рішень [2]. Впровадження цифрових технологій обробки значного масиву даних в процесі оцінки обсягу руйнувань та збитків, нанесених Україні внаслідок військової агресії РФ, дозволяють обробити величезний масив даних і швидко систематизувати інформацію щодо об'єктів знищеного/пошкодженого майна.

Величезні обсяги руйнувань, що зазнала наша держава внаслідок військової агресії Російської Федерації, необхідність їх обліку, систематизації та оцінки розміру збитків для визначення масштабів відновлення країни викликала необхідність створення єдиних баз даних, що містили б в собі достовірну інформацію щодо таких пошкоджень.

Сьогодні в Україні діє чотири системи обліку пошкодженого/зруйнованого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації, та стану його відновлення. Нормативно-правовим актом, що визначає основи функціонування всіх чотирьох систем є Закон України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних», оскільки всі вони містять в собі різного роду геопросторові дані [6, ст. 5]. Крім того, порядок функціонування інформаційних систем регулюють і окремі нормативно-правові акти, що стосуються безпосередньо майже кожної з них.

До таких систем відносяться Державна електронна система обліку руйнувань, статусу відновлення інфраструктури України (далі — ДСР), Державний реєстр майна, пошкодженого та

знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації (далі — РПЗМ), GIS-портал або GIS-DATA, Єдина цифрова інтегрована інформаційно-аналітична система управління процесом відбудови об'єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури (далі — ЄЦС).

Схема взаємозв'язків між органами публічного управління в процесі відновлення територій, постраждалих внаслідок військової агресії РФ, через застосування існуючих державних інформаційних систем наведена на рис. 1.

Державна електронна система обліку руйнувань, статусу відновлення інфраструктури України (ДСР), запроваджена Офісом Президента України. Держателем цієї системи є Офіс Президента України, наповнювачами — обласні військові адміністрації на підставі даних, що надаються органами місцевого самоврядування або органами, що виконують їх повноваження на місцях (військові та військово-цивільні адміністрації). Ця інформаційна система створювалася Офісом Президента України для визначення обсягу коштів, необхідних для відновлення об'єктів, визначення першочергових заходів з відновлення територій після деокупації та закінчення бойових дій, не витрачаючи час на формування місцевих реєстрів.

ДСР містить в собі дані щодо 84 типів об'єктів, які відносяться до 17 секторів господарювання. В системі міститься інформація, що включає в себе загальні характеристики об'єкту (загальну площу будівлі, площу руйнувань, кількість поверхів, кількість під'їздів, загальну кількість квартир в будинку, визначення статусу зруйнованого чи пошкодженого), дані про об'єкт (незавершене будівництво, рік введення в експлуатацію, чи є об'єкт культурною спадщиною, кадастровий номер земельної ділянки), кількість мешканців, що зареєстровані, проживали та планують повернутися, рівень руйнації, інформацію про несучі та огорожуючі конструкції, покрівлю, вікна, фасад, елементи благоустрою, інформація про власника та балансоутримувача об'єкту, дата та фото руйнувань. В цій системі можна вносити зміни щодо внесеної інформації, актуалізуючи дані, а також зазначати інформацію, що стосується відновлення об'єкту, враховуючи обсяги необхідних коштів.

На сьогодні відсутній нормативно-правовий акт, що визначав би порядок функціонування ДСР. Наповнення цієї інформаційної системи здійснюється за допомогою владних важелів впливу від органу державної влади вищого рівня до органів державної влади нижчого рівня чи органів місцевого самоврядування відповідно до ієрархічної структури;

Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації (РПЗМ) запроваджений

Кабінетом Міністрів України із прийняттям 26 березня 2022 року Постанови № 380. Держателем реєстру є Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України, яке організовує роботу, пов'язану з провадженням діяльності щодо ведення Реєстру пошкодженого та знищеного майна [4, п. 21]. Наповнювачами реєстру є органи місцевого самоврядування, які отримують доступ до реєстру у встановленому порядку. Нормативно правовою основою функціонування РПЗМ є Порядок подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26 березня 2022 р. № 380 (далі — Постанова № 380).

РПЗМ є єдиною державною інформаційно-комунікаційною системою, яка призначена для збирання, накопичення, обліку, обробки, зберігання та захисту інформації (документів) про пошкоджене та знищене нерухоме майно, просторові координати об'єктів, осіб, нерухоме майно яких пошкоджено або знищено, шкоду та збитки, завдані внаслідок пошкодження такого майна, та іншу інформацію [4, п. 14],

Сьогодні, на наш погляд, цей реєстр є найдієвішим інструментом процесу відновлення громад, інформаційні дані якого використовуються в процесі виплати компенсації за зруйноване/пошкоджене майно. Станом на 08.06.2023 (за два тижні функціонування послуги «Відновлення») грошову допомогу для дрібного ремонту власного житла отримають 8 заявників з Ірпінської громади Київської області та Селидівської громади Донецчини. Загальна сума нарахованих коштів складає понад 847 тисяч гривень [1]. Послуга «Відновлення» стала доступною для отримання компенсації за пошкоджене житло внаслідок військової агресії РФ з 22.05.2023 — набуття чинності Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» [5].

Вже сьогодні вживаються заходи стосовно забезпечення взаємодії двох інших державних інформаційних систем, які запроваджуються в Україні

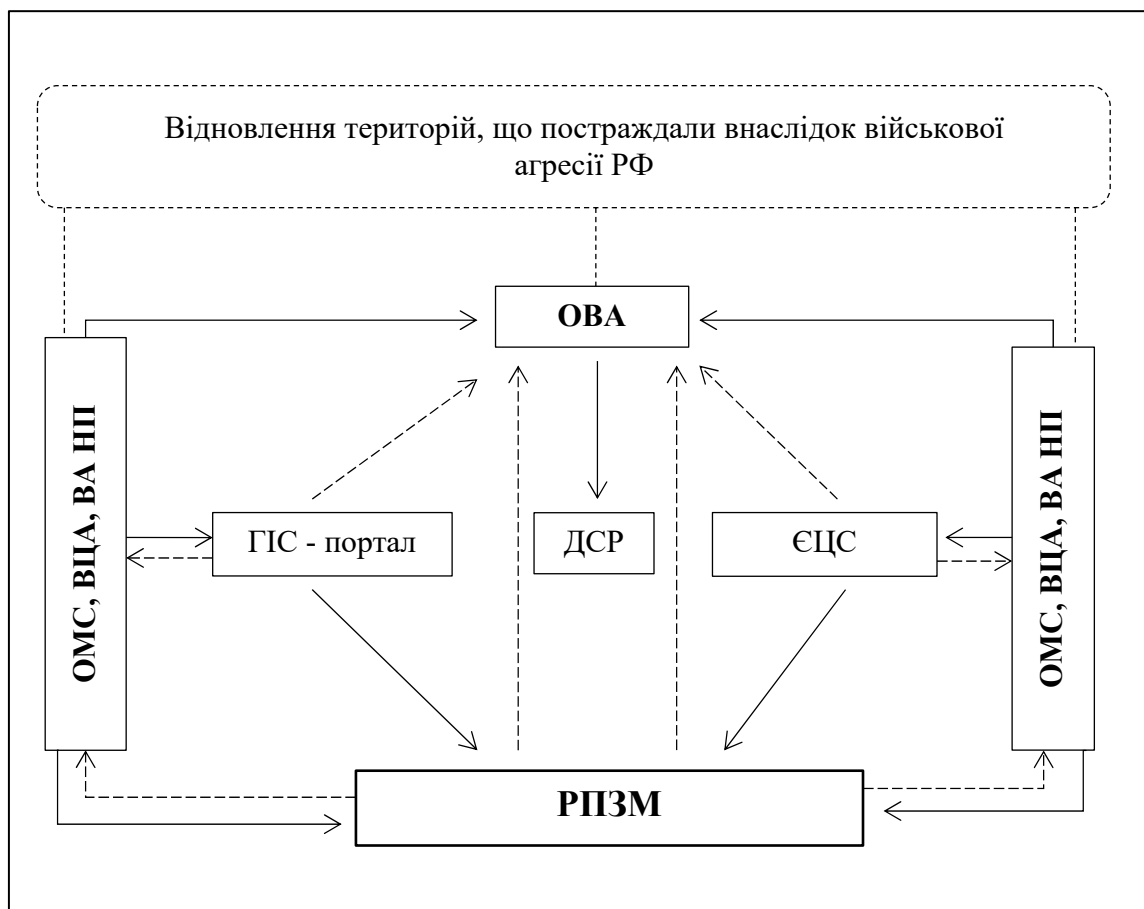

Рис. 1. Схема взаємозв'язків між органами публічного управління в процесі відновлення територій, постраждалих внаслідок військової агресії РФ

Джерело: узагальнено автором на основі [4–8]

та будуть розглянуті нижче, і акумулюють в собі інформацію стосовно процесів відновлення України, з РПЗМ, визначаючи його пріоритетну роль в процесах відновлення.

Проте, враховуючи важливість його функціонування і необхідність взаємодії з іншими державними інформаційними системи, не зважаючи на короткий термін фактичного існування РПЗМ, можна виділити основні проблеми, що сформульовані автором на підставі аналізу норм Постанови № 380 і власного досвіду роботи з реєстром, та згрупувати їх за способом вирішення наступним чином:

1. Організаційні — ті, що стосуються питань організації роботи з РПЗМ:

- 1) Відсутність у реєстраторів РПЗМ з тимчасово окупованих територій та територій, де ведуться бойові дії, які зазнали найбільших ушкоджень (більше 90% об'єктів нерухомого майна (далі — ОНМ)) доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (далі — ДРРП) з метою виконання норм Постанови № 380 — підтвердження факту наявності у заявника права власності на ОНМ; пришвидшення опрацювання інформаційних повідомлень, поданих заявниками за допомогою застосунку Дія, без витребування додаткової інформації, у разі наявності її в ДРРП. Такий доступ був припинений посадовим особам місцевого самоврядування територій, де велись активні бойові дії та які опинились в тимчасовій окупації, в перші тижні військового вторгнення РФ (Луганська, Донецька, Херсонська, Миколаївська, Запорізька області).
- 2) Відсутність у реєстраторів РПЗМ з тимчасово окупованих територій та територій, де ведуться бойові дії, доступу до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань з метою виконання норм Постанови № 380 — підтвердження факту права власності у юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців на ОНМ, відстеження правонаступництва у разі припинення юридичної особи, зокрема під час внесення до РПЗМ житлових будинків, управителем яких не є ОСББ або відсутня інформація про компанію-управитель [4, п. 4].
- 3) Необхідність отримання нового кваліфікованого електронного ключа та доступу до РПЗМ при створенні військових, військово-цивільних адміністрацій, їх реорганізації, припиненні повноважень органів місцевого самоврядування, зміни назви виконавчих органів місцевого самоврядування, вже працюючих реєстраторів, що припиняє на певний час процес обробки інформаційних повідомлень та внесення необхідних даних до РПЗМ. На наш погляд, доречно спростити цю процедуру, замінивши її повідомленням відповідного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування ДП «Дія» з наданням виписки або витягу з Єдиного

державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань без припинення функцій реєстратора РПЗМ.

2. Нормативно-правові — ті, що потребують вирішення нормативно-правовим шляхом:

- 1) Відсутність правовстановлюючих документів на житло (квартиру, будинок, ін.) у особи, майно якої зруйновано/пошкоджено: згоріли, залишилися на тимчасово окупованій території тощо. На сьогодні відсутній реальний, працюючий механізм щодо відновлення документів про право власності на ОНМ, не внесених до ДРРП, для осіб з тимчасово окупованих територій та територій, де ведуться активні бойові дії. Це унеможлиблює отримання власниками майна компенсації відповідного типу. Вирішення в судовому порядку затягується в часі та здійснює додаткове навантаження на суди, враховуючи значну кількість звернень, крім того, для прийняття рішення часто немає необхідної доказової бази. На наш погляд, необхідно розробити такий механізм, застосовуючи інститут свідків, використання копій документів, що надавалися в будь-які органи та установи та ін. заходи.
- 2) Відсутність зареєстрованого права власності в ДРРП. Для отримання компенсації за зруйноване/пошкоджене майно внаслідок військової агресії РФ законодавство вимагає у заявника обов'язковість зареєстрованого права власності на ОНМ в ДРРП. Навіть при наявності оригіналів документів заявник не може отримати компенсацію без внесення її до ДРРП. Внесення до ДРРП ОНМ передбачає певні заходи, а саме надання інформаційної довідки з БТІ про реєстрацію права власності за відповідною особою та наявність технічного паспорту, який внесений до Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва. Обидві вимоги постраждалим особам неможливо виконати, оскільки практично всі архіви БТІ залишилися на тимчасово окупованих територіях та були розграбовані або знищені внаслідок бойових дій. На наш погляд, необхідно на законодавчому рівні спростити цей механізм, скасувавши для таких територій надання перелічених вище документів.
- 3) Неможливість коректного внесення даних до РПЗМ в певних ситуаціях, зокрема коли власник помер, а спадкоємець на стадії оформлення документів. При цьому, проблемою є оформлення спадщини для об'єктів, які залишилися на тимчасово окупованій території. На сьогодні ця процедура не може бути здійснена до деокупації території, що унеможлиблює отримання компенсації спадкоємцями. На наш погляд, вирішення цієї проблеми можливе тільки із прийняттям відповідного нормативно-правового акту, що визначить процедуру оформлення спадщини для ОНМ, розташованих на тимчасово окупованих територіях та територіях, де ведуться бойові дії.

3. Функціональні — ті, що стосуються функціоналу РПЗМ, і які можуть бути вирішені за допомогою коригування існуючого функціоналу чи введенням нового технічними засобами або відповідним наповненням:

- 1) Відсутність функціоналу подання юридичними особами та ФОП інформаційного повідомлення про пошкоджене/знищене майно за допомогою порталу Дія з метою проведення повного опрацювання ОНМ в РПЗМ (наразі лише внесення даних про власника (юридичну особу, ФОП) та внесення відомостей про пошкоджений/знищений ОНМ).
- 2) Відсутність функціоналу подання інформаційного повідомлення про пошкоджений/знищений нежитловий ОНМ за допомогою порталу Дія з метою проведення повного його опрацювання в РПЗМ.
- 4) Відсутність функціоналу в РПЗМ під час занесення даних про власника (співвласника) пошкодженої/знищеної квартири заповнення не лише номеру та серії паспорта особи (у разі відсутності РНОКПП), а й належності до громадянства іншої країни, якщо документом, що посвідчує особу, є паспорт громадянина іншої держави.
- 5) Відсутність функціоналу в Звітах щодо формування переліку інформаційних повідомлень стосовно певної територіальної громади за весь період (минулий та поточний рік) з даними про заявника. Наразі, з метою отримання даних про заявника інформаційного повідомлення необхідно щоразу користуватися послугою 4.04 Перегляд даних заявника інформаційного повідомлення чи 4.02 Перегляд даних інформаційного повідомлення, що значно сповільнює опрацювання інформаційних повідомлень та внесення відповідного ОНМ до РПЗМ.
- 6) Під час прив'язки інформаційного повідомлення в РПЗМ за допомогою послуги 4.01 Прив'язка інформаційного повідомлення до ОНМ не завжди висвітлюється власник під час обрання ОНМ, до якого здійснюється прив'язка, хоча дані про власника під час реєстрації ОНМ в РПЗМ були внесені та підписані реєстратором.

4. Інформаційні — ті, що стосуються інформаційних даних, що вносяться до РПЗМ:

- 1) Подання інформаційного повідомлення невідповідною особою, визначеною п. 2 Порядку подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації, затвердженого Постановою № 380 [4, п. 2]. На наш погляд, необхідно обмежити функціонал щодо подання інформаційного повідомлення невідповідними особами, автоматично перевіряючи право власності. Проте, використання такого механізму можливо лише при внесення всіх ОНМ в ДРРП. Іншим шляхом

вирішення цієї проблеми вважаємо запровадження адміністративних стягнень, визначених на рівні держави із внесенням відповідних змін до нормативно-правових актів, за недостовірні відомості в інформаційному повідомленні, подані відповідною особою, зокрема щодо прав власності на об'єкт та стану руйнації такого об'єкту.

- 2) Невідповідність переліку адрес, здебільшого сільських, селищних територій, деяких житлових районів міст, що входять до складу територіальної громади, визначених в застосунку Дія, переліку адрес, визначених в РПЗМ. Для вирішення цієї проблеми необхідно ув'язати ці дві інформаційні системи з Державним адресним реєстром, використовуючи його дані.
- 3) Неможливість відображення на мапі нежитлових об'єктів нерухомого майна в РПЗМ, яким в поштової адресі не присвоєно окремого номеру будинку, лише вулиця (наприклад, об'єкти незавершеного будівництва) тощо. В даному випадку, на наш погляд, доречна прив'язка до сформованої земельної ділянки, що вимагає функціональну взаємодію РПЗМ з Державним земельним кадастром.

Зазначені проблеми потребують термінового вирішення, враховуючи нагальну необхідність в користуванні РПЗМ при виплатах компенсації за зруйноване/пошкоджене майно та відбудови постраждалих внаслідок військової агресії РФ територій. Також слід зазначити, що наведена класифікація проблем роботи з РПЗМ не є вичерпною і може бути вдосконалена.

GIS-портал або GIS-DATA — це геоінформаційна електронна система каталогізованих джерел гео-даних, багатопланових е-карт, їх застосування для управління громадами/регіонами. Вона призначена для збору, зберігання, аналізу та візуалізації просторових даних про об'єкти в населених пунктах. Означений реєстр почав працювати ще до початку повномасштабного вторгнення, в подальшому планується вжиття заходів щодо можливої його прив'язки до РПЗМ. Сьогодні в ньому акумулюється вся інформація щодо руйнування об'єктів громад, оцінки збитків та процесів відбудови таких об'єктів. Держателем цієї системи є Державне агентство з відновлення та розвитку інфраструктури України.

Нормативно правовим підґрунтям функціонування системи є Закон України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних» та Порядок реалізації експериментального проекту щодо моніторингу завданих пошкоджень та руйнувань за регіонами України внаслідок збройної агресії Російської Федерації на основі геоінформаційної системи, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 року № 726. Цей порядок визначає механізм здійснення моніторингу завданих пошкоджень та руйнувань за регіонами України внаслідок збройної агресії Російської Федерації на основі геоінформаційної

системи. Моніторинг проводиться з метою збирання узагальнених даних про пошкодження та руйнацію внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України в розрізі регіонів, районів, територіальних громад та населених пунктів, що в перспективі можуть бути використані для: визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації; визначення обсягу фінансових ресурсів, необхідних для відновлення об'єктів моніторингу в розрізі регіонів, районів, територіальних громад та населених пунктів, які постраждали від збройної агресії Російської Федерації проти України; визначення розміру завданих збитків Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації для підготовки відповідних позовів проти держави-агресора; обґрунтування обсягу необхідних коштів, що залучатимуться за рахунок міжнародної допомоги та/або коштів держави-агресора (її заморожених резервів) для відновлення регіонів України; підготовки змін до нормативно-правових актів та документів, що визначають державну регіональну політику, в тому числі до Державної стратегії регіонального розвитку, регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації [8, п. 1, 5].

ЄЦС — інформаційно-комунікаційна система, призначена для автоматизації планування фінансування робіт з відновлення та/або відбудови об'єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури, а також моніторингу процесу відновлення та/або відбудови об'єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури та використання фінансових ресурсів [7, п. 2]. Означена система складається з певних підсистем, реєстрів та процесів обміну даними між ними. При цьому, в цій системі буде акумулюватися інформація щодо процесів фізичного відтворення об'єктів пошкодженого/знищеного майна та процесів відновлення функціонування таких об'єктів. Держателем цієї системи також є Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України, а технічним адміністратором Єдиної цифрової системи є Агентство відновлення з відновлення та розвитку інфраструктури України, яке планує та організовує роботу в Єдиній цифровій системі з іншими користувачами. Нормативно-правовою основою її функціонування є Порядок реалізації експериментального проекту із створення, впровадження та забезпечення функціонування Єдиної цифрової інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління процесом відбудови об'єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2022 року № 1286. Сьогодні означена система наповнюється даними про поточні та планові роботи з відбудови об'єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури.

Всі ці електронні системи призначені для збору, обліку та обробки інформації щодо знищеного та

пошкодженого майна на території України, яке постраждало внаслідок військової агресії Російської Федерації, та процесів їх відновлення. Вони містять в собі максимально повну та достовірну інформацію про зруйнований/пошкоджений об'єкт. Утримувачами їх є органи державної влади, а наповнювачами як органи державної влади, так і органи місцевого самоврядування або органи, що здійснюють їх повноваження (військові та військово-цивільні адміністрації).

Інформація, що міститься в цих інформаційних електронних системах, є основою для відбудови (відтворення) пошкодженого/знищеного майна на певних територіях та відновлення майнових прав постраждалих осіб, як фізичних, так і юридичних.

За підрахунками департаменту житлово-комунального господарства Харківської міської ради на повну обробку одного зруйнованого або пошкодженого об'єкта витрачається близько 4 годин. Це виїзд на об'єкт, обстеження, складання актів і внесення в усі реєстри. Відсутність єдиної методології функціонування цих реєстрів збільшує кількість часу відпрацювання об'єкту з повним внесенням інформації про нього. Так, наприклад, інформація щодо пошкодження фасаду в одному враховується в метрах квадратних, в іншому — в метрах кубічних. Все це збільшує час на обробку даних щодо ушкоджень. За таких умов на обробку знищених будівель лише в Харкові знадобиться понад 10 років [3]. Враховуючи масштаби руйнувань в Луганській та Донецькій областях, гостру нестачу кадрів органів влади в цих регіонах, процес може затягнутися на десятиріччя.

Тому цей процес потребує удосконалення та налагодження взаємодії всіх існуючих інформаційних систем, уникнення дублювання інформації, оперативного внесення та пошуку необхідної інформації щодо стану руйнувань та процесів відбудови територій у відповідних реєстрах.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, ефективно відновлення територій України, постраждалих внаслідок військової агресії РФ, може бути здійснене тільки при оперативному забезпеченні належною та достовірною інформацією органів публічного управління різного рівня, що здійснюють процеси відбудови постраждалих територій, за допомогою використання сучасних інформаційних систем.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на аналізі нормативно-правових актів, що стосуються процесів відновлення територій України, постраждалих внаслідок військової агресії РФ, в тому числі, що знаходяться в тимчасовій окупації, визначенні проблемних питань та пошуку шляхів їх вирішення. Це надасть змогу вдосконалити механізм виплати компенсацій за зруйноване//пошкожене майно та пришвидшить процеси відновлення.

Література

1. ЄВідновлення: стартували перші виплати допомоги на ремонт житла. Мінінфраструктури. 2023. URL: <https://mtu.gov.ua/news/34390.html> (дата звернення 08.06.2023).
2. Малий І., Цедік М. Інституційний вимір цифровізації державного управління в Україні // Державне управління: удосконалення та розвиток: електронне видання. 2022. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2022/5.pdf (дата звернення 04.06.2023).
3. Одна відбудова — три реєстри руйнувань. Хто збирає дані про пошкоджене майно? 2023. URL: <https://shtab.net/en/news/view/odna-vidbudova--tri-reestri-rujnuvan-xto-zbiraе-d/> (дата звернення 02.06.2023).
4. Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 березня 2022 року № 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-p#Text> (дата звернення 08.06.2023).
5. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 23 лютого 2023 року № 2923-IX // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text> (дата звернення 08.06.2023).
6. Про національну інфраструктуру геопросторових даних: Закон України від 13 квітня 2020 року № 554-IX // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-20#Text> (дата звернення 12.06.2023).
7. Про реалізацію експериментального проекту із створення, впровадження та забезпечення функціонування Єдиної цифрової інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління процесом відбудови об'єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури: постанова Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2022 року № 726. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1286-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.06.2023).
8. Про реалізацію експериментального проекту щодо моніторингу завданих пошкоджень та руйнувань за регіонами України внаслідок збройної агресії Російської Федерації на основі геоінформаційної системи: постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 року № 726. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/726-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.06.2023).

References

1. JeVidnovlennja: startuvaly pershi vyplaty dopomogy na remont zhytla. Mininfrastruktury. 2023. URL: <https://mtu.gov.ua/news/34390.html> [in Ukrainian].
2. Malyj I., Cedik M. Instytucyjnyj vymir cyfrovizaciji derzhavnogho upravlinnja v Ukrajinі // Derzhavne upravlinnja: udoskonalennja ta rozvytok: elektronne vydannja. 2022. #2. URL: <https://suspilne.media/459105-u-25-miljoniv-ukrainciv-poskodzeno-abo-zrujnovano-zitlo-vnaslidok-rosijskogo-vtorgnenna-veresuk/#> [in Ukrainian].
3. Odna vidbudova — try rejestry rujnuvanj. Khto zbyraje dani pro poshkodzhene majno? 2023. URL: <https://shtab.net/en/news/view/odna-vidbudova--tri-reestri-rujnuvan-xto-zbiraе-d/> [in Ukrainian].
4. Pro zbir, obrobku ta oblik informaciji pro poshkodzhene ta znyshhene nerukhome majno vnaslidok bojovykh dij, terorystychnykh aktiv, dyversij, sprychynenykh vijskovoju aghresijeju Rosijskoji Federaciji: postanova Kabinetu Ministriv Ukrajinjy vid 26 bereznja 2022 roku # 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-p#Text> [in Ukrainian].
5. Pro kompensaciju za poshkodzhennja ta znyshhennja okremykh kateghorij ob'ektiv nerukhomogho majna vnaslidok bojovykh dij, terorystychnykh aktiv, dyversij, sprychynenykh zbrojnoju aghresijeju Rosijskoji Federaciji proty Ukrajinjy, ta Derzhavnyj rejestr majna, poshkodzhеноgо та znyshhenogho vnaslidok bojovykh dij, terorystychnykh aktiv, dyversij, sprychynenykh zbrojnoju aghresijeju Rosijskoji Federaciji proty Ukrajinjy: Zakon Ukrajinjy vid 23 ljutogho 2023 roku # 2923-IX // Verkhovna Rada Ukrajinjy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text> [in Ukrainian].
6. Pro nacionaljnu infrastrukturu gheoprostorovykh danykh: Zakon Ukrajinjy vid 13 kvitnja 2020 roku # 554-IX // Verkhovna Rada Ukrajinjy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-20#Text> [in Ukrainian].
7. Pro realizaciju eksperymentaljnogho proektu iz stvorennja, vprovadzhennja ta zabezpechennja funkcionuvannja Jedynoji cyfrovoji integhrovanoji informacijno-analitychnoji systemy upravlinnja procesom vidbudovy ob'ektiv nerukhomogho majna, budivnyctva ta infrastruktury: postanova Kabinetu Ministriv Ukrajinjy vid 15 lystopada 2022 roku # 726. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1286-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
8. Pro realizaciju eksperymentaljnogho proektu shhodo monitorynghu zavdanykh poshkodzhenj ta rujnuvanj za rehionamy Ukrajinjy vnaslidok zbrojnoji aghresiji Rosijskoji Federaciji na osnovi gheoinformacijnoji systemy: postanova Kabinetu Ministriv Ukrajinjy vid 24 chervnja 2022 roku # 726. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/726-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

Тілікіна Наталія Валеріївна
*кандидат економічних наук,
директорка НЦД «Інститут сімейної та молодіжної політики»
Український державний університет імені Михайла Драгоманова*
Tilikina Natalia
*Candidate of Economic Sciences,
Director of the Institute of Family and Youth Policy
Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov*
ORCID: 0000-0002-5755-5301

Пеша Ірина Василівна
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та реабілітації
Національний університет біоресурсів та природокористування*
Piesha Iryna
*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of Social Work and Rehabilitation
National University of Life and Environmental Sciences*
ORCID: 0000-0001-8367-2010

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-5-8984

ДЕРЖАВНА ВЕТЕРАНСЬКА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

PUBLIC VETERAN POLICY OF UKRAINE AND WAYS OF PROVIDING OF HER EFFICIENCY

Анотація. У статті представлені результати комплексного дослідження впровадження державної ветеранської політики в Україні, проблем та потреб учасників бойових дій та осіб з інвалідністю унаслідок війни 2022–2023 років при поверненні до цивільного життя та шляхів забезпечення ветеранам війни гарантованих державою пільг та соціальних послуг. Проведений аналіз численних нормативно-правових документів, які унормовують права та пільги учасникам бойових дій та особам з інвалідністю внаслідок війни, продемонстрував, що вони мають різне відомче підпорядкування, містять положення і норми гарантованого захисту усіх категорій ветеранів війни (включно з ветеранами Другої Світової війни) і постійно корегуються відповідно до запитів військового стану.

Визначено напрями роботи органів виконавчої влади України, щодо забезпечення державних соціальних гарантій ветеранам війни та громадські ініціативи, програми і проекти, спрямовані на соціальну підтримку ветеранів, що реалізуються громадськими організаціями та міжнародними фондами. Проте, діючі державні програми і громадські ініціативи погано скоординовані між собою, як на державному так і на місцевому рівнях, а неналежний рівень інформування ускладнює доступ ветеранам до отримання необхідної юридичної, соціальної, психологічної і фінансової допомоги.

Низьку ефективність діючої системи соціальної підтримки ветеранів демонструють результати соціологічних досліджень. Проблемними питаннями соціального захисту ветеранів війни є низький рівень поінформованості щодо можливості отримання пільг та послуг; отримання гарантованих пільг у житловому секторі (забезпечення житлом, земельними ділянками, іпотечними пільговими кредитами); консультативна та фінансова допомога у організації власної справи; нерівномірна територіальна доступність отримання допомоги і послуг. За результатами комплексного дослідження розроблено рекомендації щодо впровадження єдиної державної ветеранської політики в Україні і ефективних механізмів її реалізації на рівні територіальних громад.

Ключові слова: державна ветеранська політика, ветерани війни, учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, державні пільги та соціальні гарантії ветеранам війни, соціально-психологічні послуги, реінтеграція ветеранів, повномасштабне російське вторгнення на територію України.

Summary. In the article the presented results of complex research of introduction of public veteran policy in Ukraine, problems and necessities of participants of battle actions and persons with disability as a result of war of 2022–2023 at returning to civil life and ways of providing the veterans of war of the privileges and social services assured the state. Conducted analysis of numerous normatively legal documents which ration rights and privileges the participants of battle actions and persons with disability as a result of war, showed, that they had a different department submission, contain position and norms of the assured defence of all categories of war (inclusive with the veterans of World war) veterans and constantly corrected in accordance with the queries of the military state. Certainly work of organs of executive power of Ukraine assignments, in relation to providing of state social guarantees war veterans and public initiatives, programs and projects, directed on social support of veterans which will be realized public organizations and international funds. However, the operating government programs and public initiatives are badly co-ordinated between itself, as on state so on local levels, and the improper level of informing is complicated by access veterans to the receipt of necessary legal, social, psychological and financial help.

Low efficiency of the operating system of social support of veterans is demonstrated by the results of sociological researches. The problem questions of social defence of war veterans is a low level of knowledge in relation to possibility of receipt of privileges and services; a receipt of the assured privileges is in a housing sector (housing, by lot lands, mortgage favourable credits); a consultative and financial help is in organization of own business; uneven territorial availability of receipt of help and services. As a result of complex research recommendations are developed in relation to introduction of single public veteran policy in Ukraine and effective mechanisms of its realization at the level of territorial societies.

Key words: state veteran policy, war veterans, members of combat units, persons with disabilities as a result of war, social and psychological services, reintegration of veterans, large-scale Russian invasion of Ukraine.

Постановка проблеми. На кінець 2022 року в Україні налічувалося понад пів мільйона учасників бойових дій із числа осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України. Кожен четвертий з них молода людина віком до 35 років (близько 26% це особи віком 18–34 роки) [14]. Чисельність Збройних Сил України (ЗСУ) упродовж 2013–2022 років збільшилася більш ніж втричі (з 165,5 тис. осіб у 2013 році до понад 700 осіб у 2022 році). Найбільше зростання відбулося у 2022 році, що пов'язано з початком повномасштабного російського вторгнення на територію України [14].

Враховуючи значне зростання кількості військовослужбовців та невизначеність ситуації та тривалості російсько-української війни в майбутньому можна очікувати суттєве збільшення кількості осіб, які будуть мати статус учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни. На думку окремих експертів ця кількість може сягнути 5 млн осіб, з яких більшість це особи працездатного віку, а кожен п'ятий — молода людина віком до 35 років.

Після закінчення російсько-української війни більшість з ветеранів потребуватимуть соціально-психологічної допомоги, будуть змушені шукати роботу та/або можливості для самозайнятості. Для держави забезпечення основних потреб і проблем ветеранів це не тільки спосіб підтримки економіки, а й можливість уникнути соціальної напруженості внаслідок створення груп активних ветеранів, яким бракуватиме засобів для існування.

Поки будуть тривати бойові дії на території України, кількість ветеранів війни та учасників бойових дій переважно буде збільшуватися за рахунок тих, хто через травми і поранення не в змозі повернутися до Збройних Сил України і Територіальної

оборони. Значного збільшення кількості ветеранів війни та учасників бойових дій варто очікувати після закінчення російсько-української війни та/або припинення активних бойових дій на території України. Проте прогнози щодо тривалості війни є неоднозначними. Тому вже зараз потрібно створювати механізми та умови забезпечення ефективного переходу ветеранів до цивільного життя, їхньої швидкої реінтеграції у суспільство і громаду, формувати та впроваджувати загальнодержавну політику у сфері захисту й підтримки ветеранів, розширювати доступ до послуг у сфері забезпечення правових гарантій на соціального захисту і підтримки, підвищувати рівень поінформованості ветеранів війни стосовно соціальних гарантій та можливості отримання необхідних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В Україні достатньо багато науковців вивчали проблеми і потреби ветеранів війни (М. Кравченко, М. Мушкевич, Т. Марценюк [12], Г. Гриценко Скипальська Г. та інші [8]), досліджували проблеми організації соціальної роботи та соціальної допомоги учасникам бойових дій та особам з інвалідністю внаслідок війни (С. Архіпова, Баранник Л., Дацюк О., Кириченко А., Демченко І., Булига Н., Артюх О. [9]), займалися питання державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій (Кондратенко О.) [10].

Проте існує потреба проведення комплексного аналізу проблем і потреб ветеранів війни, які повертаються до цивільного життя, з вивченням законодавчого забезпечення, механізму надання соціально-психологічних послуг та послуг з посередництва у працевлаштуванні та пріоритетних напрямів формування державної політики у сфері захисту й підтримки учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів

їхніх сімей. Це і зумовило вибір мети, об'єкта та предмета даного дослідження.

Метою статті є аналіз ситуації щодо формування державної ветеранської політики України, проблем і потреб учасників бойових дій і ветеранів війни при поверненні до цивільного життя та пошук шляхів вирішення проблем, які постають в сучасних умовах.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) законодавче забезпечення щодо надання і забезпечення гарантованих державою пільг та соціальних послуг ветеранам війни, сприяння зайнятості ветеранів війни; 2) міжнародний досвід щодо сприяння реінтеграції ветеранів до цивільного життя, сприяння їх працевлаштуванню, розвитку ветеранського бізнесу та соціально відповідального бізнесу; 3) праці вітчизняних і закордонних вчених, які стосуються вивчення потреб і проблем ветеранів, їхньої реінтеграція до продуктивної діяльності та зменшення залежності від соціальної допомоги; 4) результати соціологічних досліджень щодо вивчення становища ветеранів, їхніх потреб і проблем, а також результати власних соціологічних досліджень.

При написанні статті також використано: аналітичний метод — для збору, обробки й систематизації наукової інформації, вивчення вітчизняного досвіду; методи наукового абстрагування, спостереження, синтезу та аналізу — при первинному і вторинному аналізі результатів соціологічних досліджень.

Виклад основного матеріалу. В Україні існує велика кількість законів та підзаконних актів, які гарантують права і пільги учасникам бойових дій та особам з інвалідністю в наслідок війни: право на пільгову пенсію, спеціальна допомога по безробіттю, безоплатний поїзд, пільги на оплату комунальних послуг, гарантії працевлаштування, виплати військовослужбовцям тощо. Проте усі вони мають різне відомче підпорядкування та періодично корегуються та доповнюються, що спричиняє складність зі зверненням по допомогу та отримання певних послуг. До того ж відсутня загальнодержавна політика інформування ветеранів війни щодо можливості отримання пільг та послуг, відсутній єдиний інформаційний ресурс, де можна отримати узагальнену інформацію, алгоритми дій і контакти відповідних державних установ згідно з діючими нормативно-правовими документами.

На сьогодні в Україні реалізується значна кількість як державних, так і громадських ініціатив, спрямованих на соціально-психологічну підтримку ветеранів, сприяння у працевлаштуванні, навчанні, відкритті власного бізнесу тощо. Реалізуються програми і проекти, які допомагають інтегрувати військовий досвід у цивільне життя, забезпечують навчання та отримання фінансової допомоги для відкриття власної справи. Проте, на жаль,

комплексний підхід до організації підтримки та допомоги ветеранам війни під час реінтеграції до цивільного життя відсутній, а діючі ініціативи не завжди добре скоординовані. Розрізненість ресурсів, безсистемний підхід і неналежний рівень інформування ускладнює доступ ветеранам війни до отримання необхідної юридичної, соціальної, психологічної і фінансової допомоги.

Насамперед, варто визначитися які особи відносяться до категорії «ветерани війни». Відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [35] ветеранами війни є «особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав». До ветеранів війни належать учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни. Нижче наведено перелік осіб, які мають право на оформлення соціального статусу «учасник бойових дій» та/або «особа з інвалідністю внаслідок війни», що стосується військової агресії РФ 2022–23 років.

Учасниками бойових дій вважаються «особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час» [35]. Порядок надання та позбавлення статусу учасника бойових дій особам, які брали участь у бойових зіткненнях, визначено постановою Кабінету Міністрів України [25].

Особи з інвалідністю внаслідок війни вважаються «особи з числа військовослужбовців діючої армії та флоту, партизанів, підпільників, працівників, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва, захворювання, одержаних під час захисту Батьківщини, виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків) чи пов'язаних з перебуванням на фронті, у партизанських загонах і з'єднаннях, підпільних організаціях і групах та інших формуваннях, визнаних такими законодавством України, в районі воєнних дій, на прифронтових дільницях залізниць, на спорудженні оборонних рубежів, військово-морських баз та аеродромів у період громадянської та Другої світової воєни або з участю в бойових діях у мирний час» [35]. Порядок надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам визначається постановою Кабінету Міністрів України [25].

Для ветеранів війни, зокрема учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни, передбачено ряд пільг та гарантій у сфері соціального захисту, медичного забезпечення і реабілітація, отримання безкоштовних ліків, пільги щодо сплати податків та зборів, отримання житла, пільги за кредитними зобов'язаннями, працевлаштування та відкриття власного бізнесу.

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [35] гарантує учасникам бойових дій та особам з інвалідністю внаслідок війни щорічне медичне обстеження та диспансеризацію, безкоштовний відпуск певних видів ліків, лікарських засобів, отримання безкоштовного зубопротезування, пільги на проїзд, забезпечення земельними ділянками, а також деякі види матеріальної та фінансової допомоги. Питання безкоштовного відпуску ліків та деяких лікарських засобів також регулюють окремі підзаконні нормативно-правові акти [1; 18]. Допомога тим, хто перебував або перебуває у полоні здійснюється відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» [33].

Питання забезпечення ветеранів санаторно-курортним лікуванням регулює Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками до санаторно-курортних закладів військовослужбовців, ветеранів війни, ветеранів військової служби, органів внутрішніх справ та деяких інших категорій осіб і членів їхніх сімей» [22]. Порядок забезпечення ветеранів допоміжними засобами реабілітації та виробами протезування (ортезування) підвищеної функціональності за новітніми технологіями регулюють відповідні нормативно-правові акти [5; 17]. Надання безоплатної психологічної допомоги та психологічна реабілітація військовослужбовців і ветеранів війни визначена Порядком проведення психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції та іншими підзаконними нормативно-правовими документами [3; 27].

Пільги на житлово-комунальні послуги, пільги і компенсація за придбання твердого палива і скрапленого газу для військовослужбовців та ветеранів війни регулюються Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та Постановою Кабінету міністрів України «Деякі питання надання житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого палива і скрапленого газу у грошовій формі» [4; 35]. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання соціального захисту осіб з інвалідністю» регулює питання забезпечення автомобілем, а також питання протезування, ортезування та забезпечення допоміжними засобами реабілітації осіб з інвалідністю [7].

Питання щодо забезпечення житлом військовослужбовців і ветеранів, надання житлових кредитів, поліпшення житлових умов, оформлення довгострокових кредитів для індивідуальних забудовників, позик на будівництво та інші послуги регулює Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [35], а окремі

напрями житлової політики відповідні постанови Кабінету Міністрів України [2; 15; 29; 26; 24].

У рамках забезпечення трудових прав і гарантії учасникам бойових дій та особам з інвалідністю внаслідок війни передбачено гарантії поновлення на роботі, зокрема: збереження робочого місця і посади [11], врахування строку військової служби до стажу роботи [33; 11]. Також цій категорії населення надаються такі гарантії працевлаштування: надання молоді, яка звільнилася з військової служби, першого робочого місця [11]; прийняття на роботу без випробувального терміну [11]; переважне право на залишення на роботі [11; 35]; позачергове право на працевлаштування [35]. Особи з інвалідністю унаслідок війни на загальних підставах як особи з інвалідністю мають гарантії працевлаштування та захист від змін умов праці або звільнення з мотивів інвалідності [11; 31].

Учасники бойових дій та особи з інвалідністю унаслідок війни мають право на соціальний захист у разі безробіття: матеріальне забезпечення на випадок безробіття осіб на підставі загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття [19]; отримання безоплатних соціальних послуг, зокрема, інформаційно-консультаційних та профорієнтаційних, професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації; фінансова підтримка самозайнятості та реалізації підприємницької ініціативи [6]. Особи, які звільняються або звільнені з військової служби з числа ветеранів війни, мають право на соціальну та професійну адаптацію [35; 28].

Послуги з працевлаштування учасники бойових дій отримують на загальних підставах як безробітні особи згідно з законом України «Про зайнятість населення» [11]. Підвищення конкурентоспроможності на ринку праці для учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни забезпечується низкою законів і підзаконних актів, які гарантують, зокрема: право на одноразове отримання ваучера для підтримання конкурентоспроможності, що передбачає перепідготовку, за робітничою професією, підготовку за спеціальністю для здобуття ступеня магістра на основі ступеня бакалавра або магістра, здобутих за іншою спеціальністю тощо [11; 21; 32]; професійне навчання безробітних [19].

У рамках сприяння самозайнятості та відкриття власної справи учасниками бойових дій і особам з інвалідністю внаслідок війни передбачено: звільнення від обов'язку нарахування та сплати податків [30]; відстрочка сплати до бюджету нарахованого та утриманого податку на доходи фізичних осіб та єдиного соціального внеску [30].

Безробітним особам, зареєстрованим у центрах зайнятості, у тому числі й учасникам бойових дій, забезпечується надання безоплатних індивідуальних і групових консультацій з питань організації та провадження підприємницької діяльності [19];

одноразової фінансової допомоги для організації підприємницької діяльності [23] та супроводження і консультування протягом двох років з дня державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи-підприємця осіб, які отримали таку допомогу [19].

Аналіз діючої нормативної бази забезпечення соціального захисту та підтримки ветеранів війни демонструє розгалуженість і різну відомчу підпорядкованість державних пілг та соціальних гарантій, передбачених ветеранам війни, особам з інвалідністю унаслідок війни та членам їхніх родин. Нормативні документи орієнтовані на надання державної соціальної підтримки усім категоріям захисників Батьківщини, починаючи з ветеранів Другої Світової війни, вони постійно корегуються і доповнюються відповідно до сучасних умов воєнного стану. Обсяг і стиль викладення законів та підзаконних актів обмежує можливість їхнього тлумачення людьми, які не мають юридичної освіти.

Забезпечення державних соціальних гарантій ветеранам війни в Україні здійснюється різними органами виконавчої, також діють програми і реалізуються проекти, спрямовані на підтримку учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Міністерство у справах ветеранів України (Мінветеранів) є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей таких осіб і членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України державна ветеранська політика).

Діяльність Мінветеранів спрямована на створення в Україні ефективної системи переходу військовослужбовців з військової кар'єри до цивільного життя, яка включає медичну та психологічну реабілітацію захисників, їхню освіту, перекваліфікацію й працевлаштування, соціальну підтримку, житлове забезпечення ветеранів, членів їхніх сімей та родин загиблих Захисників. Досягнення пріоритетних завдань здійснюється насамперед через розробку проектів законів та інших нормативно-правових актів із питань, що належать до компетенції міністерства, а також шляхом реалізації різноманітних проектів та заходів.

Мінветеранів укладено договори про співпрацю з закладами вищої освіти з метою забезпечення успішної соціальної реадaptaції ветеранів війни і створення сприятливих передумов переходу від військової служби до цивільного життя, зокрема:

- Університет економіки та права «Крок» започаткував безкоштовні курси з підвищення кваліфікації для учасників бойових дій та членів їхніх родин;

- у Львівському національному університеті імені Івана Франка стартував проєкт «Business Camp», створений для дітей військовослужбовців, ветеранів російсько-української війни та дітей загиблих Захисників України віком від 13 до 17 років;

- Національний університет «Києво-Могилянська академія» реалізує Програму «Киберзахисники», розроблену CRDF Global в Україні за підтримки Державного Департаменту США, спрямовану на професійний розвиток у сфері кібербезпеки та реінтеграції для ветеранів війни.

У 2022 р. Мінветеранів розробило програму із адаптації ветеранського бізнесу до нових умов, що допомагає з релокалізацією ветеранських підприємств із зони активних бойових дій, забезпечує участь у грантових програмах, а також різні програми дорадництва та менторства. Мінветеранів проводить інформаційні заходи для ветеранської спільноти, метою яких є роз'яснення щодо отримання статусу і пілг, участі та отримання грантів від держави на організацію власної справи. При Мінветеранів створено Експертну раду, яка буде займатися експертизою, висувати пропозиції та напрацювання за всіма напрямками ветеранської політики, що стосується медичної і психологічної реабілітації, формування громадянської ідентичності, розвитку ветеранського спорту, зайнятості, підприємництва та освіти [13].

Крім того, українські ветерани зможуть залучатися до початкової загальновійськової підготовки в системі загальної середньої освіти [36]. У 2021 році було реалізовано проєкт, завдяки якому українські ветерани змогли проходити профорієнтацію онлайн, зокрема на порталі Дія.Цифрова освіта з'явився освітній серіал «Як знайти бажану роботу після військової служби» [36; 37].

Мінветеранів багато уваги приділяє цифровізації ветеранських послуг: створено Єдиний державний реєстр ветеранів війни, інформаційний сервісів «e-Ветеран», започатковано ветеранську підприємницьку ініціативу G2VEI (Government to Veterans Entrepreneurial Initiatives). Серед інших проєктів варто виділити створення *Ветеранських просторів*, якими може бути юридична особа, створена та зареєстрована в установленому порядку з метою надання допомоги та соціальних послуг ветеранам, членам їхніх сімей, що має конкретно визначене та пристосоване до цього призначення [20]. Такі центри створюють умови для самореалізації ветеранів, обговорення проблем, організації самопомоги, вирішення нагальних питань ветеранів та членів їхніх сімей.

Варті уваги *проекти спрямовані на надання психологічної підтримки ветеранам*. Мінветеранів реалізує навчальні курси, метою яких є підвищення кваліфікації фахівців, які готові до співпраці з Міністерством, та у подальшому надаватимуть послуги з психологічної допомоги ветеранам,

членам їхніх родин, сім'ям загиблих (померлих) Захисників і Захисниць [13]. Також впроваджено серію прямих ефірів щодо роботи зі стресовими розладами, спричиненими війною [13].

Важливим напрямом є співпраця з ветеранським громадським сектором, для налагодження якої Мінветеранів реалізує *Конкурс з визначення загальнодержавних програм (проектів, заходів)*, розроблених громадськими об'єднаннями ветеранів війни, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка [13].

У сфері управління Міністерства працює Український ветеранський фонд [36], який реалізує основні програми підтримки ветеранського бізнесу, серед яких, зокрема: програма мікрофінансування бізнесу ветеранів та членів їхніх родин; надання фінансування бізнесу ветеранів та членам родин загиблих (# Варто, # Варто 2.0); підтримка громадських об'єднань із статусом юридичної особи, діяльність яких спрямована на захист прав і свобод, задоволення суспільних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів ветеранів та членів їхніх сімей (# Варто+ГО); проект «Створено Захисниками».

Міністерство соціальної політики України (Мінсоцполітики) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямована на надання соціальних послуг та проведення соціальної роботи, соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби, ветеранів війни, осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо організації виплати їм разової грошової допомоги.

Одним із напрямів роботи Мінсоцполітики є організація санаторно-курортного лікування ветеранів війни, що здійснюється в межах бюджетних видатків (4 санаторії — «Перемога» (м. Київ), «Батьківщина» (м. Трускавець), «Слава» (м. Миргород), «Салют» (м. Одеса)) [22]. Мінсоцполітики співпрацює з Мінветеранів щодо забезпечення соціальних гарантій для ветеранів війни, модернізації сфери надання послуг соціального захисту й синхронізації цифрових реєстрів відомств, а також розробляє механізм й алгоритм дій для надання відповідних інструментів отримання соціальних гарантій [13].

Серед органів влади окрему роль відіграє *Міністерство оборони України (Міноборони)*, відповідальне за широкий спектр різних видів допомоги для ветеранів (від психологічної до матеріальної у вигляді одноразової грошової допомоги). Міноборони також утворює комісію з питань розгляду матеріалів про надання військовослужбовцям і працівникам Міноборони та Збройних Сил України статусу учасників бойових дій, організовує її роботу та видає відповідні документи; забезпечує санаторно-курортне лікування ветеранів війни,

військовослужбовців і ветеранів військової служби, членів їх сімей, працівників Збройних Сил та інших категорій громадян, яким надано право на користування закладами охорони здоров'я Міноборони.

Міністерство охорони здоров'я (МОЗ) є центральним органом виконавчої влади, що відповідає за проведення профілактичних оглядів, медичної реабілітації ветеранів війни; першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках; першочергове безкоштовне зубопротезування; безоплатну кваліфіковану медичну допомогу у військово-медичних закладах охорони здоров'я; безоплатне отримання ліків, лікарняних засобів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів тощо. У системі МОЗ діють окремі заклади, де демобілізовані учасники бойових дій та особи з інвалідністю внаслідок війни можуть пройти комплексну реабілітацію — медичну, фізичну та психологічну [13]. Соціально-психологічну реабілітацію надають різні заклади та центри системи охорони здоров'я, які включені до Реєстру постачальників послуг із психологічної реабілітації ветеранам війни та членам їх сімей в різних областях України.

Національна служба здоров'я України (НСЗУ) є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення за програмою медичних гарантій. НСЗУ відповідає за реалізацію програми державних гарантій медичного обслуговування населення, що має безпосередній вплив на отримання ветеранами пакету послуг відповідно до медичної реформи.

У 2020 року Мінветеранів разом із МОЗ та НСЗУ заявили про розроблення «ветеранського пакету» медичних послуг, за яким могли б працювати медичні заклади, проте наразі вагомих результатів організації такої роботи немає [13].

Державна служба зайнятості (ДСЗ) є активним посередником на ринку праці між роботодавцями і шукачами роботи, яка на безоплатній основі надає послуги із пошуку роботи та підбору персоналу, а також соціальні послуги з державного соціального страхування на випадок безробіття та здійснює виплату матеріального забезпечення у зв'язку з тимчасовою втратою роботи. ДСЗ надає ветеранам війни, які звертаються і шукають роботу, консультаційну, методичну та юридичну допомогу з питань працевлаштування, організації власної справи, можливість долучитися до програми із започаткування власного бізнесу безробітним ветеранам. ДСЗ надає різні можливості для навчання, стажування та підвищення або зміни кваліфікації: платформа профорієнтації та розвитку кар'єри; додаток «Центр професійної орієнтації»; онлайн-курс «Генеруй бізнес-ідею»; пройти професійне навчання, перепідготовку та підвищення кваліфікації; отримати ваучер на навчання.

Також з метою реінтеграції ветеранів війни до цивільного життя діють різні інформаційні портали і сервіси, реалізуються ветеранськими об'єднаннями успішні соціальні проекти, надаються гранти міжнародними організаціями і фондами, надаються різні послуги громадськими організаціями та благодійними фондами (див. табл. 1).

Наведений аналіз демонструє значну кількість як держаних програм та заходів, так і громадських

національних та міжнародних ініціатив, соціальних проектів, спрямованих на надання підтримки та допомоги ветеранам війни повернутися до мирного життя. В той же час результати соціологічних досліджень доводять, що потреби учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни залишаються незадоволеними повною мірою.

Дослідження аналізу потреб учасників бойових дій та членів їх родин у процесі адаптації до

Таблиця 1

Ініціативи та види діяльності різних надавачів послуг щодо реінтеграції ветеранів війни

Вид діяльності	Ініціативи та надавачі послуг
Інформаційні портали і сервіси	– онлайн-школа для підприємців у рамках проекту «Дія.Бізнес»; – онлайн-курси в рамках програми «Будуй своє» від Ощадбанк; – пілотний проект «Інформаційний пункт підприємця» тощо
Соціальні проекти від ветеранських громадських об'єднань і фондів	– Перший Соціальний Бізнес-Інкубатор для переселенців і бійців АТО (ГО «Центр зайнятості вільних людей» за підтримки Київської бізнес-школи, SEO-studio і Правової групи «Домініон»); – лінія з розвитку підприємництва серед колишніх військових і ветеранів (Veteran Hub); – проект «Воїну — гідна праця» (ГО «Центр зайнятості вільних людей»)
Гранти і проекти від міжнародні організації і фонди	– проект «Норвегія-Україна. Професійна адаптація. Інтеграція в державну систему» (NUPASS, Міжнародний благодійний фонд «Міжнародний Фонд Соціальної Адаптації»); – проект «Підтримка реінтеграції ветеранів конфлікту на Сході України та їхніх сімей» у громадах Київської, Дніпропетровської та Львівської областей (Представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні, за фінансової підтримки Європейського Союзу); – проект «Шлях стійкості» (МОМ та Міністерство закордонних справ Німеччини у співпраці з Мінветеранів); – проекти, спрямовані допомагати ветеранам навчатися, отримувати нові знання і навички, впроваджувати власні інноваційні ідею (Державний департамент США у рамках Програми реінтеграції ветеранів (IREX)); – «Курс Молодого Бійця» (IT-компанії BWN Group і Razom, Міжнародний фонд «Відродження»)
Громадські організації та благодійні фонди	
Соціальні та психологічні послуги	– ГО «Юридична сотня» інформує про соціальні послуги, проводить тренінги, надає юридичну підтримку; – ГО «Побратими» — підтримка за принципом «рівний-рівному» учасників бойових дій, що повертаються до цивільного життя; – БО «Veteran Hub» — юридична і психологічна допомогу, допомога з пошуку роботи на території хабу або в мобільному офісі; – БО «БФ «Центр реадаптації та реабілітації «ЯРМІЗ» — індивідуальні консультації психологів, групова терапія, терапія пар, арт-терапія
Психологічна допомога	– Центр психосоціальної реабілітації Національного університету «Київо-Могилянська академія»; – Lifeline Ukraine — всеукраїнська гаряча лінія з надання кризової психологічної допомоги ветеранам і членам їхніх сімей; – Центр психологічного консультування і травмотерапії Open Doors («Відкриті двері»)
Забезпечення зайнятості та працевлаштування	– онлайн-курс «Адаптація до цивільного життя. Курс для ветеранів та ветеранок» (Veteran Hub); – програма щодо відкриття власної справи (навчально-консультаційний центр «Українська соціальна академія»); – тренінг щодо переходу до цивільного працевлаштування, розвитку навичок soft skills (ГО «Центр зайнятості вільних людей»); – відеокурс «Як фахівцям центру зайнятості працювати з ветеранами та розуміти їхній військовий досвід» спеціально для співробітників Державних центрів зайнятості по всій Україні (Veteran Hub); – IT-курси для ветеранів з інвалідністю (Києво-Могилянська академія)
Культурний розвиток і дозвілля	– майданчики у рамках програми «ПлюсПлюс++» (БО «Veteran Hub»); – Креатив Хаби (БО «БФ «Центр реадаптації та реабілітації «ЯРМІЗ»)

Джерело: складено авторами

цивільного життя в Миколаївській та Київській областях, проведеного у 2020 році МБФ «Українська фундація громадського здоров'я», показало, що 41% ветеранів очікували на отримання кваліфікованої психологічної підтримки (з них: 27% опитаних потребували психологічної підтримки для сім'ї); 23% — на широкий спектр супровідних послуг у оформленні пільг, субсидій, допомоги по безробіттю; 19% — потребували оздоровлення та фізичної реабілітації; 16% — потребували юридичної консультації щодо оформлення документів [9].

Згідно з результатами онлайн-опитування Українського ветеранського фонду, проведеного у 2022 році [16], найчастіше ветерани російсько-української війни називали потребу в допомозі родині — 27%. Також нагальною була допомога з житлом (24%), юридична допомога (22%), психологічна підтримка (17%) та медична допомога (15%). Натомість 23% опитаних ветеранів зазначили, що в них все добре, вони не потребували допомоги. . Тоді як члени родин ветеранів та члени родин Захисників України найбільше потребували інформаційної (39%) та психологічної (38%) допомоги, 21% — матеріальної підтримки, 20% — юридичної допомоги, 15% — допомоги з житлом.

За даними операційного дослідження, проведеного у січні-квітні 2023 року авторами статті¹, більшість опитаних ветеранів війни визнали потребу в медичній допомозі (64,1%), оздоровленні та фізичній реабілітації (52,0%) та психологічній допомозі (33,0%). 14,1% опитаних потребують інформаційної допомоги про пільги і права ветеранів. Також учасники опитування потребують фінансової допомоги, допомоги з працевлаштуванням та пошуком роботи, юридичних консультацій, допомоги і супроводу в оформленні документів чи пільг, допомоги з житлом (пошуком, придбання, покращенням умов житла), профорієнтаційних консультацій тощо.

У майбутньому ветерани війни, на їхню думку, найбільше потребуватимуть допомоги в оздоровленні та фізичній реабілітації (76,5%); інформаційної допомоги про право та пільги для ветеранів (43,8%); медичної допомоги (42,5%); допомоги з працевлаштування та пошуку роботи (30,4%) та психологічної допомоги (28,8%). Не менш важливими залишатимуться для ветеранів у майбутньому супровід оформлення документів та пільг (17,3%); юридичні консультації (11,4%); навчання, перекваліфікація та перепідготовка (9,8%), також фінансова допомога, субсидії (9,2%) та допомоги з житлом (8,2%). Порівняно з тим, які проблеми і питання потребують вирішення сьогодні і в майбутньому, то більш значущими в майбутньому будуть питання працевлаштування

¹ У рамках дослідження проведено опитування захисників, які перебувають на лікуванні, реабілітації або знаходяться на ротації за основним місцем служби.

і пошуку роботи та інформаційної допомоги про права і пільги для ветеранів.

Отже, серед ветеранів війни наразі найгостріше стоїть потреба медичної і психологічної допомоги, оздоровленні та фізичній реабілітації, у майбутньому — крім допомоги в оздоровленні та фізичній реабілітації і медичної допомоги, вони також потребуватимуть інформаційної допомоги щодо прав та пільг, передбачених для ветеранів війни, допомоги з працевлаштування та пошуку роботи, психологічної допомоги.

Соціологічні дослідження демонструють рівень доступності користування пільгами і послугами для учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни. Результати дослідження «Життя після конфлікту: опитування щодо соціально-демографічних та соціально-економічних характеристик ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей» (2020) [10] засвідчило, що 71% респондентів не змогли отримати хоча б один із видів послуг або допомоги. Найнижчим цей показник є у забезпеченні житлом, земельними ділянками, іпотечними пільговими кредитами. Кожен п'ятий (22%) повідомив, що не зміг отримати безкоштовні ліки за рецептами, кожен третій — не отримав безкоштовного санаторно-курортного лікування (реабілітації).

Доступ до послуг і пільг для ветеранів і учасників бойових дій ускладнює низький рівень поінформованості про послуги. Так, 68% ветеранів і 49% членів їхніх сімей повідомили, що ветерани отримували інформацію про пільги і послуги від побратимів. Основними джерелами інформації майже половина (48% і 42% відповідно) назвали інтернет, а також соціальні мережі (44% та 37% відповідно). Від волонтерів та працівників неурядових організацій інформацію отримували 39% ветеранів та 32% їхніх родичів [10].

Одним з найбільш проблемних є отримання гарантованих пільг у житловому секторі. Так, соціологічне дослідження «Життя після конфлікту» (2020) засвідчило, що частка ветеранів війни, хто не отримав першочергового забезпечення житлом, становила 86%; позику на будівництво житла, реконструкцію або його капітальний ремонт не отримали 80% респондентів. 74% опитаних ветеранів не отримали допомогу для безкоштовного ремонту своїх будинків і квартир, 60% — не отримали земельних ділянок для будівництва, садівництва та городництва.

Менше всього проблем виникало із оформленням пільг на оплату комунальних послуг та транспортних витрат. Так лише 8% ветеранів війни не отримали жодних знижок на оплату житла, 6% — на оплату комунальних послуг [10]. Лише 5% респондентів повідомили про відмову в безкоштовному користуванні транспортом (залізничним/водним/повітряним) або отриманні знижки на

придбання квитків на дворічний період, 5% — про відсутність можливості безкоштовного користування всіма типами міського та приміського громадського транспорту [10].

Хоча результати досліджень свідчать, що переважна більшість ветеранів користуються безкоштовним проїздом у громадському транспорті, проте водії маршрутних таксі часто відмовляються провозити їх або поводяться невічливо, тому респонденти не завжди користуються цією можливістю [12].

За даними операційного дослідження, проведеного у січні-квітні 2023 року авторами статті, виявлено, що серед пільг, на які мають право і якими користуються учасники бойових дій та особи з інвалідністю внаслідок війни, найпоширенішими є пільги на проїзд (35,6%), психологічна підтримка та реабілітація (34,3%), щорічне медичне обстеження та диспансеризація (14,1%), отримання безкоштовних ліків і лікарських засобів (12,1%). Водночас такими пільгами як забезпечення земельними ділянками, безкоштовне зубопротезування, забезпечення житлом, одноразова грошова допомога для організації власної справи, користуються незначна частка респондентів.

Ще однією проблемою є територіальні обмеження щодо можливості отримати гарантовані державою пільги та соціальних гарантій. За результатами соціологічного дослідження «Невидимий батальон.2.0» (2019), у населених пунктах, де розташовані великі військові частини, легше отримати доступ до ресурсів та пільг. У маленьких містечках чи селах, де ветеран може бути один на весь населений пункт, державні служби не завжди розуміють, що і як саме вони мають зробити для цієї людини, не завжди виявляють повагу до осіб, які до них звертаються, немає зворотного зв'язку [12].

Проведений аналіз результатів соціологічних досліджень доводить, що найчастіше ветерани користуються пільгами на проїзд, пільгами на оплату житлово-комунальних послуг та психологічною підтримкою. Як бачимо послуги, які надаються ветеранам, не завжди відповідають їхнім потребам через різні причини, а саме: законодавство, яке прийнято не враховує нагальних потреб ветеранів війни 2022–2023 років; обмеженість державних та місцевих ресурсів щодо забезпечення нормативно визначених пільги та гарантій; неналежна координація забезпечення допомоги та підтримки ветеранів війни як на державному так і на місцевому рівнях; відсутність механізму визначення індивідуальних потреб та ресурсів учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни відповідно до сучасних життєвих умов.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В Україні діє значна кількість законів і підзаконних актів, які забезпечують різноманітні

права та пільги ветеранів, проте вони регулюються і впроваджуються різними відомствами та до них періодично вносяться зміни і доповнення. На законодавчому рівні відсутні поняття «ветеранський бізнес» та/або «підприємницькі ініціативи ветеранів війни», відсутні закони про крафтове виробництво та соціальне підприємництво. Діючі нормативно-правові документи складні для ознайомлення, використати їх для захисту власних прав може лише людина, яка має юридичну освіту. Переважна більшість ветеранів війни потребують юридичних консультацій та юридичного супроводу щодо оформлення гарантованих державних допомог.

Не впроваджується загальнодержавна політика інформаційного забезпечення ветеранів війни щодо державних пільг та гарантій, а також відсутній єдиний інформаційний ресурс щодо надання загальної інформації, алгоритмів дій і контактів відповідних державних установ, враховуючи зміни і доповнення що вносяться до нормативних документів.

В Україні діє багато програм та ініціатив, які спрямовані на підтримку ветеранів під час переходу до цивільного життя, натомість рівень обізнаність ветеранів щодо гарантованих послуг з реінтеграції та механізмів їх отримання є досить низький, комплексний підхід до організації підтримки відсутній, а ініціативи не завжди належним чином скоординовані.

У країні до сих пір не впроваджено систему оцінки потреб ветеранів війни, яка має бути основою планування та забезпечення основних потреб і вирішення нагальних проблем, організації системної соціальної роботи з цією категорією клієнтів. Призначення і виплата державної соціальної допомоги ветеранам війни здійснюються в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, та не враховує особистих потреб та сучасних викликів.

Відсутній реєстр ветеранських об'єднань та громадських організацій, які працюють з ветеранами, що дасть змогу ветеранам та учасникам бойових дій доєднатися до груп побратимів за допомогою й підтримкою, організацією самопомоги.

Враховуючи вищеперераховані проблеми в Україні варто:

- запровадити загальнодержавну політику у сфері захисту й підтримки ветеранів та учасників бойових дій (на даний час триває робота з розробки проекту Закону України «Про основні засади державної ветеранської політики»);
- створити умови для підвищення поінформованості учасників бойових дій та ветеранів, розробити єдиний інформаційний ресурс, спрямований на інформування учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни стосовно діючих норм та гарантій соціальної підтримки, можливостей

- працевлаштування, підвищення кваліфікації, фахового навчання або перенавчання, організації власного бізнесу тощо;
- розробити реєстр надавачів соціально-психологічних послуг і послуг з посередництва у працевлаштуванні для ветеранів та членів їхніх родин;
  - розробити та запровадити технологію ведення соціально-психологічного супроводу (на прикладі ведення соціального супроводу сім'ї/особи, яка перебуває у складних життєвих обставинах);
  - запровадити систему менторства, у тому числі за принципом «рівний-рівному» («ветеран-ветерану»), що забезпечить належну підтримку і супровід звільнених у запас військовослужбовців;
  - спростити процедуру оформлення статусу ветеранів війни (учасників бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни та члена сім'ї загиблого

(померлого) Захисника чи Захисниці) шляхом впровадження доступних електронних сервісів оформлення необхідних документів;

- забезпечити дієву підтримку та допомогу ветеранам війни на рівні територіальних громад шляхом створення «єдиного вікна» отримання послуг ветеранів війни.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на вивченні діяльності організацій громадянського суспільства, які працюють з ветеранами війни та членами їхніх родин, дослідити ефективність надання пакетів послуг, що надаються цими організаціями. Це дасть змогу в подальшому розробити реєстр надавачів соціально-психологічних послуг і послуг з посередництва у працевлаштуванні для ветеранів та членів їхніх родин у вигляді «мапи» (сайту) соціальних, психологічних і медичних послуг для ветеранів в усіх регіонах України.

Література

1. Деякі питання державного регулювання цін на лікарські засоби і виробі медичного призначення: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2009. № 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення 03.04.2023).
2. Деякі питання забезпечення громадян доступним житлом: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2018. № 819. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 07.04.2023).
3. Деякі питання надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам сімей таких осіб та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни і членам сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2022. № 1338. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%25D0%25BF#Text> (дата звернення 07.04.2023).
4. Деякі питання надання житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого палива і скрапленого газу у грошовій формі: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019. № 373. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.05.2023).
5. Деякі питання протезування та ортезування виробами підвищеної функціональності за новітніми технологіями та технологіями виготовлення, які відсутні в Україні, та/або спеціальними виробами для занять спортом окремих категорій громадян, які втратили функціональні можливості кінцівки або кінцівок: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014. № 518. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/518-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.05.2023).
6. Деякі питання реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу, нарахування та виплати допомоги по безробіттю на період дії воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.2022. № 334. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.05.2023).
7. Деякі питання соціального захисту осіб з інвалідністю: Постанова КМУ від 19.07.2006. № 999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999-2006-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.05.2023).
8. Ефективність моделей допомоги мобільних бригад соціально психологічної допомоги на шляху реінтеграції учасників бойових дій в АТО/ООС та членів їх родин до мирного життя у Миколаївській та Київській областях за методикою RBM: Звіт за результатами аналітичного дослідження. Київ: МБФ «Українська фундація громадського здоров'я», 2020. 47 с.
9. Життя після конфлікту: опитування щодо соціально-демографічних та соціально-економічних характеристик ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей: Аналітичний звіт. Представництво МОМ в Україні, Міністерство у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України. Київ. 2020. 32 с.
10. Кондратенко О.О. Державне регулювання соціального захисту учасників антитерористичної операції та членів їхніх сімей: дис... к.н.держ.упр.: 25.00.02. НАДУ. Київ, 2019. 279 с.

11. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 10.05.2023).
12. Марценюк Т., Квіт А., Гриценко Г., Василенко В., Звягінцева М. «Невидимий батальйон 2.0»: повернення ветеранок до мирного життя: Соціологічне дослідження. Київ, 2019. 220 с.
13. Міністерство у справах ветеранів України. Офіційний сайт. URL: <https://mva.gov.ua> (дата звернення 10.05.2023).
14. Питання забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.04.2018. № 280. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.05.2023).
15. Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.10.2016. № 719. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.05.2023).
16. Портрет ветерана: аналітичне дослідження Українського ветеранського фонду. URL: https://veteranfund.com.ua/opportunity/portret_veterana/ (дата звернення 11.05.2023).
17. Порядок забезпечення допоміжними засобами реабілітації (технічними та іншими засобами реабілітації) осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення і виплати грошової компенсації вартості за самостійно придбані такі засоби: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2012. № 321. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/321-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.05.2023).
18. Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.08.1998 № 1303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1303-98-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.05.2023).
19. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення 12.05.2023).
20. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо створення та діяльності ветеранських просторів: Наказ Міністерства у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України від 13.01.2020 № 8. URL: <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1> (дата звернення 10.04.2023).
21. Про затвердження Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності осіб на ринку праці: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2013 № 207. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/207-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.05.2023).
22. Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками до санаторно-курортних закладів військовослужбовців, ветеранів війни, ветеранів військової служби, органів внутрішніх справ та деяких інших категорій осіб і членів їхніх сімей: Постанова КМУ від 27.04.2011 № 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.05.2023).
23. Про затвердження Порядку надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності: Наказ Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України від 06.04.2020 № 624. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0537-20#Text> (дата звернення 23.04.2023).
24. Про затвердження Порядку надання позики ветеранам війни та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2019 № 449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 21.03.2023).
25. Про затвердження Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх проведення, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України від 08.09.2015 № 685. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685-2015-%D0%BF#n8> (дата звернення 10.05.2023).
26. Про затвердження Порядку проведення безоплатного капітального ремонту власних житлових будинків і квартир осіб, що мають право на таку пільгу, а також першочерговий ремонт житлових будинків і квартир осіб, які мають на це право: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.05.2009 року № 565. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.04.2023).
27. Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1057. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/prozatverdzhennya-poryadku-provedennya-psihologichnoyi-reabilitaciyi-uchasnikiv-antiteroristichnoyi-operaciyi> (дата звернення 10.04.2023).
28. Про затвердження Порядку та умов забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Бать-

ківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України та постраждалих учасників Революції Гідності: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2017 № 432. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.03.2023).

29. Про затвердження Правил надання довгострокових кредитів індивідуальним забудовникам житла на селі: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.10.1998 № 1597. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1597-98-%D0%BF#Text> (дата звернення 13.05.2023).

30. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 № 2464-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text> (дата звернення 10.05.2023).

31. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України 21.03.1991 № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення 15.03.2023).

32. Про особливості реалізації державної політики у сферах зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час воєнного стану та після його припинення або скасування: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2022 № 735. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 13.04.2023).

33. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення 10.05.2023).

34. Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: Закон України 26.01.2022 № 2010-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20#Text> (дата звернення 23.04.2023).

35. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12/print> (дата звернення 10.05.2023).

36. Український ветеранський фонд. Офіційний сайт. URL: <https://veteranfund.com.ua/> (дата звернення 10.05.2023).

37. Як знайти бажану роботу після військової служби. Дія. Освіта. URL: <https://osvita.dia.gov.ua/courses/find-a-job-after-military-service> (дата звернення 10.05.2023).

References

1. Deiaki pytannia derzhavnoho rehulivannia tsin na likarski zasoby i vyroby medychnoho pryznachennia: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25.03.2009. № 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2009-%D0%BF#Text> (accessed 03.04.2023).

2. Deiaki pytannia zabezpechennia hromadian dostupnym zhytloom: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10.10.2018. № 819. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2018-%D0%BF#Text> (accessed 07.04.2023).

3. Deiaki pytannia nadannia bezoplatnoi psykholohichnoi dopomohy osobam, yaki zvilniaiutsia abo zvilneni z viiskovoi sluzhby, z chysla veteraniv viiny, osib, yaki maiut osoblyvi zasluhy pered Batkivshchynoiu, chlenam si-me-i takykh osib ta chlenam sime-i zahyblykh (pomerlykh) veteraniv viiny i chlenam sime-i zahyblykh (pomerlykh) Zakhysnykiv ta Zakhysnyts Ukrainy vidpovidno do Zakonu Ukrainy «Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsi-alnoho zakhystu»: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.11.2022. № 1338. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%25D0%25BF#Text> (accessed 07.04.2023).

4. Deiaki pytannia nadannia zhytlovykh subsydii ta pilh na oplatu zhytlovo-komunalnykh posluh, prydbannia tver-doho palyva i skraplenoho hazu u hroshovii formi: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.04.2019. № 373. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2019-%D0%BF#Text> (accessed 10.05.2023).

5. Deiaki pytannia protezuvannia ta ortezuvannia vyrobamy pidvyschenoi funktsionalnosti za novitnymi tekhnolohiiamy ta tekhnolohiiamy vyhotovlennia, yaki vidsutni v Ukraini, ta/abo spetsialnymy vyrobamy dlia zaniat sportom okremykh katehori-i hromadian, yaki vtratyly funktsionalni mozhlyvosti kintsivky abo kintsivok: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.10.2014. № 518. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/518-2014-%D0%BF#Text> (accessed 10.05.2023).

6. Deiaki pytannia reiestratsii, perereiestratsii bezrobitnykh ta vedennia obliku osib, yaki shukaiut robotu, nara-khuvannia ta vyplaty dopomohy po bezrobittiu na period dii voiennoho stanu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19.03.2022. № 334. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334-2022-%D0%BF#Text> (accessed 10.05.2023).

7. Deiaki pytannia sotsialnoho zakhystu osib z invalidnistiu: Postanova KMU vid 19.07.2006. № 999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999-2006-%D0%BF#Text> (accessed 10.05.2023).

8. Efektyvnist modelei dopomohy mobilnykh bryhad sotsialno psykholohichnoi dopomohy na shliakhu reintehratsii uchasnykiv boiovykh dii v ATO/OOS ta chleniv yikh rodyn do myrnoho zhyttia u Mykolaivskii ta Kyivskii oblastiakh za metodykoiu RBM: Zvit za rezultatamy analitychnoho doslidzhennia. Kyiv. 2020. P. 47.

9. Zhyttia pislia konfliktu: opytuvannia shchodo sotsialno-demohrafichnykh ta sotsialno-ekonomichnykh kharakt-erystyk veteraniv konfliktu na skhodi Ukrainy ta yikhnykh sime-i: Analitychnyi zvit. Kyiv. 2020. P. 32.

10. Kondratenko O.O. (2019). Derzhavne rehulivannia sotsialnoho zakhystu uchasnykiv antyterorystychnoi op-eratsii ta chleniv yikhnykh sime-i: dys... k.n.derzh.upr. Kyiv. 279 p.

11. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (accessed 10.05.2023).
12. Martseniuk T., Kvit A., Hrytsenko H., Vasylenko V., Zviahintseva M. (2019). «Nevydymyi batalion 2.0»: povernennia veteranok do myrnoho zhyttia: Sotsiolohichne doslidzhennia. Kyiv. P. 220.
13. Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. Ofitsiyni sait. URL: <https://mva.gov.ua> (accessed 10.05.2023).
14. Pytannia zabezpechennia zhytloom vnutrishno peremishchenykh osib, yaki zakhyschaly nezalezhnist, suverenitet ta terytorialnu tsilisnist Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18.04.2018. № 280. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2018-%D0%BF#Text> (accessed 10.05.2023).
15. Pytannia zabezpechennia zhytloom deiakykh katehorii osib, yaki zakhyschaly nezalezhnist, suverenitet ta terytorialnu tsilisnist Ukrainy, a takozh chleniv yikh simei: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19.10.2016. № 719. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2016-%D0%BF#Text> (accessed 17.05.2023).
16. Portret veterana: analitychne doslidzhennia Ukrainskoho veteranskoho fondu. URL: https://veteranfund.com.ua/opportunity/portret_veterana/ (accessed 11.05.2023).
17. Poriadok zabezpechennia dopomizhnymy zasobamy reabilitatsii (tekhnichnymy ta inshymy zasobamy reabilitatsii) osib z invalidnistiu, ditei z invalidnistiu ta inshykh okremykh katehorii naselennia i vyplaty hroshovoi kompensatsii vartosti za samostiino prydbani taki zasoby: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 05.04.2012. № 321. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/321-2012-%D0%BF#Text> (accessed 17.05.2023).
18. Pro vporiadkuvannia bezoplatnoho ta pilhovoho vidpusku likarskykh zasobiv za retseptamy likariv u razi ambulatornoho likuvannia okremykh hrup naselennia ta za pevnymy katehoriiamy zakhvoriuvan: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.08.1998 № 1303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1303-98-%D0%BF#Text> (accessed 10.05.2023).
19. Pro zainiatist naselennia: zakon Ukrainy vid 05.07.2012 № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (accessed 12.05.2023).
20. Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo stvorennia ta diialnosti veteranskykh prostoriv: Nakaz Ministerstva u spravakh veteraniv, tymchasovo okupovanykh terytorii ta vnutrishno peremishchenykh osib Ukraini vid 13.01.2020 № 8. URL: <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1> (accessed 10.04.2023).
21. Pro zatverdzhennia Poriadku vydachi vaucheriv dlia pidtrymannia konkurentospromozhnosti osib na rynku pratsi: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.03.2013 № 207. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/207-2013-%D0%BF#Text> (accessed 10.05.2023).
22. Pro zatverdzhennia Poriadku zabezpechennia sanatorno-kurortnymy putivkamy do sanatorno-kurortnykh zakladiv viiskovosluzhbovtziv, veteraniv viiny, veteraniv viiskovoi sluzhby, orhaniv vnutrishnykh sprav ta deiakykh inshykh katehorii osib i chleniv yikhnykh simei: Postanova KMU vid 27.04.2011 № 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2011-%D0%BF#Text> (accessed 10.05.2023).
23. Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia dopomohy po bezrobittiu, u tomu chysli odnorazovoi yii vyplaty dlia orhanizatsii bezrobitnym pidpriemnytskoi diialnosti: Nakaz Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy vid 06.04.2020 № 624. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0537-20#Text> (accessed 23.04.2023).
24. Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia pozyky veteranam viiny ta chlenam simei zahyblykh (pomerlykh) veteraniv viiny, chlenam simei zahyblykh (pomerlykh) Zakhysnykiv i Zakhysnyts Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 08.09.2019 № 449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2019-%D0%BF#Text> (accessed 21.03.2023).
25. Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia statusu osoby z invalidnistiu vnaslidok viiny osobam, yaki otrymaly invalidnist vnaslidok poranennia, kontuzii, kalitstva abo zakhvoriuvannia, oderzhanykh pid chas bezposerednoi uchasti v antyterorystychnii operatsii, zdiisnenni zakhodiv iz zabezpechennia natsionalnoi bezpeky i oborony, vidsichi i strymuvannia zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii v Donetskii ta Luhanskii oblastiakh, zabezpechenni yikh provedennia, pid chas bezposerednoi uchasti u zakhodakh, neobkhidnykh dlia zabezpechennia oborony Ukrainy, zakhystu bezpeky naselennia ta interesiv derzhavy u zviazku z viiskovoiu ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy vid 08.09.2015 № 685 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685-2015-%D0%BF#n8> (accessed 10.05.2023).
26. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia bezoplatnoho kapitalnoho remontu vlasnykh zhytlovykh budynkiv i kvartyr osib, shcho maiut pravo na taku pilhu, a takozh pershocherhovyi remont zhytlovykh budynkiv i kvartyr osib, yaki maiut na tse pravo: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.05.2009 roku № 565. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2009-%D0%BF#Text> (accessed 12.04.2023).
27. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia psykhologichnoi reabilitatsii uchasnykiv antyterorystychnoi operatsii: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.12.2017 № 1057. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-provedennya-psihologichnoyi-reabilitatsiyi-uchasnikiv-antiteroristichnoyi-operatsiyi> (accessed 10.04.2023).
28. Pro zatverdzhennia Poriadku ta umov zabezpechennia sotsialnoi ta profesiinoi adaptatsii osib, yaki zvilniaiutsia abo zvilneni z viiskovoi sluzhby, z chysla veteraniv viiny, osib, yaki maiut osoblyvi zasluhy pered Batkivshchynoiu, chleniv simei takykh osib, chleniv simei zahyblykh (pomerlykh) veteraniv viiny, chleniv simei zahyblykh

(pomerlykh) Zakhysnykiv ta Zakhysnyts Ukrainy ta postrazhdalykh uchasnykiv Revoliutsii Hidnosti: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.06.2017 № 432. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2017-%D0%BF#Text> (accessed 11.03.2023).

29. Pro zatverdzhennia Pravyl nadannia dovhostrokovykh kredytiv individualnym zabudovnykam zhytla na seli: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 05.10.1998 № 1597. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1597-98-%D0%BF#Text> (accessed 13.05.2023).

30. Pro zbir ta oblik yedynoho vnesku na zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia: Zakon Ukrainy vid 08.07.2010 № 2464-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text> (accessed 10.05.2023).

31. Pro osnovy sotsialnoi zakhyschenosti osib z invalidnistiu v Ukraini: Zakon Ukrainy 21.03.1991 № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (accessed 15.03.2023).

32. Pro osoblyvosti realizatsii derzhavnoi polityky u sferakh zainiatosti ta zahalnooboviazkovoho derzhavnoho sotsialnoho strakhuvannia na vypadok bezrobittia pid chas voiennoho stanu ta pislia yoho pryypynennia abo skasuvannia: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.06.2022 № 735. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2022-%D0%BF#Text> (accessed 13.04.2023).

33. Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtziv ta chleniv yikh simei: Zakon Ukrainy vid 20.12.1991 № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (accessed 10.05.2023).

34. Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst osib, stosovno yakykh vstanovleno fakt pozbavlennia osobystoi svobody vnaslidok zbroinoi ahresii proty Ukrainy, ta chleniv yikhnykh simei: Zakon Ukrainy 26.01.2022 № 2010-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20#Text> (accessed 23.04.2023).

35. Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu: Zakon Ukrainy vid 22.10.1993 № 3551-KhII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12/print> (accessed 10.05.2023).

36. Ukrainyskyi veteranskyi fond. Ofitsiynyi sait. URL: <https://veteranfund.com.ua/> (accessed 10.05.2023).

37. Iak znaity bazhanu robotu pislia viiskovoi sluzhby. Diia. Osvita. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/find-a-job-after-military-service> (accessed 10.05.2023).

Стаття надійшла до редакції 28.06.2023

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Електронне наукове видання

«ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»

Electronic scientific publication

«PUBLIC ADMINISTRATION AND NATIONAL SECURITY»

№ 5 (35)

Головний редактор — *Романенко Є.О.*

Київ 2023

Видано у авторській редакції

Підписано до публікації 30.06.2023

Адреса редакції:

04070, м. Київ, Андріївський узвіз, буд. 11, оф. 68

Контактний телефон: +38(044) 222 58 89

Контактний телефон: +38(067) 401 84 35

E-mail: editor@inter-nauka.com